

Değerli Kubbealtı Dostları

2 009 yılının ülkemize, milletimize, Türk - İslâm âlemine ve bütün insanlığa hayırlı olmasını diliyoruz.

Bu sayımızı Türkçeye ayırdık. Çünkü dil meselesi bizim hayâtî meselelerimizdendir ve her zaman için çözülmesi gereken sıkıntılar yaşamıştır. Mecmuamızın başlangıçtan beri üzerinde en çok durduğu konuların başında bulunduğu gibi Türkçe gelmektedir. Bu sayıda konuyla alâkalı olarak yazı ve röportajlara yer verdik. Dil meselemizin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de gündeme gelmesi elbette sevindiricidir. İnşallah toplum olarak dilimize sâhip çıkar ve onun zenginliğini idrak eder, gelecek nesillere Türkçeyi bir dünya dili olarak bırakırız.

Bir önceki sayımızda neşredileceğini müjdeleceğimiz İnci Ayan Birol'un *Desen Tasarımı ve Çizim Tekniği*'nin birinci baskısı, Nihad Sâmi Banarlı'nın *Târihi ve Tasavvuf Sohbetleri'nin* (4.) ve *Türkçenin Sırları'nın* (29.) baskıları yapılarak, yayımlandı. Yazar ve mütefekkir Sâmiha Ayverdi'nin *Kaybolan Anahtar* isimli kitabının ise ilk baskısı iki buçuk ayda bitti.

Yazarımız Hicran Göze'nin, *Mehmed Âkif Hüzünlü Bir Yolculuk* isimli eseri büyük takdir gördü. Basın ve yayın organlarında eserle alâkalı yazılar neşredildi. Hicran Göze, 17 Aralık'ta Beyazıt Devlet Kütüphânesi'nde, 20 Aralık'ta da vakfımızda esere dâir konuşmalar yaptı. Hicran Göze'nin Mehmed Âkif'e dâir yaptığı konuşmalar meraklılar tarafından tâkip edildi.

Kubbealtı Sohbetleri devam ediyor. Yayınlarımız arasında çıkan ünlü târihçi Yılmaz Öztuna'nın *II. Abdülhamîd Zamânı ve Şahsiyeti* isimli eseriyle ilgili olarak, 29 Kasım 2008'de tanınmış târihçi Prof.

Dr. İlber Ortaylı'nın verdiği konferans büyük bir ilgi gördü. Programlanmakta olan Kubbealtı sohbetleri, sitemizden ayrıntılı olarak duyurulmaktadır.

Bu arada vakfımızın merkezinde Hanımlar tarafından 26 ve 27 Aralık günlerinde "Kermes ve Çay" tertip edildi.

Kubbealtı kurslarının 2008-2009 sezonu devam ediyor. Bu sene özellikle Osmanlı Türkçesi ve Hat kurslarımıza büyük bir talep oldu. Tezhip ve Türk Müsîkîsi kurslarımız sene boyunca devam ederken Osmanlı Türkçesi ve Hat kurslarımızın yeni dönemi 7 Şubat 2009 târihinde başlayacak ve 16 Mayıs 2009 târihine kadar devam edecektir. Türkçeyi Doğru ve Güzel Konuşma (Diksiyon) kursu ise 14 Mart 2009 târihinde yeniden başlayacak ve 6 Haziran 2009 târihinde tamamlanacaktır. 18 hafta devam edecek olan Yazı Atölyesi kursu ise 14 Şubat 2009 târihinde başlayacak. Bu kursumuz da 20 Haziran 2009 târihine kadar devam edecektir. Kurslarımızın yeni dönem çalışmalarına iştirak etmek isteyenlerin bir an önce vakfımıza müracaat etmesi gerekmektedir.

Mecmuamızın abonelik ücreti bu sene de değişmeyerek 30 TL. olarak kalmıştır. Aboneliklerinizi yenilemeyi unutmamanızı, tanıdık ve dostlarınızın da abonelerimiz arasına katılması hususunda yardımlarınızı rica ederiz.

Yeni yılda, yeni sayımızda buluşmak üzere hoşça kalın.

Kubbealtı

Yirminci Asrın Yüzkarası

Sâmiha Ayverdi

Devletlerin, siyâsî ve iktisâdî nüfuzlarını başka milletlerin imkânlarından faydalanarak genişletmelerinin revaçta olduğu devirlerde iyi bir müstemlekeci olmak, yalnız devlet politikasının başaracağı işlerden değildi. Etrâfını idâre etmek vaziyetinde olan bir ferdin bile, görgülü olduğu kadar saygılı; vekarlı olduğu kadar müsâmahalı olması nasıl lâzımsa, başka kavimlere efendilik etmek isteyen bir milletin de, efendilik şânına düşen vasıflara sâhip bulunması, devlet politikasına muvâzî bir zarûretti. Bu vasıflar da en azdan, adâlet ve insaftı.

Bundan da anlaşılın şu ki, değil kavimleri ve büyük toplulukları, fertleri dahi idâre etmenin ilk şartı, her şeyden evvel bizzat idâre edicinin, zihnî ve rûhî bir üslûp ve değerler sistemine göre terbiye edilmiş ve seviyelenmiş olmasıdır.

İşte, bir vakitler üç kıta üstünde hükümran olan Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkış ve yükseliş devirlerinin dinamizmi içinde, kitleyi bu efendi millet irtifâna çıkarmış bulunan zihnî ve rûhî değerler sârî ve cârî bulunuyordu.

Gerçi devletin, coğrafya, ırk, mezhep ve kültür ayrılıkları olan çeşitli tecemmüleri idârede tâkip ettiği sistem cidden üstün ve emsalsizdir. Zîra Cezâyir'den Yemen, Hicaz ve Hindistan'a, Budin'den, Eflâk, Boğdan ve Kafkas'lara uzanan, bir yandan da Adriyatik sâhillerini, Akdeniz kıyılarını tarayan; nihâyet Küçük

Asya'yı içine alan bu geniş ülkede muhtelif kavimler kendi törelerini ve an'anelerini, dillerini, dinlerini muhâfaza etmek sûretiyle, yarı istiklâli bir idârenin yumuşak anlayışına teslim edilmişlerdi. İmparatorluk, iç ve dış muvâzenesini muhâfaza ettiği müddetçe de, içtimâî ve iktisâdî bünyeleri, kültür ve dinleri birbirine uymayan bu kavimler, aynı makastan çıkmış, aynı ölçü ve endâzeye göre hazırlanmış bir idâre kaftanının içine sokulmak hatâsına düşülmemiştir. Böylece de büyük merkeze bağlı küçük merkezler olarak yarı feodal hüviyetleri içinde kalmışlardır.

Devletçilik anlayışıyla atbaşı giden içtimâî şuura gelince, orduların açtığı ülkelerdeki yerli halk, âdil ve müsâvatçı Türk idâresine olduğu kadar, istilânın arkasından gelen sosyal nizamlara da yakınlık göstermiştir. Zira her gittiği yere saygılı ve edepli dünya görüşünü de sürükleyen bu cemiyet; senin dînin sana, benimki bana! diyen kitabının emrine riâyet ederek, toprağın eski sâkinlerine değil sataşmak, yan gözle dahi dönüp bakmıyordu ve harâretle kendini verdiği bir îmar, sanat ve zirâat faaliyeti içinde idârî, içtimâî müesseselerini kuruyordu. Kısa zamanda medeniyetinin çehresini verdiği bu yeni ülkeler ise, hanları, hamamları, câmileri, medreseleri, çeşmeleri ve sebilleriyle bakıyorsunuz Kosova oluyor, Selânik oluyor, Belgrat oluyor, Bosna oluyor, Budin oluyordu.

*

İşte Osmanlı İmparatorluğu'nun, kuruluşundaki esaslara sâdık bulunduğu güçlü kuvvetli devirlerinde istilâ edilmiş olan Macaristan da, Türk patronajı altında kaldığı iki asra yakın bir zaman, diğer kavimlere bahşedilmiş bu imtiyazlar içinde şikâyetsiz, hatta bahtiyar yaşamıştır.

Dördüncü Sultan Mehmet devri ki artık görünüşünün ve gösterişinin ihtişam ve âlâyişine rağmen, hemen bir asra yakındır yavaştan başlayan bir gevşemenin açık verdiği bir devirdir. Böyle olduğu halde, Avusturyalıların zulmünden dâima Türklere sığınmış olan

Macarlar, devletin bir Yavuz, bir Kânûnî zamânıyla kıyaslanamayacak bir karışıklık ve istikrarsızlık devri olmasına rağmen, yine de bekâ ve hayat temînâtlarını Osmanlı İmparatorluğu'ndan aramakta tereddüt etmiyorlardı.

Türk himâyesinde bir krallık olan Erdel Kralı Apafi ile birleşerek Osmanlı ordusuyla bir hizâda çarpışan Orta Macar Kralı Tökeli İmre'nin devlete göstermek istediği sadâkat nişânesi, Türk târihi lehine, unutulmaz hâtıralardan biridir. Öyle ki genç kral, Osmanlı Devleti'nin karşısında nasıl itâat üzere el bağlamış olduğunu, mührüne kazıttığı şu beyit ile dünyâyâ îlân etmekten çekinmemişti:

*Muin-i Âli Osmân'ım itâat üzreyim emre
Kral-ı Orta Macârım ki nâmım Tökeli İmre.*

Kendi yolunu kendi çizen târih, artık Türkleri Macar topraklarından çok uzaklara düşürmüş bulunuyor. Her doğan için bir ölüm nasıl mukadderse, karşısında dünyâyı dize getirmiş olan Osmanlı İmparatorluğu için de bu adım adım gerilemiş bir kader çizgisi idi ki Türk târihinin alınına çekildi. O devirde Macar milletinin Türklere karşı giriştiği savaş, sâdece bir toprak ve istiklâl mücâdelesini idi. Bugünkü ise, insanlık ve hak ve hayâtı adına girişilmiş bir cihattır. Bu bakımdan, her iki mücâdele arasında sonsuz bir ruh ve mânâ farkı vardır. Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'nın emperyalist emellerini daha geniş ölçüde ve daha hoyratça tevârüs etmiştir. Bu ezici kuvvetin elinde robotlaşmayı kabul etmeyen milletlere ise, er geç böyle bir ayaklanma mukadderdir.

Bugün Balkan yarımadasında çeşitli dillerin konuşulması ve çeşitli kavimlerin mevcut bulunması, beş yüz senelik Türk hâkimiyetinin lûtfu eseridir. Şâyet Türk kuvvetleri Latin tehlikesini zamânında durdurup Slav milletlerini himâyesi altına almamış olsaydı bugün o topraklarda ne bir Ortodoks mezhebinin sâliki, ne de bir Sırp, bir Bulgar milleti olurdu. Halbuki yirminci asrın yüz karası

olan Rus müstemlekeçiliği, sâdece hükümleri altına aldıkları milletlerin siyâsî, iktisâdî ve sînâî menbâlarını kendine çevirmekle yetinmiyor; onların vicdânî ve millî hüviyetlerini de kazıdıktan sonra, mânevî değerlerinden soyulmuş bu makine adamları, Moskova emperyalizminin dolabına koşuyor ve o kanlı istibdat çarkını bu zavallılara çevirtiyor.

Leylâ Hanım* Dîvanı'nda Mevlânâ'ya Yazılmış Şiirler

Yrd.Doç.Dr. Vicdan Özdingiş**

Mevlânâ, Muhammedî feyze tam mazhar olarak rahmet mâdeni olmuş, Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulan: "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz", meâlindeki ilâhî müjdenin hakîkatine ermiş bir Allah dostudur. Onun içindir ki, bütün insanlığa coşkunlukla;

*Ümitsizlik semtine gitme; ümitler vardır
Karanlık tarafa gitme güneşler vardır*

diyerek yol göstermiştir. Bu sebeple onun, insanlığa yol göstermesi ve değer vermesi, Mevlânâ'yı ölümsüzleştirmiştir. Yaşadığı yüz yıldan günümüze kadar Anadolu'da, doğuda, batıda kısaca bütün dünyâda, Mevlânâ, üzerinde en çok düşünülen ve eserleri okunan düşünürümüz olmuştur.

Tarîkaten Mevlevî olduğu ve vefâtından sonra Galata Mevlevî-hânesi hazîresine defnedildiği, hayâtından bahseden kaynaklarda da bildirilen Leylâ Hanım, dîvanında da Mevlânâ ve Mevlevîlik ile ilgili birçok manzûmeye ve beyte yer vermiştir. Hatta dîvan şiiri geleneğine bağlı kalarak, gazellerin mahlas beytinden sonra Mevlânâ ile ilgili bir beyit eklemiştir.

Mevlânâ'ya aşırı bağlı olan şâir, Mevlânâ, Mevlevîlik ve Mevlevîlik çevresinde teşekkül eden kültüre âit unsurlara da yer vermiştir. Bu hususta yazdığı manzûmeleri, Mehmet Arslan Hoca, tek tek,

---

* Türk kadın şâiri. (öl.1847 İstanbul.) Moralizâde Hamid Efendi'nin kızıdır. Dayısı Keçecizâde İzzet Molla'dan ders almıştır. Kolay şiir yazması ve hazırcıvaplığıyla tanınır.

** Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Leylâ Hanım Dîvan'ı adlı eserinde belirtmiştir. Bu husûsa kısaca değinirsek, şöyle sıralayabiliriz.

İki murabba, bir muhammes, bir tesdis, bir temsin manzûmeleri ile Mevlânâ Hazretleri'nin övgüsüne yer verilmiştir. Ayrıca Şems-i Tebrizî, Sultan Veled, Ulu Ârif Çelebi, Mevlevî büyüklerinden Kutb-ı Nâyî, Şârih-i Mesnevî, Aşçı Dede ve yine Mevlevî büyüklerinden Muhammed Kudret ve Seyyid Nâsır (Abdülbâki Nasır Dede) hakkında da manzûme yazılmıştır.

Hatta Mevlevî olmasına rağmen aşağıdaki dörtlük bentte gördüğümüz gibi. tarikat taassubu göstermeyerek Halvetî Şeyhi Sümbül Sinan'dan medet istemek için yazdığı bir şarkıda bile Mevlânâ'dan bahsederek onun adıyla medet istemektedir:

*Hâk-i pâ-y-ı Mevlevî'yim gelmişim dergâhuna
Eylerim Monlâ* Celâl'in aşkına lutfun recâ
İltimâsım itme redd ey sümbül-i bâğ-ı vefâ
Kıl meded bî-çâreyim yâ Hazret-i Sümbül Sinan*

Bu çalışmamızda, Leylâ Hanım'ın Mevlânâ ve Mevlevîlik kültürü ile ilgili yazdığı manzûmeler ile bâzı beyitleri değerlendirmeye çalışarak hem Leylâ Hanım'ın Mevlânâ aşkını hem de Mevlânâ'yı yâd etmiş olacağız.

Aşağıdaki beyitte şâir, bu manzûmeleri yazan ben değilim, der. Zîra bunları Hazreti Pir'in verdiği ilhamla onun sevgisiyle yazdığını belirtiyor. Biz de düşüncelerimizi bu doğrultuda yazmaya çalışacağız. Beyit:

*Yoktur eş'arâ benim zerrece istidâdım
Söyleyen ben değilim Hazret-i Monlâ'nındır*

Meâlen: "Aslında benim şâirlik kabiliyetim, şiir söyleme yeteneğim yoktur. Hazreti Mevlânâ'nın aşkı benim şiir söylememi teşvik ve tahrik ediyor. Onun için bu şiirleri söyleyen ben değilim."

Leylâ Hanım'ın Mevlânâ'ya karşı gönlünde o kadar derin bir aşk var ki, O'nun verdiği ilham ve şevkle yazmıştır. Diğer bir bey-

* Monlâ: Molla kelimesinin eski metinlerde geçen bir şekli.(Bilhassa Hz. Mevlânâ için kullanılır.) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.2. s.2093.

tinde ise, dönemin pâdişâhı Mahmud Han varken, dünyâda, Hazreti Mevlânâ'nın gölgesinden başka minnetim yoktur. Bu da bize gösteriyor ki, şâir Mevlânâ'ya ve Mevlânâ yoluna gönülden aşk ve muhabbetle bağlıdır.

*Var iken zâhirde Mahmud Han gibi hünkârımız
Sâye-i Monlâ'dan gayri çarha yokdur minnetim*

Yine aşağıdaki beyitte bu bağlılığı görüyoruz.

*Dünyâda ne gam olmasa da yâr u penâhım
Var rahm edici Hazret-i Monlâ gibi şâhım*

Meâlen: "Rahmet ve merhamet sâhibi Hz. Mevlânâ gibi bir gönüller sultânı olduktan sonra, dünyâda hiçbir ahbab ve dostum olmamasına üzülmem. O yeter. O'nun şefkat ve merhameti kâfidir."

Câzîm'in gazelini tahmis eden şâir, Muhammes Der-Vasf-ı Hazret-i Monlâ'yı Rûm başlıklı muhammeste Hz. Mevlânâ'yı övmüştür.

*Genc-i esrâr-ı nihândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Cism-i dervîşâna cândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Şems-veş dehre ayândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Reh-nümâ-yı sâlikândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Şem'i bezm-i âşıkandır Hazret-i Monlâ-yı Rûm*

Meâlen: "Gizlilik hazînesi, dervişlerin bedenlerinin canı, bütün âleme güneş gibi görünen, Tanrı yolundakilerin kılavuzu ve âşıkların meclisinin mumudur Mevlânâ.

*İtmiş ol hünkârı Mevlâ cümle şâhânın şehi
Dergeh-i vâlâsına mensûb olan çıkmaz tehî
Şems ü Mevlânâ değil mi âlemin mihr ü meli
Rûşenâyî bahş-ı dildir hâk-i râh-ı dergehi
Dest-gîr-i kesândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm*

Meâlen: "Tanrı, o yüce kişiyi pâdişâhların pâdişâhı kılmış. Onun yüce kapısına bağlananlar boş dönmez. Bütün âlemin güneşi ve ayı Şems ve Mevlânâ değil mi? Onun katına giden yolun tozu gönüle aydınlık verir. Kimsesizlerin elinden tutandı Mevlânâ."

*Mihr-i vechin eyleyip güm-râha Hak nûr-ı şafak
Na't-ı pâkiyle leb-â-lebdir anınçün her varâk
Mesnevî-hân olda fehîm eyle nedir esrâr-ı Hak
Âşinâ-yı remz-i Hak müşkil-güşâ-yı her sebak
Pâdişâh-ı ârifândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm*

Meâlen: “Tanrı onun güneşe benzeyen yüzünü, yolunu yitirmişlere şafak aydınlığı olarak vermiş. Bu sebeple, onun temiz övgüsüyle sayfalar dolmuştur. *Mesnevî*'yi oku da Tanrı sırlarını öğren. Her konudaki güçlüğü çözümlen, Tanrı'nın sırlarına ermiş, âriflerin pâdişâhı Mevlânâ.

Rızık için hiç ferdi incitmez sitignâ-meşrebiz
Dergesinde gayriye gitmez sitignâ-meşrebiz
Matbahundan aşımız bitmez sitignâ-meşrebiz
Gam yimez ferdâyı fikr itmez sitignâ-meşrebiz
Farkımızda sâye-bândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm*

Meâlen: “Biz (Mevlevîler), öylesine tok gözlü kişileriz ki, rızıkımızı sağlamak için kimseyi incitmeyiz. Onun katından başka hiçbir yerde hiçbir şey istemeyiz. Onun mutfağından aşımız eksilmez. Yarını düşünüp üzülmeyiz. Başımızda koruyucumuzdur Mevlânâ.

*Deff ü neyle bende-gânı turmayıp devrân ider
Devr-i aşkın görse kâfirler dahi îmân ider
Hem-çü bülbül gülşen-i aşkında ney efgân ider
Şemî-i bûy-ı feyzi ta'tir-i meşâm-ı cân ider
Nefhâ-bahşâ-yı cihândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm*

Meâlen: “Ona gönülden bağlananlar def ve ney sesiyle döner dururlar. Onun aşkıyla yapılan semâları kâfirler görse îmâna gelirler. Ney onun sevgi bahçesinde bülbül gibi inler. Onun mânevî feyzini almak, kişinin gönülünü güzel duygularla doldurur. Cihâna hoş kokular saçan Mevlânâ.

*Şehler olmuş kâse-i lîs-i matbah-ı ihsânı hep
Yâ nasıl olmaz kuli kurbânı Leylâ da aceb
Şevk-i âteş-bâz ile yansa derûmî rûz u şeb
Bende-i dergâh-ı ulyâsı olan çekmez ta'ab
Câzimâ dârü'l emândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm*

Meâlen: “Pâdişahlar, onun iyiliklerle dolu mutfağında çanak yalayıcı olmuş. Leylâ nasıl onun kulu kurbânı olmasın? Gece gündüz gönlü ‘âteş-bâz’ denen postun arzusuyla yanmalı (Mevlevî terbiy-sini istemeli) çünkü onun yüce dergâhının kulu olan sıkıntı çekmez. Ey Câzim! Kendisine sığınılacak zattır Mevlânâ.

‘Der Medh-i Hazret-i Mevlânâ Kuddise Sırruhu’l-İsnâ’ başlıklı dokuz bentlik murabbada yine Hz. Mevlânâ övgüsü söz konusudur. Bu manzûmede Leylâ Hanım, Mevlânâ’ya Hazret-i Pîr diye hitap etmekte ve Mevlânâ’dan meded istemektedir.

*Sırr-ı aşkın dile itsün te’sîr
Meded it bendene ya Hazret-i Pîr
Dil-i virânemi eyle ta’mîr
Meded it bendene ya Hazret-i Pîr*

Meâlen: “Senin aşkının sırrı gönle tesir etsin: yardım et kölene yâ Hazret-i Pîr. Vîrane gönlümü tâmir eyle ya Hazret-i Pîr.

*Şâh-ı aşkın dile ittikçe cülûs
Cesedim oldı misâl-i fânûs
Kereminden beni itme me’yûs
Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr
Vatan-ı ceddime sen servorsin
Fukara kullarına rehbersin
İki âlemde dahi ekbersin
Meded it bendene ya Hazret-i Pîr*

Meâlen: “Leylâ Hanım, aşkının şâhı gönle bahşiş ettikçe, vücudun fânus misâli oldu. Kereminden beni mahrum etme yardım et kölene yâ Hazret-i Pîr.”

Her türlü kemâle erişi aşkıta gören Mevlânâ, aşkın şâhı olmuştur. Zîra aşk hayâtın aslıdır, özüdür. Kâinatın yaratılışının sebebi aşktır. ‘sen olmasan, sen olmasan; bu gökleri yaratmazdım’ kutsi hadisiyle; varlık âlemlerinin yaratılmasındaki yegâne maksadın, Cenâb-ı Hakk’ın Hz. Peygambere duyduğu sevgi olduğu belirtilir. Mademki varlığın mayası aşktır, aşkın en ileri noktası Allah aşkı ve muhabbeti her şeyin üzerinde bir değere sâhiptir.

Mevlânâ; aşkı her sūfinin yaşaması gerekli bir hal olarak görür. Ona göre ancak aşkla sevgiyle, Hakk'a bağlanan gönül müteberdir. Onun için Leylâ Hanım kereminden beni meyûs etme dileğinde bulunuyor. Mevlânâ'yı atasının soyu olarak ifade eden şâir, kendisini Konya dolayısıyla Mevlânâ'ya daha yakın hissediyor. Zîra dayısı Keçecizâde İzzet Molla'nın Konyalı bir âileden geldiği bilinmektedir.

Mevlânâ'ya 'fukara kullarına rehbersin' deyişiyile, O'nun fakir ve fukara insanlara yardım elini uzattığını hatırlatırken, kendisinin de çok maddî sıkıntı çekmiş olduğunu belirtmiş olmaktadır. İşte iki âlemin büyüğü olarak gördüğü Mevlânâ'dan yardım dilemektedir.

<i>Cürmüm andıkça hele sultânım</i>	<i>Ne kadar olsa fakîrin rencûr</i>
<i>Dem-be-dem arşa çıkar efgânım</i>	<i>Dest-i lütfunla idersin ma'mûr</i>
<i>Sen bağışla kerem it isyânım</i>	<i>Dil-i mahzûnunu eyle mesrûr</i>
<i>Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr</i>	<i>Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr</i>

<i>Câna kâr eyledi nâr-ı fûrkat</i>	<i>Esir-i aşkın ile şems ü kamer</i>
<i>Fûrkatın çekmeye yoktur tâkat</i>	<i>Hep semâ'ın gibi devrân eyler</i>
<i>Hâlîme eyle nigâh-ı şefkat</i>	<i>Merhamet senden olur eyle nazar</i>
<i>Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr</i>	<i>Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr</i>

<i>Dîdeme hâk-i rehin ey hünkâr</i>	<i>Gülmemiştir geleli dünyâyâ</i>
<i>Tûtîyâ olduğuna şüphe mi var</i>	<i>Merhamet eyle kulun Leylâ'ya</i>
<i>Nâleler itmededir bu dil-i zâr</i>	<i>Yüzi ağıyla götür ukbâyâ</i>
<i>Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr</i>	<i>Meded it bendene yâ Hazret-i Pîr</i>

Mevlânâ hazretleri ne dünya hayâtına, ne de dünya malına değer vermezdi. Kendisine hediye edilmek istenen para ve eşyaları hiçbir zaman kabul etmemiş, bunların muhtaçlara dağıtılmasını istemiştir. Maddî yönden sıkıntısı olanlara yardım elini uzatırken, bunu karşısındakini incitmeden, başkalarına sezdirmeden son derece zarif bir tavırla yerine getirirdi. İşte Leylâ Hanım bu hususu, "fakir insanlar ne kadar gücenmiş olsa da senin lütuf elin onları marmur eder." diye ifade eder ve benim de hüznümlü gönlümü sevindir yâ Hazret-i Pîr demiştir. Şâirin özellikle babasının vefâtından sonra

çektığı maddî sıkıntılar artmış, alacaklılar nesi varsa almışlar o kadar borçlanmış ki insanlardan kaçır olmuştur. Pâdişah II. Mahmud'a yazdığı övgü kasidesinde bütün bunları anlatarak ondan inâyet ümit etmiştir. Sultan I. Abdülmecid, Mehmed Ali Paşa ve Hekimbaşı Abdullah Efendi'ye de yazdığı manzûmelerde durumunu ifâde etmiş, fakat yardım edilip edilmediği bilinmemektedir. Sürekli felekten yakınırdı. Bu murabbada Leylâ Hanım'ın durumunu sezmemek mümkün değildir.

Aşağıdaki beyitlerde şâir durumunu açıkça ifâde etmektedir:

*Hele biz her ne ise bende-i Mevlânâ'yız
Redd ider mi ya kapusundaki bî-çâreleri*

G. 110/6.

Meâlen: "Hele biz her ne ise Mevlânâ bendesiyiz. O, ona bağlı olanları, gönülden bağlı olan çâresizleri kapısından reddeder mi?"

Leylâ Hanım *Âh mine'l aşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbi bî-harârâtihî*

Mevlânâ'nın meşhur beytini 10 bent hâlinde tesdis ve "Tesmîn-i Beyt-i Meşhûr Mevlânâ" başlığı ile 6 bent olarak temsil etmiştir. Dolayısıyla Mevlânâ'ya bağlılığını, onun muhabbetiyle gönlünün yandığını, onun dergâhının dertlilerin sığınağı olduğunu söylemiştir.

<i>Bezme kadem bassan ey ârâm-ı cân</i>	<i>Âteş-i dîdârına yandı gönül</i>
<i>Pâyına yüz sürse o dem âşıkân</i>	<i>Aşk ile gafletden uyandı gönül</i>
<i>Eylemeyüp dâğ-ı derûnum nihân</i>	<i>Eşk ile al kana boyandı gönül</i>
<i>Aşk ile bu beyti okudum hemân</i>	<i>Cevr ile cânından usandı gönül</i>
<i>Âh mine'l-âşk ve hâlâtihî</i>	<i>Âh mine'l-âşk ve hâlâtihî</i>
<i>Ahraka kalbî bi- harârâtihî</i>	<i>Ahraka kalbî bî- harârâtihî</i>

*Hasret ile olalı hâmûş âh
Zehr-i firâk eyliyorum nûş âh
Eyleme Leylâ'yı ferâmûş âh
Arz idiyor hâlin o medhûş âh
Âh mine'l-âşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bî- harârâtihî*

Tesmin:

*Levha-i dilde ben o şâhen-şehi
Seyr idüp oldum o zamân vâlihi
Geşt iderek dest-i kazâda rehi
Eyledi âhum kara mihr ü mehi
Âhımı zann eyledin ammâ tehi
Nâle vü feryâd eser eyler gehi
Âh mine'l-aşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bî- harârâtihî*

*Gamzelerin teşne olup kanıma
Gelme füsûn ile benim yanıma
Sehmini urma dil-i vîrânıma
Sonra gözün kasd ider îmânıma
Merhamet it çâk-i girîbânıma
Eyle kerem kıyma benim cânıma
Âh mine'l-aşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bî- harârâtihî*

*Yağmaladın nakd-i dili ey perî
Aşk ile Leylâ'yı idüp serseri
Lutf u müriüvvetle geleydin beri
Râhına kurban ider idim seri
Neyleyim silmedin eşk-i teri
Âhum eğer arşa çıkarsam yeri
Âh mine'l-aşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bî- harârâtihî*

Şâirin bu manzûmelerin dışında 122 gazelin 22'sinde mahlas beytinden sonra Mevlânâ'ya yazdığı beyitlerden bahsetmiştik. Aşağıda vereceğimiz beyitler bunlardan seçilmiş olanlardır.

*Nice ben olmayam ol dergihin memnûn-ı ihsâmı
Bütün Fıtnat'daki feyzi bana bahş itdi Mevlânâ
G. 2/7*

Fıtnat Hanım, Şeyhülislam Esat Efendî'nin kızıdır. Dedesi, amcası ve kardeşi de şâir olan Fıtnat Hanım, sanatçı bir âile ortamı içinde yetişmiş ve gazelleri ile tanınmıştır. Gerek devrinde gerek daha sonra, hatta Muallim Nâci tarafından, kadın şâirlerin en büyüğü sayılmıştır. Leylâ Hanım ben nasıl o dergâhın ihsanından memnun olmayayım. Çünkü Mevlânâ Hazretleri, Fıtnat'taki feyzi bana da bahşetti. Söz söylemede Fıtnat'ın seviyesine ulaşmasını Pîr sâye-sinde kazanmıştır.

Aşağıdaki beyitte, yine Pîr'in kendisini feyzinden mahrum etmediğini işler.

*Hazret-i Pîr itmedi Leylâ'yı da mahrûm-ı feyz
Tab'ımı mir'ât idüp eş'âr kendin gösterür
G.30/6*

*Biz gayrilerin bâbına baş eğdiğimiz yok
Monlâ'dan olur olsa da bî-keslere imdâd
G.22/6*

Hazret-i Pîr, kimsesizlerin kimsesiydi. Dergâhını onlar doldurur. O, herkesin yardımına koşar. İşte biz Mevlânâ dostu olmayanların kapısında baş eğmeyiz. Bizim baş eğceğimiz yer onun dergâ-

hıdır. Onun yoludur. Mevlânâ gel ne olursan ol yine gel çağrısının müderrisidir. Ona gideriz, ona bağlıyız, ona baş eğeriz.

Aynı konuyu 36. gazelinin 8. beytinde şöyle verir:

*İntisâb eyle bugün Hazret-i Mevlânâ'ya
Hâb-ı gafletten ana bende olanlar uyanır*

G. 36/8

Gel çağrısında güzel bir örnek ise:

*Her ne derdin varsa Leylâ dergah-i Monlâ'ya gel
Haste-i aşka bulunmaz ney gibi ehl-i nefes*

G. 45/5

Ney metaforuna da dikkati çeker bu beyitte. Ney nefes ehlinin nefesidir, duyusudur. Aşk hastasına neyin çıkardığı nefes devâdır.

*Devlet ararsan dergah-i Monlâ Celâle gel
Câvid ölüp mi bende olan öyle servere*

G. 111/8

*Kapısı segleriyle eylesün Mevlâ bizi mahsûr
Kul olduk Hazret-i Monlâ gibi bir ulu sultâna*

G. 108/8

*Der-i Monlâ Celâlü'd-din'e sen de intisab eyle
Ana bende olan çok kimseler şâh-ı cihân oldı*

G. 109/7

*İktisâb-ı feyz için varsam nola dergâhına
Şems ü Mevlânâ gibi yoktur dü-âlemde kerîm*

G. 75/7

1264/1848 târihinde İstanbul'da vefat ederek Galata Mevlevîhânesi'ne defnedildi. Bi'l-bedâhe şi'r söylemekte mahareti olup gâyet hazır cevap ve serî'atü'l-intikâl idi. Tarikaten Mevlevîdir.¹ Yine genç yaşta ölen kardeşi Hâlid Efendi de Leylâ Hanım gibi Mevlânâ'ya bağlıdır. Aşağıdaki beyitlerde Mevlevî tarikatına bağlanmanın önemini arz eder.

¹ Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmed Tâhir, İstanbul. 1333, C. II, S. 406, Sicill-i Osmani, Mehmed Süreyya, İstanbul 1311, C. IV, S. 93.

*Hâlin arz eyle Cenâb-ı Pîr'e
Bulunur anda bize himmet-i aşk
G. 60/8*

*Monlâ'yi îman it Mevlevî ol
Mevdân-ı aşkta devrân idersin
G. 63/9*

*Feyz için başına gey sikke-i Mevlânâ'ya
Tâc-ı Monlâ gibi âlemde külâh olmaz imiş
G. 48/6*

*Aşk-ı Monlâ ile yandım yine Mansûr-âsâ
Çekeyim kendimi hüinkârım için dâra sabâh
G. 20/7*

*Meclîs-i irfânda devrân itmesün mi Mevlevî
Rûz u şeb devr itmede şems ü kamer âlem bu yâ
G. 4/8*

*Hânkâh-ı Mevlevî'de çekme gam gerdûndan
Dest-girin Hazret-i Monlâ olur âlem bu yâ
G. 3/7*

*Ben Hazret-i Monlâ'ya kulum rûz-ı elestd
İnkâr iden ol şâhımı kâfîrdir efendim
G. 73/6*

*Gammı bizi Monlâ gibi bir şâha kul olduk
İtmez mi dü âlemde bizi lutf ile memnûn
G. 93/6*

Babasının izinde ve meşrebinde bir oğul olan sultan Veled, ömrünü Mevlânâ'nın fikirlerini yaşatma hizmetine adanmış, Mevlevî tarikatı onun zamânında sistemleşmiştir.

Mevlânâ'nın sevgi ve edep anlayışı, Mevlevîlik yoluyla edebiyattan mûsikîye, hattan, mîmârîye, günlük hayata kadar geniş bir tesir alanı oluşturmuş, bu sevgi hâlesine yüzlerce sanatkar, binlerce mürit, on binlerce muhib dâhil olmuştur.

Leylâ Hanım da bunlardan biridir, çağdaşlarından Yenişehirli Avni Bey, Said Çelebi, Konyalı Şem'i, Şeref Hanım, Râmiz Abdullah Paşa, Pertev Mehmed Paşa, Ziver Paşa, Hakkı Paşa, Şerif Reşid Paşa, Nâzım Paşa gibi şâir ve devlet adamlarının Mevlânâ'ya övgü dolu şiirleri vardır.

Osmanlı sultanlarının da himâyesini ve teveccühünü kazanan Mevlevîlik; edebiyâtı, mûsikîsi, semâî, mîmârîsi, giyim ve eşyâsı ile bir ekol

oluşturmuştur. Bir irfan ve terbiye mektebi olan Mevlevîlik bilhassa “e-deb tahsiline önem vermiş, Allah ve insan sevgisini gönüllere nakşetmiştir.”

Aşağıdaki beyitte Leylâ Hanım “Hazret-i Pîr’in hum-hânesinde meyhâne benim şimdi” deyişi onun bu tutkunun sarhoşu olduğu ifâdesinden başka bir şey değildir.

*Oldun ise üftâde mey virme sakın yâda
Hum-hâne-i Monlâ’da meyhâne benim şimdi*
G.113/7

*Terahhum kıl soyundur hânkâh-ı aşka Leylâ’yı
Ola ta Hazret-i Monlâ’ya mahrem ya Resûlallah*
G. 103/6

Bu muhabbet şâire elest bezminde verilmiştir.

*Ben Hazret-i Monlâ’ya kulum rûz-ı elestde
İnkâr iden ol şâhumı kâfirdir efendim.*
G. 73/6

Yine bir başka beyitte:

*Bende-i Monlâ Celâlü’ d-dîn-i Rûmî’yim bugün
Münkirânın aldığı ahcâr bâr olmaz bana*
G. 6

Burada Meâlen Mevlânâ Celeleddin: “ Ben Hazret-i Muhammed’in yolunun tozuyum” demiştir ya. Ben de Mevlânâ’nın kulu kölesi-yim. Bu yolda yürürken bâzı kimseler bana taş atıyor hiç önemli değil, inkarcılarla tartışmaya gerek yok. Onların attığı taş bana zarar vermez. Bana yük olmaz. Bilakis kol kanat olur.” Mevlânâ’nın:

*Yürü, iyilik et; zaman, iyiliği tanır;
İyilerin iyiliğini unutmaz o
Herkesin malı kalır, senin de kalacak,
Şu halde mal yerine iyiliğin kalsın daha iyi*
Mevlânâ Rubâiler 88

Leylâ Hanım Mevlânâ’nın gösterdiği yoldan giderek, Mevlânâ’yı ve Mevlevîlerin adlarını, Mevlevî kültürünü yaşayarak dile getirir ve bu büyük insanlara saygısını yazdığı manzûmelerle ortaya koyar.

Bunlar: 6. Rubâî, Şems-i Tebriz hakkındadır:

*Bana rahm eyle veliyy-i Ma'bûd
Olayım bendelerinden ma'dûd
Eyle şems aşkına pîrim himmet
İtme Leylâ'yı kapında merdûd*

7. rubâî, sultan Veled hakkındadır:

*Olup al kan ile didem memlû
Yine gönlüm gibi sad-pâre sebû
Diyelim cân u gönülden Leylâ
Devr-i Sultan Veled'e hû yâ hû*

8. rubâî, Ulu Ârif Çelebi hakkındadır:

*Ey gönül râzını kâşif Çelebi
Her bir ahvâlîme vâkıf Çelebi
Kalmışam mey-kede-i zilletde
Yetiş ey Hazret-i Ârif Çelebi*

11. rubâî, Mevlevî büyüklerinden Kutb-ı Nâyî hakkındadır:

*Mültecâ eyleyerek Monlâ'yı
Bulur elbet arayan Mevlâ'yı
Ney gibi yârelerim var dilde
Meded ey Hazret-i Kutb-ı Nâyî*

12. rubâî, Mesnevi şerh eden Mevlevî büyüklerimiz hakkındadır:

*Sürmedir dîde-i nâ-binâyâ
Hâk-i dergâh-ı mu'allâ-pâyâ
Dildeki yârelerin şerh eyle
Şârih-i Mesnevî-i Monlâ'ya*

13. rubâî, Mevlevî büyüklerinden Aşçı Dede hakkındadır:

*Bendene sürfe-i nâmına aç
Eyleme gayri kapıya muhtaç
Sâilim matbah-ı ihsânında
Aman Aşçı Dede koyma beni aç*

14. rubâî, yine Mevlevî büyüklerinden Muhammed Kudret hakkındadır:

*Gül-i ârâyîş-i bâğ-ı vahdet
Vâkıf-ı râz-ı rumûz-ı hikmet*

*Şimdi irşâda cihânı kâdir
Hazret-i Şeyh Muhammed Kudret*

6. kıt'a, Seyyid Nâsır (Abdülbâkî Nâsır Dede) hakkındadır:

*Evsâfını tahrîre ne hâcet şâ'ir
Gün gibi kerâmâtı aliyyen zâhir
Dünyâda vü ukbâda kulun Leylâ'ya
Eyle kerem ey Hazret-i Seyyid Nâsır*

35. târîh kıtasının beşinci beytinde ise şâirlerin reisi ve dayısı olan Keçecizâde İzzet Molla Efendî'nin vefat târihini düşürmüştür.

*Hak Ta'âlâ eyleyüp hem-sâye-i Monlâ'yı Rûm
Rûh-ı mecdü'd-dîn-i Sivâsî ola yâr u penâh*

Yine 28 târîh kıtasında "Târîh-i Vilâdet-i Necl-i Mevlevî Mehemmed Efendî" başlığı ile doğum târihi düşürmüştür.

*Mesnevi-hân Mevlevî hem-nâm-ı Fahr-ı Enbiyâ
Sulb-i pâkinden gelüp dünyâyâ bir necl-i aff
Hân-kâh-ı Mevlevî'de açılıp bir verd-i ter
Gülşen-i dehri muattar eyledi bûy-ı latîf
Mîhr-veş geldikde ekânı münevver eyleyüp
Makdemiyle şâd u handân oldu merd-i zarîf
Himmet-i Monlâ ile olsun mu'ammer haşre dek
Dergehinde eyleyüp çok münkiri pâk ü nazîf
Pîr-dâşım toğdı Leylâ söyledim târihini
"Zîb-i dehr oldu şerefle izz ile Abdu'l-Latîf"*

Eski kültürümüzde Mevlevîliğin saygı ve sevgisiyle oluşan zarâfetini aksettiren bir târîh kıtasıdır.

*Dünyâda ne gam olmasa da yâr u penâhum
Var rahm edici Hazret-i Monlâ gibi şâhum*

Diyen şâir, Mevlânâ'yı "Hazret-i Pîr, Hazret-i Monlâ, Monlâ-yı Rûm, Cenâb-ı Monlâ, Monlâ, Monlâ Celalüddin, Celalüddin-i Rûmi, Cenab-ı Pîr, Monlâ Celâl, Aşk-ı Monlâ, Bende-i Monlâ" gibi adlarla andığı görülmektedir.

Leylâ Hanım'da Mevlânâ sevgisi, diğerk kadın şâirlerimizle mukâyese edilmeyecek derecede geniş kapsamlıdır. Bu konuların ele alınması dileğimle, şâirin şu manzûmesi ile bitiriyorum.

*Sakiyâ dilde bin efkârım var
Kalmadı şîşede mey yârim var
Keyfine hâlîme rahm itmez isen
Bana bes Hazret-i Hünkâr'ım var
Münkirin ta'nı kuru dâvâdır
Vâkıf-ı Sırr-ı Nebi Monlâ'dır*

Mevlânâ ve meslektaşlarının söylediklerini anlamayan, inkar edenlerin tenkitleri, temelsiz kuru iddialardan ibâretti. Gerçek olan şudur. Hz. Peygamber'in sırrına vâkıf olan, onun iç âlemindeki sırları bilen, anlayan odur. Mevlânâ'dır ve onun yolunda gidenlerdir. Leylâ Hanım da Mevlevî müntesibi bir şâir olarak, Mevlânâ'dan feyz ve ilham almış önemli bir hanım şâirimizdir.

Kaynaklar:

- Arslan, Mehmet, *Leylâ Hanım Dîvanı*, Kitabevi, İst, 2003, S.11-351.
- Banarlı, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, İst, 1971, 1972.
- *Büyük Türk Klasikleri*, C. 8 İstanbul 1988, S.141-144
- Cengiz, Halil Erdoğan, *Divan Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yay., İst. 1983, S. 586.
- Osmanlı Müellifleri, *Bursalı Mehmed Tâhir*. İst., 1333, C.11. S. 406.
- *Sicill-i Osmânî*, Mehmed Süreyya, İstanbul 1311, C. IV, S. 93.
- Uraz, Murat, *Kadın Şâir ve Muharrirlerimiz*, İstanbul, 1941.
- Yeniterzi, Emine, *Mevlânâ Celaleddin Rûmî*, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları/161, Ankara 2001, S. 1-213.

Dörtlükler

Bekir Sıtkı Erdoğan

Dil Yarası

Zâhirde nazar dağladı, göz yaktı beni...
Gerçekte bilen yok nice köz yaktı beni?
Hâlâ kanar akşamlar olurken o yara;
Zâlim iki hançer, iki söz yaktı beni!

Şaşkın Aktör

Ben yâreme köz bağlıyorum yıllardır;
Azdıkça deşip dağlıyorum yıllardır...
El ağlayarak gülmede şaşkınlığıma,
Ben hep gülerek ağlıyorum yıllardır...

Hayâl Ufukları

Dağdan geçtim, dağın karından geçtim,
Karlara sel olup taşı yarından geçtim...
Gerçekten uyup bir gönül efsânesine;
Ömrümce hayâl ufuklarından geçtim!..

Vücûd İklîminin Sultânı

Prof. Dr. Beynun Akyavaş

B oğaziçi'nde erguvanların coştığı, kadeh kadeh lâlelerin, menekşe, papatya, gelinciklerin açtığı o çılgin bahar günlerinden birinde Üsküdar'dan Haliç vapuruna bindim, nereye gittiğimi, hangi iskelede ineceğimi kendim de bilmiyorum. Serin havaya karışmış İstanbul kokuları her tarafı sarmış, masmâvi gökyüzünün altında kubbeleri, minâreleri, sarayları seyrede seyrede gidiyorum. İçim içime sığmıyor. İstanbul sevdâsıyla yananları, tutuşanları anlamamak mümkün mü?

*İstanbul'un öyledir bahârı
Bir aşk oluverdi âşinâlık*

diyen Yahyâ Kemal Beyatlı ne kadar haklı!... İçimden şarkı söylemek geliyor ama olmaz ki!... Söyleyebilseydim mutlaka büyük bestekâr Hacı Ârif Bey'in nihâvent şarkısını söyledim İstanbul'a:

*Vücûd iklîminin sultânısın sen
Efendim derdimin dermânısın sen
Bu cism-i nâtüvânın câmsın sen
Efendim derdimin dermânısın sen*

Şarkı söyleyemediğime göre bâri Dîvan şiirlerini düşüneyim dedim, meselâ Nedim'i:

*Gülzâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın
Dök zülfünü semmûr giyinsün ko izârın
Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın*

Türk dilinin, Türk edebiyâtının, Türk târihinin yeri kolay kolay doldurulamayacak hocalarından Nihad Sâmi Banarlı merhumu

kendisini tanıma şerefine ve saâdetine nâil olmuş olanlardan sorar, öğrenmeye çalışırım. Dinlerken gıpta ederim onlara. Bir gün Hoca'nın Türk edebiyâtına, Dîvan edebiyâtına derin vukufundan bahsederlerken "Hoca'nın yürüyüşü bile arûz veznindeydi gâliba" dedilerdi.

Ben de vapurun küpeştesinde min gayri haddin parmaklarımla tempo tutuyorum:

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün

*Sînemi deldi bugün bir âfet-i çâr-pâreli
Gül yanaklı gülgül kerrâkeli mor hâreli
Çifte benli sîm gerdenli güneş ruhsâreli
Gül yanaklı gülgül kerrâkeli mor hâreli*

Tempo devam ediyor:

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir keyif bir keyif!... Aferin bana!

Arûz vezni Dîvan şiirlerine asâlet katan muhteşem bir mûsikîdir. Bana göre, şiiri şiir yapan da kâfiye, vezin, insanca hisler, duygular, düşünceler uyandıran dil ve mânâdır, kelimelerin, seslerin saltanatıdır.

Suları yara yara giden vapurun yanında martılar uçuşuyor. Onlar bile neşeli!... Etrâfımı seyrediyorum. Koca Sinan Ağa'nın Süleymânîyesi başımın üstünde!... Allah Allah!...

Süleymânîye, Sultan Ahmed Câmîi, Fâtih Câmîi ve iftihar sebebimiz olan diğer şâheserlerimiz gibi dilimizi, dînimizi, târihimizi, sanatımızı, bizi biz yapan değerlerimizi, kısaca şahsiyetimizi muhâfaza eden millî hâfızamızdır. Temellerinin atılmasından başlayın, filpâyelerine, kubbesine, Ahmed Karahisârî'nin çepeçevre yazdığı Nur Süresine, çinilerine, minârelerine kadar artık benzerinin bile yapılması mümkün olmayan, çözülememiş sırlarla dolu böyle bir eser ne akıl almaz hesaplarla, ne zorluklarla, ne heyecanlarla ortaya çıkmıştır acaba? Bununla berâber bir an düşünün:

"Yıkalım dersen iki ırgatla yerle bir olur Süleymânîye

Heyhat!

Yeniden yapalım dersen Sinan lâzım bir de Süleyman!..."

Milletler de öyle değil midir? Bir milleti yok etmek için topa tüfeğe filan ne hâcet var? Dilini, dînini, târihini, müesses terbiye sistemini, ahlâkını, mânevî değerlerini, millî hâfızasını, şahsiyetini kaybettirin yeter. Müşterek geçmiş, müşterek gelecek heyecan ve hedefleri olmayan insanları ben ne yapayım? Bana kendisinden, kendi şahsî menfaatlerinden evvel bu vatan, bu devlet, bu millet için çalışan insanlar lâzım.

“Saat-i vâhidedir ömr-i cihan”. Hakîkaten ömür denen şey bir tek saat gibidir. Gelir, geçer, lâkin şöyle bir bakın, en kolay israf ettiğimiz, harcadığımız şey: zaman. Dünyânın bütün servetleri, hazineleri bir araya gelse geçen, kaybedilen zaman geri gelmiyor. Hele boşu boşuna geçen zaman!...

Biz tek başımıza yaşamıyoruz, cemiyet hâlinde yaşayan insanlarız. İnsan olarak da vatanımıza, milletimize, memleketimize ödemedimiz gereken borçlarımız var. Bu borçları zamanı iyi kullanarak, ahlâkan sağlam, kafa olarak sağlam, bilgili, çalışkan, faydalı insanlar olarak ödemeye mecburuz.

Ömrünü kitaplarının arasında geçiren, okuyan, yazan, bildiğini her isteyene veren, kıymetli ilim adamı Prof. Dr. Ali Birinci Hoca'nın tâbiriyle “cehâletin tahakkümü” her yerde bütün haşinliği ile çıkmıyor mu karşımıza? “Saatli Maarif Takvimi” kadar olsun bilgi verebilen kaç kitap okuyabiliyorsunuz, kaç faydalı sohbette bulunabiliyorsunuz, kaç aydınlık ve aydınlatan insanla karşılaşıyorsunuz? Beyni besleyen, geniş ufuklara götüren kitap yok, sohbet yok, müşterek heyecanlar, müşterek hedefler yok ama sorarsanız meslek sâhibi, okumuş yazmış adam!... Televizyon, internet ulemâsından geçilmiyor!...

Uzun seneler Avrupa'da filan bulunmuş biri bir mecliste fikir beyan ederken “Ben olsam, Karacaahmet'i olduğu gibi kaldırırdım” dedi. Vay, vay, vay!... Demek ki, Karacaahmet'i sâdece iyi para getirecek kıymetli bir arsa olarak görüyormuş!... Osmanlı târihinin, ec-dâdımızın orada yattığını ve bu kabristanın baha biçilmez bir “tapu senedimiz” olduğunu bilmiyormuş!...

Evvel zaman içinde Frengistan'da yâni Avrupa'da yaşayan bir

zâta “Bunlarla bizim aramızda ne fark vardır” diye sormuşlar.

Cevap:

“Bunlar soldan sağa yazarlar, biz sağdan sola yazarız

Bunlar saçlarını uzatırlar, biz sakalımızı

Bunlar sofrâ örtüsünü sofranın üstüne sererler, biz altına

Bunlar bir eve girerken şapkalarını çıkarırlar, biz ayakkabılarımızı

Hâsıl-ı kelâm bir Frenk’i tepetakla ettiniz mi işte o bir Osmanlı olur!...”

Frenk’in tepetakla olmuşunu bilmem ama tepetakla olmuş ve aydın olduğunu tevehhüm edenlerimize bakıyorum da cehâletin tahakkümünü bütün dehşetiyle hissediyorum.

Vapur Cibâli İskelesine yanaşmak üzere, iskelelere uğraya uğraya Eyüp’e kadar gidecek. İnip târihin içinde yürüyeyim dedim.

Önünde, Bizans’ın aşılmaz, yıkılmaz zannedilen dev surlarının diz çöktüğü Fâtih Sultan Mehmed Han’ın Fetih’de buradaki surlara saldıran askerinin başında bulunan ve Cebeciler Ocağı’nın ilk ağası olan Cebe Ali. Adını bu semte Cibâli olarak bırakan Cebe Ali’nin içinden Bizans’a daldığı sur kapısı (Spigas) durduğu halde surlar yıkılmış. Kapı’nın hemen yanında meşhur “Cibâli Karakolu” var, ileriye doğru gidin, karşınıza XV. asır sonlarında bir Bizans sarnıcı’nın üstüne inşâ edilmiş Sivrikoz Mehmed Efendi Câmii çıkar. Sivrikoz veya Seferikoz Câmii ahşap çatılı, kârgir ve fevkânî bir câmidir, Cibâli Câmii olarak da bilinir.

Aya Theodosia kilisesinin altındaki “crypte” yâni bâzı kiliselerin altında bulunan ve meşhur kimselerin gömüldüğü mahzen Fetih’den sonra uzun müddet askerî depo olarak kullanılmış ve nihâyet Sultan II. Selim zamânında tâdilât yapılarak ve bir minâre ilâve edilerek mâbet câmiye tahvil edilmiştir. Gül Câmii adını alan câmi işte şurada, Gül Câmii sokağında.

Artık Abdülezel Paşa Caddesine inip Fener’e doğru yürüyelim. Abdülezel Paşa kimdir acaba? Sorsak kaç kişi bilir?

Merhum Ragıp Akyavaş anlatıyor:²

“1897 yılının Nisan ayı içinde Abdülezel Paşa şehit olmuştu. Paşa, Konya vilâyetinin Hâdim kazası köylerinden birinde doğmuştur. Büyük şehidin adı İstanbul’un en büyük caddelerinden birine hakkıyla verilmiştir.

Abdülezel Paşa on altı yaşında iken bir nefer olarak orduya katıldı. İlk askerlik hizmetini Arabistan’da yaptı ve hizmeti takdir edilerek subay oldu. Kırım Muhârebesine iştirâk etti. Karadağ ve Girit isyanlarında vazîfe aldı. Türk-Rus Seferinde Aleksinac Muhârebesinde (1877-1878) Gâzî Osman Paşa’nın çok sevdiği mert arkadaşlarından biri oldu. Harp dönüşünde İstanbul’a geldi. Fedâkârlık ve hamiyet dolu sînesine Sultan İkinci Abdülhamid Plevne madalyasını eliyle taktı ve onu kucaklayarak harâretle tebrik etti. Rütbesi derece derece yükseltilerek Tuğgeneralliğe çıktı.

Abdülezel Paşa temiz bir köylü çocuğu olarak doğmuş, okuma yazmayı köyünün mektebinde öğrenmiş, bundan başka Kur’ân-ı Kerîm’i baştan aşağıya ezberlemiş, hâfız ünvanını kazanmıştır.

Vatan vazîfesi olarak, en son 1897 senesinde bizimle Yunanlılar arasında Girit adası yüzünden çıkan muhârebeye iştirak etmiştir. Bu muhârebe târihte Alasonya veyâhut Tesalya Muhârebesi diye meşhur olmuştur.

Harb târihinin yazdığına göre, bu muhârebeye taarruzu idâre edecek olan İkinci Neşet Paşa fırkasının altı tabur ve bir bataryadan ibâret Abdülezel Paşa livâsı Pınartepe civarında Milona Boğazı’nı aşmak için zorluyordu.

Birâderimin kayınpederi Hakkı Paşa’dan şunları dinlemiştim: ‘O zaman Paris’de tahsilimi ikmal edip henüz avdet etmiştim. Genç bir kurmay yüzbaşı idim. Beni Ereğli redif livâsı kumandanı Abdülezel Paşa’nın maiyetine vermişlerdi. Paşa’nın maiyetine verilmeliğim bende büyük bir sevinç uyandırdı, çünkü Paşa’nın maiyetindeki zâbitleri ve neferleri büyük bir şefkatle sevdiğini ve onları dâima koruduğunu işitirdim.

Milona Boğazı olduğumuz yerden görünüyor, Yenişehir ovasındaki çiftlikler, köyler adamakıllı seçiliyor, muhârebe olanca şiddetiyle devam ediyordu.

Fırka Kumandanı Neşet Paşa taarruzun beslenmesi için bizim Paşa'ya emir verdi. Abdülezel Paşa livâsının başında, kır bir atın üzerinde idi. Mütemâdiyen yüksek sesle Kur'ân okuyor, askerinin mâneviyatını yükseltmek istiyordu. Uzun boylu ve vücut yapısı kuvvetli olan Paşa'nın vakarlı yüzünü ak bir sakal süslerdi.

Muhârebe ciddiyet kesbetmiş, Devrek taburunun yaptığı bir hücumla hâsıl olan buhran haddinden aşmıştı.

Abdülezel Paşa sanki tunçtan bir heykel gibi gözünü kırpmadan muhârebeyi at üzerinden temâşâ ediyordu. Bir ara yanına sokuldum:

- Aman Paşam! Kendinizi korumuyorsunuz, düşman askerlerini teşhis edecek derecede yakın bir mesâfede bulunuyorsunuz!

Dedim.

- Bugüne kadar seksen muhârebeye girdim, hiç birisinden çekinmedim. Muhârebe millet düğünü demektir, düğünden kaçılır mı?

Dedi ve Kur'ân okumaya devam etti. Bu esnâda nasıl oldu bilmem, Paşa'nın çenesine bir mermi isâbet etti, attan yuvarlandı, ak sakalı al kanlara bulandı. Şehâdetiyle çok sevdiği Türk ordusuna karşı şükran borcunu ödedi ve Paşa'nın bu şehâdeti hamiyet ve vatanperverliğin müşahhas bir misâli oldu.

Losfaki Muhârebeleri bize pek pahalıya mal olmuştu. İki gün sonra da fırkamızın İkinci Livâ Kumandanı Celâl Paşa'yı kaybettik. Celâl Paşa bir evvelki arkadaşı gibi top başında kahramanca şehit oldu, fakat açılmaz sanılan Milona kapıları ardına kadar açıldı.

Abdülezel Paşa'nın mübârek naaşını Alasonya kasabasına götürüp Çarşı Câmi-i şerifi hazîresinde Allah'ın rahmetine emânet ettik'.

Büyüklerimizi, memleket uğruna canlarını veren şehitlerimizi unutmayalım".

Bizans zamânında (Phanarion) olarak tanınan Fener'de ileri gelen Bizans âileleri yaşadıkları gibi Osmanlı İmparatorluğu zamânında da zengin Rum tüccarlar, sarraflar, iyi tahsil görmüş Rum diplomatlar, tercümanlar, devlet memurları oturmuşlar ve bunlar "Fener beyleri", "Fenerliler" diye anılmışlardır. Semt sâkinleri XVIII. asrın sonlarından, XIX. asırdan itibaren Boğaziçi'ne, Kuruçeş-

me, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya taraflarına, Pera ve üst taraflarına, Adalar'a, vs. taşınmışlardır.

Fetih'den sonra Ayasofya'dan Fâtiḥ Câmîinin yerindeki ve harâbe hâline gelmiş Havâriyyûn kilisesine, Havâriyyûn kilisesinden Çarşamba'daki Pammakaristos manastır-kilisesine yâni Fethiye Câmîine ve nihâyet Fener'e taşınan Patrikhâne'nin etrafında bu zengin Rumlar konaklar, gösterişli evler inşâ etmişler ve refah içinde yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Eflak ve Boğdan voyvodalarının sarayları da Fener'in yukarı taraflarında imiş.

Boğdan voyvodası, Osmanlı târiḥçisi ve mûsikîşinas Dimitrie Kantemir'in sarayı da burada, Merdivenli Mektep sokağında imiş. Saraydan geriye hiçbir iz kalmamış ama aslına uygun olarak yeniden yapılacağı söyleniyordu.

Patrikhâne'nin üst tarafında, Sancaktar yokuşunda, 1880'de yapılan Rum Erkek Lisesi yükseliyor. Bilmeyenlerin Patrikhâne zannettikleri bu gösterişli bina kırmızı rengiyle de göze çarpmaktadır.

Fener'de Bulgar kilisesi diye bilinen Stefan kilisesinin husûsiyeti ise, 1887'de muhtemelen Viyana'da dökme demir parçalardan yapılması ve bu parçaların Tuna nehri yoluyla getirilerek İstanbul'da monte edilmesidir.

Balat'ın Bizans zamânındaki adı saray mânâsına gelen (Palation) imiş. Balat ismine farklı mânâlarda birçok yerde rastlanmaktaysa da bu Balat'ın Ayvansaray'daki meşhur imparator sarayı Blakherna'nın ve civârdaki sarayların, zengin evlerin iskelesi gibi kullanılmış olduğu düşünülürse belki de buraya neden bu ismin verildiği anlaşılabilir.

Avrupalıların Chrysokeras yâni Altınboynuz dedikleri Haliç'in bâzı semtlerine Rumlar, Yahûdiler ve çoğu Marmara sâhillerine yerleşmiş olmakla berâber Ermeniler, gayri müslim reâyâ yerleşmişler ve asırlar boyunca da buralarda yaşamışlardır. Meselâ Fener, Ayvansaray Rumların, Eminönü, Balat, karşı sâhilde Hasköy Yahûdilerin oturdukları yerler olmuştur.

Eminönü ile Bahçekapı arasındaki bir sur kapısı Çıfıt Kapısı (Porta Hebraica) olarak adlandırılmıştır. Bizim çok karışık yerler hakkında kullanılan bir tâbirimiz vardı: "Çıfıt çarşısı". Birine kızınca da "çifit"

derlerdi. Çıfıt, malûm, İsrâiloğullarından, Müsevî yâni Yahûdi demektir.

Ne zaman Balat'a gelsem, çocukluğumda eski İstanbullu yaşlıların Balat Yahûdileri nasıl söylüyorlar idiyse öyle söyledikleri bir türküyü hatırlarım. Bu türküyü *Karagöz-Hacivat* gölge oyunundaki Yahûdi Bezirgân da böyle söylemiş:

*Balat kapusundan yirdim (girdim) içeri
Boliçeler (Yahudi kadınları) oturmuş iki keçeli
(geçeli, yakalı)
Çok oldu mu yârim burdan yeçeli (geçeli)
Ben onu yörmedim, o beni yördü
Poraki (buradan), poraki vamoz (gidelim) Balad'a*

Ayvensaray, Defterdar ve Eyüp. Hangisini, nasıl yazacağım? Akşam olmak üzere. Yürü Allah yürü!... Târih akıyor!...

Câmiler, mecitler, türbeler, çeşmeler, hamamlar, kiliseler, havralar, surlar, yine surlar, yine surlar ve Feth-i mübîn!... Hey koca Fâtih hey, hey koca İstanbul hey!...

Vapur تنها, serin rüzgârlara karşı durup İstanbul'u yeniden seyretmeye koyuldum. Etrafta kimsecikler olmadığına göre şarkımı mırıldanabilirim artık:

*Vücûd ikliminin sultânısın sen
Efendim derdimin dermânısın sen
Bu cism-i nâtüvânın câmsın sen
Efendim derdimin dermânısın sen*

Şarkı bitti, parmaklarımla yine tempo tutmaya başladım:

*Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır
Her bağçesi bir çemenistân-ı letâfet
Her gûşesi bir meclis-i pür feyz ü safâdır
İnsâf değildir anı dünyaya değışmek
Gülzârların cennete teşbih hatâdır
Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün*

Sen Ses Bayrağım, Ezelî Ülkem...

Meryem Aybike Sinan

-Yavuz Bülent Bâkiler'e...-

Duyduğum ilk ses,
İlk nefes, ilk heyecan sendin. Ve

Tan yüzlü, sıcak sınımsıcak duâların sarnıcında sen vardın, senin sesin, senin ezgin ve senin efsunun vardı. Sendin sessiz bir ırmak gibi rûhuma akan, dimağıma otağ kurup oturan. İlk kelimeleri hece hece dilimden düşürüşüm, bin bir gayretle ilk kez "anne" deyişim ve paytak paytak yürüyüşüm... Susayışım, senin pınarlarından, senin testilerinden kana kana su içişim ve ilk mektebe başlayışım. İlk harfler, ilk sayılar ve tanıdık kadim sesler. İşte hepsi sendin, gayretim sen, ağlayışım sen, gidişim sen, gelişim sendin. Unuttuğum, hatırladığım, söylediğim, bildiğim, bilmediğim bütün yakılmış türkülerdin hatırlanmayası. Büyüttüğüm ninniler, gönlümü çalan şarkılar, içli yanık ezgilerdin dudağımda. Adım, damağımda tadım, dile gelesi yâdım, berrak denizler gibi, derin masmâvi gökler gibi yüreğimin merkezine sendin oturan ey murâdım...

*Ey şiir gülüşlüm, tan yüzlüm,
Sen bâzan kış, bâzan bahar...
Seni ana dilim bildim, ey yâr!*

*Sen vatanımsın...
Sen ses bayrağım, ezelî ülkem,
Sen kalbimde en gizli mahrem-i esrârımsın...*

Kalbin kafesindeki derûnî büyüsun vakitsiz yollara düşüp aradığımız. Gâh bir irem bahçesi gâh bir mahbes yerine koyduğumuz... Hayâtımızın en serin barınağı saydığımız gül kokulu eyvan sensin. Her âşık seninle dile gelir, susmayası...

Bütün yola çıkmış sevdâlara sen kılavuzluk edersin yorulmayası. Gâh ellerin ıtır kokar, gâh mor menekşeler selâm durur önünde. Âşıklar hep seninle düşer yola. Tüm zorlu yollar seninle aşılır, konuşası konuşası... Ağyâra gönül verilir tanışası tanışası... Şirin'e varan dağlara, tepeler yarıla yarıla, Aslı'ya giden yollara, türküler karıla karıla seninle düşülür. Senin çeşmenden içilir kanası kanası... Tüm karanlık geceler, bilinmeyen sözcükler ülkesi seninle fethedilir ve seninle birer yıldız şölenine dönüşür Turan ülkesi...

Sevdâkârın beklediği bir gecenin karasında...

Rüyâlara göz olursun...

Şimdi seninle atıyor kalbim.

Ve yine seninle duruyor.

Güvercin güzelliğinde çıkageldiğinde dallarımıza, çiçeklerden bir tapınak yaparım söz vâdisinden. Erguvan dallarını sessizce sen tutuşturur ve sen başlatırsın meşk cümbüşünü... Duygu merdiveni ni sözlü bir mûsikîyle sen bırakırsın yüreklerin ayaklarına... Koşarsın iklimden iklime. Çok uzaklardaki bir sabahtan uyanıp gelen, ürkek ve çekingen bir kuş gibi, gelir konarsın bâzı bâzı sevdânın hayal çiçeklerine. Sözü bittiği demlerde, türküm olursun ey ana dilim... Sırmadan hayal ipliği dokursun geceler boyu, üşenmeyes... Senin soluğunla bütün dillerin yüzü kızarır. Saâdetin yalanı karışır çapkın rüzgârlara. Çiseleyen yağmurlara hasret, inleyen çölleri yalayıp geçer serinleten sözcüklerin. Bir serap olursun çölün bağrında. Ve her şeyin sustuğu demlerde...

Hakîkatin diyemediği her kelâma söz olursun.

Önce sen oldun hayâtımda...

Şimdi yine sen varsın.

Ey vefâkârım,

Duygularımın kanatları, nefesi, heyecânı ey dil, en muhayyel sevgili, ey rûhumun müdâvimi, ey nakkaş, şimdi seninle yol ayrı-mındayız. Ben kara çalmışım üzerine, çizmişim, gafletlere düşmüşüm, yenilmişim zamânın arsız gülüşlerine. Kapılmışım. Terkim bir

curcuna kazanı gibi sırtımda kamburum olmuş gün be gün... Her cümlem, her kelime kendimi unutuşumu fısıldıyor. Bütün güzellikler şimdi firârî söz ülkesinde. Sadakımdaki bütün oklarımı kendime yolluyorum. Vuruyorum bir bir heybemdeki her bir kelimeyi, cümlem ve noktaları... Sen düşünüyorsun yerlere, ben düşünüyorum, hâtırâlarım düşünüyor ve geleceğim düşünüyor. İslî lambaların loş gölgesine sığınmış tülümsü masallar geçiyor aklımdan, annemin ak sütünü sağan ninniler didikliyor kalbimin derinlerini...

Sonra...

İlk sevdâ, ilk aşk ve ilk acı...

Senin lezzetine sarınan umutlarım, heyecanlarım dizginliyor beni, örtüyorsun bir anne şefkatiyle, sarıyorsun...

Bütün kelimelerin umut muştuluyor.

Ve uyanıyorum bir daha uyumayası...

Ey bütün zamanların Sultânı,

Ey hâfızam, hazînem,

Ey efsunlu sandukam ve ey ana dilim,

Şimdi ceylan bakışlı bir nazlı gelin misâli yeni baştan süzülüyorsun rûhumun yanı başında. Bir kadife keseye dolduruyorum seni. Bundan böyle türkülerimi, şarkılarımı, bütün hikâyemi seninle örüp başıma sartaç yapmanın hayâlindeyim. En güzel öyküm seninle dile gelecek, en dingin şarkılarım seninle şakiyacak, seninle yola düşecek duygularım. Bütün füsunkâr rüyâlarım her gün batımı seninle konuşlanacak kirpiklerime. Dimağım yeni baştan fethedecek söz ülkesini. Tâ ezelden ebede, annemin ilk nefesi ve son nefesi gibi emânetimsin benim. Her dem sarındığım, arındığım, bergüzârımsın, arımsın...

Gâh sevincim, barım, gâh şiir tadında efkârımsın...

Dünümsün, yarınımsın,

Ve sen her dem göklere açılan...

Tan yüzlü, gökçe bakışlı duâlarımsın...

Dilimiz, dînımız

Ergun Göze

Ziyâretime gelen muhâfazakâr gençlere şaşkırtmaca sual olarak sorardım “Dil mi mühim, din mi?” elbette ilk cevapları “Din” olur ve benim “Hayır dil” dememe şaşarlardı. Ama “Dil” olmazsa dîninizi nasıl öğreneceksiniz? Suâli gelince uyanırlardı.

Frenklerin kelimeye “vehicule” yâni “nakil vâsıtası” demeleri de bu bakımdan daha da mânâlıdır. Gerçekten kelimeler mânâ taşıyıcılarıdır ve bu taşıma işi, zaman içinde, o dilin şâirlerinin, yazarlarının, düşünürlerinin en çok da halkın mârifeti nispetinde değişir, genişler, renklenir, âhenklenir. Büyük diller meydana çıkar.

Aslında dil, Allâh’ın insanlara en büyük ihsanlarından birisi ve bunca çeşitli dilin teşekkül etmiş olması insanlığın en renkli entelektüel mâcerâsıdır.

Türkçemiz de büyük bir dildir. Büyük dillerde ancak büyük şiir olur. En büyük şâirlerimiz Yahyâ Kemal, Necip Fâzıl ve Âşık Veysel aynı dili konuşurlar: Yûnus’un dilini.

Osmanlıca diye bir tarafa atmaya çalıştığımız dilin temeli de Türkçe olduğu için büyüktür. Bu dilin fazla musanna hâle geliştiği hakkında ileri sürülen tenkitlerin çok fazlası uydurukça dil hakkında çok daha doğrudur. Bu gün şiirde, nesirde, romanda büyük eser çıkmamasının sebebi de dil fukaralığıdır.

En iyi ölçüyü tercüme zorluğu ve rezâleti verir, dilinde bin beş yüz kelimesi olan, nasıl olur da on beş bin kelimesi olanın kitabını tercüme edebilir.

Dil ve onun “atomu” olan kelime hem mânâ, hem estetik, hem de ahlâkî istikâmet gösterecek şekilde gelişir. Bir kelimeyi atmak o

kelime ile yazılmış şiirleri, yazıları da atmak demektir. Yeni bir kelime almak ve ondan hayır beklemek ise, hiç yol iz olmayan bir ormanda asfalt buldum zannetmektir.

Fransızca "ecole" kelimesinden uydurduğumuz "Okul" sıralarında "Niyagara" şelâlesinin aslının "Ne yaygara" olduğunu öğrenmeye başladığımız gün büyük bir dil suikastı karşısında olduğumuz farkında değildik. Üstelik Türkçe değil diye asırlarca kullandığımız mektep kelimesini atarken yerine Fransızcadan bir kelime uydurmaktaki garâbetin de farkında olmadık.

Bunların farkında olmayan neyin farkında olabilir ki. Medeniyetin nüans demek olduğunu, nüans denen şeyin kelimelerde ve kelime zenginliğinde belirlediğini düşünebilir mi?

Elbette sonradan yazı hayâtımızda, bu hamleyi başlatan vazgeçmiş iken, yabancı ideolojilere angaje olmuş kişilerin bu yolda ısrârı işin daha vahim bir yönünü de ortaya koydu. O zaman *Tercüman* gazetesinde dil meselesini ayrı bir dâvâ olarak ele almış ve gerekli mücâdeleyi yapmıştık. Yalnız değildik. *Kubbealtı Lügati* da o günlerin aziz bir hâtırasıdır.

Bütün bunları, rahmetli Fâruk Kadri Timurtaş'ın *Türkçemiz ve Uydurmaçılık* kitabının son baskısına bakarken düşündüm. Kendi kendime sordum. Bütün ticârî levhaların İngilizceleştigi devrimizde bu çalışmalar boşa mı gitti.

Hayır! Dil globalleşemez. Globalleştiği kadar süngerleşir. Bu gün dünya dili hâline gelen İngilizcenin tarzancasıdır. Dil millidir. Ve milliyet ölmez. Milliyet insan topluluklarının şahsiyetidir. Dil bu şahsiyetin sözcüsüdür. Görmüyor musunuz dünya hâkimiyetine oynayan zâlim kuvvetler, öldürmek istedikleri milletlerin önce dillerini öldürmeye, ölmüş milletlerin de dillerini diriltmeye uğraşıyorlar.

Bir millet dilinden de dîninden de vazgeçmez.

Türkçemizi Budayan Zâlimler

Yavuz Bülent Bâkiler

Hitler, altı milyon Yahûdiyi, elektrikli fırınlara doldurarak yakıp yok etti.

Lenin ve Stalin, Komünizmi yaşatabilmek ve yayabilmek için on sekiz milyon insanın kanına girdiler. Hitler vahşetini, Lenin ve Stalin zulmünü, kelimelerle ifâde etmek mümkün değil. Bana göre, Hitler'e de Lenin'e, Stalin'e de rahmet okutacak bir büyük fâcia, bizim topraklarımızda cereyan etti. Bu fâcia veya bu katliam, Türkçemizde meydana getirilen tasfiye hareketidir. Türkçemizin budanması, kolsuz kanatsız hâle getirilmesidir. Hitler, Lenin, Stalin... milyonlarca insanın kanına girdiler. Bizdeki tasfiye hareketi ise, nesiller arasında, bir büyük kopukluk meydana getirdi. Dilde tasfiyecilik, dünkü edebiyâtını okuyamayan, anlayamayan ve batı edebiyâtı, batı medeniyeti karşısında apışıp kalan, büyük bir aşağılık duygusu içinde çarpınan nesiller doğurdu. Bundan büyük bir kayıp, bundan büyük bir felâket olabilir mi? Honoré de Balzac diyor ki. "Millet, edebiyâtı olan topluluktur!" Bu çok doğru bir tespit. Çünkü edebiyâtın temel malzemesi dildir. Dilsiz edebiyat olmayacağı gibi, dilsiz bir millet de düşünülemez. Edebiyâtın zayıflaması, dilin fakirliğinden de kaynaklanıyor. Diyarbakır'ın büyük vatansever evladı Süleyman Nazif merhumun, söylediği gibi: "Türkçe, milletimizin iskeletidir!" Dilsiz millet iskeletsiz insana benzer.

Biz, büyük imparatorluklar kuran bir milletiz. Bizim dilimiz, Nihad Sâmi Banarlı'nın belirttiği gibi imparatorluk dilidir. Yâni bizim dilimizde, bin yıl berâber yaşadığımız milletlere âit kelimeler vardır. Bizim dilimizden de, berâber yaşadığımız milletlerin dillerine kelimeler geçmiştir. Milletimizin bin yıldan beri konuşa-yaza Türkçeleştirdiği, şiirimize, nesrimize, türkülerimize, masallarımıza,

destanlarımıza işlediği kelimeler, kök bakımından hangi dilden gelirse gelsin; Türkçedir. O kelimeleri dilimizden çıkarıp atmak fâciaların fâciasıdır.

İngiltere’de bir gemi kaptanına sormuştum:

- Siz, neden dilinizdeki Fransızca, Latince kelimeleri çıkarıp atmıyorsunuz? Neden öz İngilizce ile konuşup yazmıyorsunuz? Demiştim. Cevâbı, kelimesi kelimesine şöyle olmuştu:

- Fransızca’dan ve Latince’den bizim dilimize geçen, herkes tarafından bilinen, sevilen, konuşulan kelimeler, artık tamamıyla bizim lisânımızın kelimeleri olmuşlardır. Hiçbir İngiliz, o kelimelerin dilimizden çıkarılıp atılmasını ileri süremez. Aksi davranış, dilimizin de, milletimizin de büyük felâketi olur.

- Biraz önce bana, üniversiteye gidecek olan kızınızdan bahsettiniz. Üniversiteye gidecek kızınız, Shakespeare İngilizcesini biliyor mu?

- İngiltere’de Shakespeare İngilizcesini bilmeyen bir kimseye aydın nazarıyla bakılamaz. Kızıma Shakespeare İngilizcesini öğretmesi için özel bir hoca tuttum. Şu saatlerde kızım, hocasıyla birlikte evimizde Shakespeare İngilizcesi üzerinde çalışmaktadır.”

Burada, üzerinde, önemle duracağımız bir husus var: Shakespeare, 1616 yılında öldü. İngiltere devleti, İngiltere aydınları, 390 yıl önce ölen bir edebiyatçıların dilini, yeni nesillerine öğretiyorlar. Bunu, aydın bir İngiliz olmanın şartlarından biri olarak görüyorlar. Biz ise, bırakınız 390 yıl önce, 90 yıl önce ölen bir edebiyatçımızın eserini, 50 yıl önce vefat eden bir edibimizin geride bıraktığı kitapları, çocuklarımıza okutamıyoruz. Bunun nasıl büyük bir yıkım meydana getireceğini, kırk sayfa hâlinde ancak yazabiliriz.

Ben, Türkiye’nin 82 şehrinin 71’inde kürsülere çıkarak konuştum. Gittiğim şehirlerde bâzı anne-babalardan, bâzı öğrencilerden şikâyet olarak dinliyorum. Diyorlar ki:

- Bâzı edebiyat öğretmenlerimiz, çocuklarımızı, çok kısır bir Türkçeyle yetiştiriyorlar. İtiraz ettiğimizde de bize diyorlar ki:

“Çocuklarımızın beyinleri, çöplük tarlaları değildir. Bir takım Arapça-Farsça kelimelerle onların hâfızalarını kirletmek çok yanlış olur. Çocuklarımızı Öztürkçe kelimelerle yetiştirmeliyiz! Nitekim Atatürk de

dilimizin, yabancı kelimelerden arındırılmasını isteyip durmuştu!

Bu değerlendirmeler çok yanlıştır. Nâmık Kemal merhum diyor ki: "Bir insanın aklı, bildiği kelime sayısı ile orantılıdır. Bir insan, ne kadar çok kelime bilirse, aklını o ölçüde doğru kullanır. Yâni, önüne konulan bir kitabı, rahatlıkla okuyup anlar. Kendisine anlatılanları kavrar. Kendisini rahatlıkla ifade eder. Kelime hazînesi zayıf olan kimseler, okuduklarını rahatlıkla anlayamazlar. Anlatılanları kavrayamazlar. Meselelerini anlaşılır bir şekilde ortaya koyamazlar!"

Nâmık Kemal'in bu tespiti, ilim adamları tarafından da doğrulanmıştır. Nitekim batı dünyâsı, çocuklarını lider seviyesinde yetiştirebilmek için, 8 yıllık ilköğretim devrelerinde ders kitaplarını 71.000 kelimeyle yazmaktadırlar. Bu rakam bizde 6-7.000 kelime civârındadır. Görüldüğü gibi, dil zenginliği bakımından, batı dünyâsı, bizden 10 basamak yukarıdadır. Batı edebiyâtı, elbette bizim edebiyâtımızdan önde olacaktır. Batının tefekkür sistemi, elbette bizim üstümüzde bulunacaktır. Neden? Çünkü batı, evvel emirde dil bakımından bize göre çok zengin.

Geçenlerde sayın Başbakanımız, "Üniversite mezunlarımızın bile Atatürk'ün *Büyük Nutuk*'unu rahatlıkla okuyamadıklarını, Mehmed Âkif'in şiirlerini bile anlayamadıklarını "şikâyet kapısında söylemişti. İyi ama, kabahati kimde aramalıyız. Bâzı öğretmenlerimiz diyorlar ki "Çocuklarımızın hâfızaları çöplük tarlası değildir. O hâfızaları, bâzı Arapça-Farsça kelimelerle kirletemeyiz!"

Bu dil katliamcılarına anlatmak lâzımdır ki. "Atatürk bir dâhi idi. İnsanlar kelimelerle düşünür, kelimelerle konuşurlar. Atatürk de *Büyük Nutuk* isimli eserindeki kelimelerle düşündü ve konuştu. Atatürk o kelimelerle düşünerek Cumhûriyetimizi kurdu. İnkılâplarımızı gerçekleştirdi. Peki! Atatürk'ün hâfızası bir çöplük tarlası mıydı? Bir çöplük bataklığı içinde çırpınan siz misiniz yoksa Atatürk mü?

Hitler 6 milyon Yahûdiyi fırınlarda yaktı. Stalin ve Lenin, 18 milyon insanı katletti. Biz de Türkçemizi budayanlar, Hitler'den Lenin'den, Stalin'den daha dehşetli, daha tehlikeli zâlimlerdir.

İmlâsızlığımız

Muhterem Yüceyılmaz

Târih, sanat, bilim gibi milletlerin dilleri de zaman içinde çeşitli evrelerle dalgalanır. Ama bu dalgalanıştan sonra durulma safhasını beklemek, dilimiz Türkçe'nin şânına yakışır bir yapıya kavuşmasını ummak, Türkçe'yi layık olduğu kuvvette görmek hepimizin en tabii dileğidir.

Günümüzde Türkçe ne durumdadır?

Bu sorunun cevâbı lisan-insan berâberliğinin kaçınılmazlığında, biraz da bizler ne durumdayız sorusuyla yakından alâkalıdır. Evet, Türkçe konuştuğumuzu söylüyoruz ama hangi Türkçeyi? Bu ülkenin birden fazla Türkçesi olmadığına göre ve konuşulan dilin kimseyi tatmin etmediğine bakarak şunu rahatlıkla ileri sürebiliriz: Konuştuğumuz Türkçe üzerinde bir anlaşmaya varamamışsak bu durum, bizlerin yalnızca dil mevzuunda değil, başka birçok alanda da uzlaşmadan uzak, kafa karışıklığı içinde olduğumuzu gösterir.

Türkçe bugün üç ana derdin pençesinde görünmektedir.

Bunlardan ilki, dilimizin yabancı kültürlerin tasallutu altında varlığını koruma mücâdelesidir. İnternetin ve çeşitli yayın organlarının başrolü oynadığı küreselleşme furyasında dikkatler iki esas noktada toplanmaktadır. İlk olarak Türkçenin yabancı eklere ve eklemlemelere son derece müsâit bir yapısı olması dolayısıyla kolayca yabancılaştırılabilmesidir. Gün geçmiyor ki her gün para piyasalarında olsun, haberleşme alanında olsun kısmen Türkçe kısmen yabancı ilâvelerle türeyen yeni bir sözcükle karşılaşmayalım. Yeni ihtiyaçlardan doğan bu ânî buluşlar yine son teknolojinin ve reklam sihirbazlarının elinde derhal halk kitlelerine ulaşıyor ve çoğu zaman yerleşip kalıyor. Bu süratli dolaşımın dikkate değer ikinci yönüyse

Türkçemizin dünya üzerindeki geçerliliğinin her gün biraz daha artmasıdır. Dilimizin yabancı kültürler karşısında uğradığı bu istilâ hareketinin bir zaman sonra tersine dönerek süratli bir şekilde ticâret, turizm, eğitim gibi çeşitli alanlarda kendini hissettirmesi kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir iyimser tahminin rehâvetine kapılmak, endişelerimizi asla gölgelememelidir.

Dilimizin karşı karşıya olduğu ikinci dert bizzat bizlerin, Türkçe konuşanların bu dile karşı kayıtsızlıkları, özensizlikleri, dikkatsizlikleridir. Yabancı kültürlerin tasallutu karşısında değil şuurlu bir karşı duruşu sergilemek, gündelik konuşma dilimizdeki ihmallerimiz bile yaşayan Türkçe'yi her gün yaralamaktadır. Bunu kendi radyo, televizyon kanallarımız eliyle çoğalttığımız da ayrı bir vâkıa. Sunucuların pek azı Türkçe'nin farkındadır. Reyting kaygısının, reklâm pastasının ötesine geçemeyen bir zihniyetin Türkçe'ye ayrı bir ilgi ve dikkat göstermesini beklemek nâfiledir.

Bir üçüncü husus daha var ki belki ilk ikisinden de daha fazla önem arz etmektedir. O da imlâmımız. Varlığı hep göz ardı edilen imlâmımız.

Yahyâ Kemal'in edebiyâtımız hakkındaki yazılarının toplandığı *Edebiyâta Dâir** başlıklı kitabında "İmlâya Dâir Güft ü Gû" başlığını taşıyan yazısı sanki bugün kaleme alınmış gibidir ve 5 Ocak 1922'de Dergâh'ta yayınlanışının üzerinden seksen altı yıl geçmesine rağmen hâlâ bizlerin aynı mesele etrâfında tartışıp çâreler arıyor oluşumuz ne hazindir! O zamanların Fransızcasına karşılık bugün İngilizce'nin Türkçe'ye tebelleş olması dışında değişen pek bir şey yok. Üstad Yahyâ Kemal daha o zamanlardan kaleme aldığı bu yazısını son derece açık, berrak, neredeyse günümüzü târif eden bir cümleyle bitirmiş:

"İmlâmımız, lisânımız düzelince, lisânımız da kafamız düzelince düzelecek, çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil!"

Meselâ, "hâlâ" kelimesinin bugün basın yayın ortamlarında birbirinden farklı pek çok yazılışını görmek mümkündür. "A" üzerin-

de kullanılan işâretin hem uzatmaya, hem de inceltmeye yaradığı , her ikisini de karşılamak durumunda kaldığı bir garip durumdur ve bilenler bilir kabulünden hareketle, çoğu zaman kullanılmamaktadır. Oysa kelimelerin Türkçeye has söylenişlerindeki bir takım ince ayrıntıları yazıdan kaldırmak, zâten güdükleşmiş olan konuşma dilini iyice mesnetsiz, çâresiz bırakmaktadır. Zihinlerde dilin imlâsını gösterecek işâretler kalmayınca imlâsız zihinlerin fikriyatı da aynı şekilde güdükleşmektedir. Böylece zihin faaliyetlerinin sağlam bir düşünce ve inşâ kabiliyetini harekete geçirmesi de zorlaşmaktadır. Okunuşunda babanın kız kardeşi “halayla” geçmişten başlayıp şu âna kadar gelebilmiş, varlığını sürdürebilmiş durumları anlatan “hâlâ” arasındaki farkı, metni okuyanın bir kerede çözebilmesi, cümlelerin gelişinden çıkartabilmesi çok zor olmasa da zihni faaliyetlerin hızını kestiği, okumanın tadını kaçırdığı da bir hakîkattir. Kaldı ki Türkçe’nin zarâfeti olan inceltme îâreti ve yumuşak “g” üzerine konulan küçük yay dilimizin diğer dillerde olmayan üstünlüğüdür, farkıdır, şahsiyetidir. Dilde günübürlük kabullerin yeri yoktur ve olmamalıdır. O ancak kendi mecrâsında kendi tabiatınca seyirini devam ettirir.

İmlâmızın imlâyâ gelemeşiinde yazıya çiziye, edebî eserlerimizde, kendi klasik değerlerimize uzak duruşumuzun, taklidî batılılığımızın “batı” rışı önemli rol oynuyor.

Bir taraftan batılılaşma iddiamızı her vesîleyle tekrarlayıp duracağız, bir taraftan da Osmanlılığın üzerimizde kalmış şalıyla kendimize çeki düzen vereceğiz! Bu nasıl olacak? İllâ birinden birine ağırlık vererek kutuplaşmanın ötesinde üçüncü bir şıkka zihinlerde yer verebilmek gâliba bugünlerin en zor işi. Batılılığın ötesinde, ondan ilerde bir millî şahsiyet göstermenin mânîsi olabilir mi? Bunu önce Türkçe’nin büyüklüğünü, târih içinde gelişerek yükselişini, üç kıtadan aldığı ve Anadolu teknesinde kendi hamuruyla yoğurup imkânlar dili yaratmış olduğunu, bu dilin ete kemiğe bürünerek Yunuslaştırdığı, Karacaoğlan eyleyip yollara saldığı, Nâbî , Nedim, Şeyh Gâlib deyip baş köşeye oturttuğu büyük adamların söyleyişlerini görmek, kabul etmek gerekir.

Lisânın kafa yapılarımızla ilgili olan serencâmına en yakın ayna televizyon programlarıdır. Bu memleketin kafalarının yine bu millet için hazırlayıp sundukları yarışmalı eğlence programlarını asıl merccek altına almamız, daha geniş çapta tartışmamız, konuşmamız lâzım gelir. Çünkü yaygın ve baskın biçimde nesiller üzerine tesiri bilinenden fazladır.

Eğer televizyon kanallarında Türkçeyle karışık İngilizce lâflar bir arada kullanılıyorsa, bunun bir nevi moda yâhut yenilik olduğu vehmi, yaklaşık yüz yıldır bu yabancı kelimelere düşkünlüğün aslı astarı, kulaktan dolma, sonradan olma yarım yamalak bir kültürün çâresizliğidir, dışa vurumudur. Bu hal gerçekten de bir dışa vurumdur ve hemen karşısındakine bulaşarak zincirleme bir etkiyle dilimizi, Türkçemizi kendi insanımız eliyle içerden vurur. Bizler birbirimize bulaştırdığımız bu çirkin alışkanlığın farkında olduğumuz gün belki de silkinip kendimize geleceğiz ve ilk iş olarak yabancı kelimelerden oluşan tabelâları indireceğiz. Çünkü dilimiz Türkçe ve dilimiz bizim kimliğimizdir.

Üzerimize bir zorba gömleği gibi giydirilmeye çalışılan televizyon Türkçesi'nin bulaşıcılığı bâzen bir reklâm filminin küçük bir ayrıntısında, mizah nevinden, kasıtlı olarak çarpıtılmış bir sözcük, veya yarışma programlarıyla odalarımıza sızdırılan ve dilde yeri olmayan bir atasözü, bir deyim kisvesi altında belleklerimize ulaştırılmaktadır. Tehlike asıl ondan sonra, ertesi gün, ondan sonraki haftalar gençlerimizin, çocuklarımızın dilinde bir slogan hâlini aldığında başlamakta ve kullanılan gündelik Türkçe'nin bir yerine eklenip yerleşme istidâdı göstermektedir. Çok mâsum görünen bu hâdiselerin oysa, mânâ karşılıklarını yüzyılların eleğinden geçerek yer etmiş, bize has hayatların deyimlerinde, atasözlerinde en yetkin biçimiyle karşılıkları mutlaka vardır ve gerçek tercümanımız onlar-ken nasıl oluyor da uydurma söyleyişlerin peşine takılıyoruz? Takılıyoruz veya takılıyorlar, uyduruyorlar, yabancı sözcüklerin gölge-lerine sığınarak bir şeyler geveliyorlar. Bu 'bir şeyler gevelemenin' niyetlerle ilgili bahsi de şüphesiz göz ardı edilmemesi gereken bir mevzudur. İki asrı aşan mâzisiyle bir milletin dilini kökünden sök-

meye çalışan bu niyetler topluluğu, târihin ayrıca incelenmeğe, tetkike şâyan bir yüzüdür. Diğer cihetten televizyon oyunlarıyla karışımıza çıkan yabancılaştırma süreci fikrî hayâtımızın gâyesizliğine de ayna tutmaktadır. Çünkü zihnî, fikrî sığlığı örtbas etmenin, gizlemenin başka yolunu bilemiyorlar. Veya televizyon kanalları bu iş için en kısa yol gibi algılanıyor. Gün geliyor bir 'ombudsman' lâfı alıp başını gidiyor. Bir başka gün 'duayen' ile karşılaşıyoruz. Bir bakıyoruz 'konsensüs'! Bütün bunlar toplumdaki kopuk, çok daha iyi bilen birilerinin, tepeden inme gayretleri hâlinde karışımıza çıktığında yeni bir şeyle karşılaşmış olmuyoruz. Sâdece, Türkçemizin izzeti sarsılıyor. Dilin kendisi sarsıntı geçirince elbette o dili kullanan toplulukların sarsılması da birlikte geliyor. Buna Türkçe'de 'her kafadan bir ses çıkıyor.' diyoruz. Kaosun, karmaşanın, toz duman bir ortamın târifidir bu ve kimin ne söylediği böyle ortamlarda anlaşılmaz. Bir milleti "Ağzında anasının ak sütü" olan Türkçesinden koparma gayretleri aynı zamanda o milletin gelişmesini, gürbüzleşmesini de önlemekle aynı istikamettedir.

Türkçeyi açık seçik, yerli yerinde, belîğ tarzda kullanmak kişiye ne getirir? Öncelikle sıkça dillendirilen ama herkesin işine geldiği gibi kullandığı "şeffaflığı" getirir. İçimizde barındırdığımız gerçek niyetlerimizi, gerçek yüzümüzü gösterir. Doğru ve güzel bir Türkçe o lisana âdiyetimizi, târihimize, kendi kültürümüze, irfânımıza olan mesâfemizi gösterir. Güzel öğrenilmiş, güzel konuşulan Türkçe bir taraftan da konuşanın kültür seviyesini, dünya meselelerine vukufunu, hepsinden önemlisi, kendine olan güvenini, saygısını gösterir.

Türkçenin mâruz kaldığı pek çok saldırının onu yalan yanlış kullananların dilinde geçirdiği koskoca bir yüzyılın ardından, kendi aramızdaki dil didişmelerinin ötesinde, yurt dışında, dünyânın çeşitli merkezlerinde bir lisan olarak gördüğü ilgi her gün artmakta ve bu gerçeği bizler dikkate almak durumundayız. Türkçe yurt dışında ilgi görüyor; pek çok yabancı Türkçe kurslarına akın ediyor. Bunun bir anlamı olmalı. İzahını iktisatçılar, mâliyeciler, sosyal bilim erbâbı elbette kitaplar, makâleler dolusu anlatacaklardır fakat yabancı-

lar, Türkçenin zengin kavram hazînelerinin farkına bizden evvel varmış olmalılar. Belki 'ne alâkası var?' denecek ama hiç de azımsanmayacak sayıda yabancıнын Türkiye'ye gelip mal mülk edinerek yerleşmeye başlaması yirmi birinci yüzyılın önemli göstergelerinden birisidir. İnsanların huzûra, barışa susadığı zamanların içinden geçerken Türkçeyi öğrenme ihtiyacı duymaları boşuna değil. Yaşadığımız hayatla kullandığımız dil arasındaki sıkı bağı onlar keşfetmiş görünüyorlar.

Türkçenin güçlü anlatım ve aktarım imkânları Yahyâ Kemal'de, Mehmet Âkif'te, Abdülhak Şinâsi Hisar'da, Fuzûlî'de, Bâkî'de ve daha diğer birçok şâirimizin, yazarımızın, mütefekkimimizin eserlerinde tam bir hazîne kıymetinde varlığını korumaktadır. Çünkü bizim millî, fikrî imlâmız onların eserlerinde kayıtlıdır. İmlâsı olmayan milletleri bir arada kim tutabilir? O olmadan milletlerin kimyâsı da değişir, dağılır gider.

Dil Dâvâmız

Zeynep Uluant

Kubbealtı gençlerinin bir müddet önce Aksaray'da açılan alışveriş merkezi Historia'ya neden Türkçe bir isim seçilmediği çerçevesinde, yetkili mercilere internet vâsıtasıyla mesaj göndererek başlattıkları kampanya bizi bu mevzuda daha dikkatli ve şuurlu düşünmeye sevk etmiş bulunuyor. Dilimizin uzun yıllardır türlü tahribâta mâruz kaldığını ve zenginliğini maalesef günden güne kaybettiğini, çoğu insanın birkaç yüz kelime içinde döndüğünü düşünürsek bu konuda toplumda ortak bir şuur uyandırılması için geç bile kaldığımızı söyleyebiliriz. Düşününüz ki gençlerimiz Ömer Seyfeddin'in güzelim Türkçesini bile anlayamamakta ve kaybettiğimiz kelimelerle birlikte mefhumların yerleri de boş kalmaktadır. Gerçekten de bir büyüğümüzün dediği gibi Türkçenin başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmemiştir. Dert bir değildir ki... Bir nesil öncesini anlamayan gençler yetişirken, caddeler, yabancı isimli dükkânlarla dolmakta bu da yetmiyormuş gibi hâlis muhlis Türkçe kelimeler, İngilizce kurallara göre yazılmaktadır. Balıkçı, Derwish Döner, Gulshah, Shamdan gibi dilimize hakâretten başka bir anlam taşımayan, yanlış olduğu kadar da küçük düşürücü ifâdelere sıklıkla rastlanır olmuştur. Düşününüz ki Aksaray gibi muhâfazakâr bir semtte açılan alışveriş merkezinin adı Historia konulurken sosyetik ve yüzü batıya daha dönük bir semt olan Etiler'de "Akmerkez" olabilmekte ve pekâlâ da tutmaktadır. Bir tenâkuzlar ülkesi hâline gelen memleketimizde dilimiz gerçekten ağır yara almış bir savaş gâzisini andırıyor. Öyle ya neden Carousel de Atlıkarınca değil, neden Historia da Kızılelma değil?

Şüphesiz, dil dâvâsı uzun senelerdir Türk münevverinin zihnini ve gündemini meşgul eden bir meseledir. Dünyânın en zengin lisanlarından biri olan Türkçe'nin kademe kademe kan kaybına uğrayarak yüzyılların târih ve kültür birikiminden gelen zenginliklerini yağmaya vermesi bizim için büyük bir ayıptır. Kıymetli fikir adamı ve yazar üstad Peyâmî Safâ da pek çok münevver gibi herhalde dil mevzuunda çok dertli ve hassas olmalıdır ki günlük fıkralarının bir kitaplık bölümü bu konuya ayrılmış bulunmaktadır. Bu müstesnâ zekâ, vefâtından sonra "Osmanlıca, Türkçe, Uydurmaca" adıyla kitaplaştırılan dil mevzulu yazılarında altmış yetmiş sene öncesinden tehlike sinyallerini vermekte, eşine az rastlanır müktesebâtıyla ise nice dilciyi geride bırakacak bilgisini ortaya koymaktadır.

Yabancı kelimeler dedik... Anlaşıyor ki bu hastalık o zamanlar başlamış ve günümüze kadar gelmiş. "Yabancı Kelime Sûistîmâli" başlıklı fıkrasında bakınız Peyâmî Safâ ne diyor: "Şişli'den Harbiye'ye kadar, sağlı sollu hemen bütün mağazaların isimleri ya Fransızca veya İngilizce kırmayı yabancı kelimelerdir. Müsbet veya menfî reklam yapmamış olmamak için misal veremeyeceğim. Fakat bu mağazaların hepsinde, Türk olmak bir küçüklükmiş gibi, yabancı görünmek özentisi göze çarpar. Sâhipleri Müslüman, Rum, Ermeni veya Müsevîdir. Son zamanlarda bir salgın hâlini alan bir yabantaparlık (ecnebîperestlik) bu mağazaların bulunduğu caddenin bir Türk caddesi olduğuna inandırmayacak kadar çirkin bir istilâ manzarası arz etmektedir.

Milletlerin birbirlerinden kelime almaları bir zarûrettir. İngilizcede binlerce Fransızca kelime olduğu gibi Fransızca ve Almancada da yabancı kelimeler pek çoktur. Saf ve katıksız dil olamayacağına göre bu ihtilât bir dilin tekâmül şartlarından biridir. Bir asırdan beri Türkçeye de Avrupa dilerinden yüzlerce kelime girmiştir ve daha da girecektir.

Ancak, dilimizin özülüğünü kaybetmesi felâketi, karşılığı bugünkü Türkçede bulunan yabancı kelimeler kabul edildiği zaman başlar. "Takım" mânâsına gelen "ekip" gibi kelimeler bunlardandır. "Başkan" yerine "şef", dâire başkanı yerine "büro şefi", "bölge",

“bölüm”, “sâha veya alan” yerine “sektör”, “yatırım” yerine “en-vestisman”, “sermayelendirmek” veya “para yardımı” yerine “finansman” ilh kelimeleri de bunlardandır. Aransa bu yabancı kelimelerin daha uygun Türkçe karşılıkları da bulunabilir. Fakat birçok münevverimizin ve devletin dilinde Avrupalılaşmaya doğru bir yönelme seziliyor. Sanki “istihsal” dersiniz cehâlet, “prodüksiyon” dersiniz ilimdir.

Aşırı yabancı kelime düşmanlığı nasıl bir dil taassubu ise, Türkçe karşılığı bulunan veya bulunabilecek olan yabancı kelime hayranlığı da züppeliktir. Zaten bu memleket ne çekmiş ve çekiyorsa softa ve züppe kafası yüzünden çekmiyor mu?”

Üstad, günümüzde de aktüalitesini maalesef muhâfaza eden meselenin sâdece yabancı kelime istilâsı cephesinde kalmamaktadır. “ Kalem elime aldığım günden beri Türkçenin müdâfaası için yazdığım satırları birbirine eklesem İstanbul-Ankara şimendifer hattından daha uzun olur” diyen yazar, kendi memleketinde hem de bir Türk mağazasında Fransızca konuşan bir hanım tezgâhtarını esefle karşıladığını anlatan yazısında da şu hârîka hükme yer vermektedir:” Bir yabancı dilin emrinde kalmakla bir yabancı orduya köle olmak arasında fark yoktur. Zîra kültür harpleri toprak harblerinden daha az mühim değildir; hatta bunlardan sulh derecesinde kazanmaya mecbur olduğumuz harp, yalnız kültür için olanıdır.” Ne kadar doğru ve ne kadar haklı bir tespit.. Acaba Peyâmi Safa üstad bugün konuşulan dublaj Türkçesini duysa, çoğu yabancı bir dil ve kültürden ithal dükkân isimlerini, alfabemizde olmayan harflerin, gramerimizde bulunmayan kullanışların, sırf hava olsun diye tabelâlara iliştirildiğini görse ne yapardı?

Öyle anlaşılıyor ki o günden bugüne Türkçemizin içinde bulunduğu durum iyiye gitmemiş, aksine yara büsbütün derine işlemeye başlamıştır. Bu demek değildir ki artık yapılacak bir şey yoktur ve bu dâvâ kaybedilmiştir. Dil meselesinde, Peyâmi Safâ merhum gibi birçok müteber ilim ve edebiyat insanının fikirleri ışığında alınacak tedbirleri düşünerek tatbik sâhasına koymak meyânında millet ve de devlete büyük vazîfe düşmektedir. Eğer sivil toplum kuruluşları

ile ilgili resmî kuruluşlar elele vererek çalışır ve bu konuda bir kamuoyu oluşturabilirlerse yaraya neşter vurulması yolunda önemli bir adım atılmış olacağı kanaatindeyiz. Fransızlarla İngilizlerin ortak üretimi olan Concorde uçaklarının isim meselesinde, Fransızların kelimenin İngilizce yazılışında bulunmayan sonundaki “e” harfi üzerinde gösterdiği hassâsiyet yüzünden bir ara anlaşmanın bile tehlikeye girdiği, bir milletteki dil şuurunun ne kadar güçlü olduğu konusunda çarpıcı bir örnektir. Yazık ki milletimiz şimdilerde bu hassâsiyeti kaybetmiş gözüküyor.

Henüz ana okulundaki çocuğa, daha ana dilini doğru dürüst öğrenememişken İngilizce öğretmeye başlamak konusunda hiç bir psikolojik ve ilmî temele dayanmayan bir tutum içine girmekten kaçınmayan cemiyetimizde bilhassa yabancı kelime istilası karşısında vurdumduymaz bir tavır hissedilmektedir. Fakat biz gene de ümitsiz değiliz ve bu durumdan azap duyanların hiç de azımsanmayacak kadar çok olduklarını fakat seslerini duyurmakta zorluk çektiklerini düşünüyoruz. İnanıyoruz ki, medyanın yardımı, sivil toplum kuruluşları ve devletin bir araya gelmesi ile bir grup şuurlu müteşebbisin atacağı hayırlı adım, bu konudaki yaramıza neşter vurulması konusunda hayırlı bir başlangıç olacaktır.

Şüphesiz, dilimizin meseleleri arasında yabancı kelime istilâsı sâdece bir tânesidir. Yanlış kullanım, yanlış vurgu ve söyleyiş, sayısız radyo ve televizyon kanalının sâyesinde dilimizde yaygınlaşan yabancı türedi kelime ve ünlemler bunlardan sâdece birkaçıdır. Seçilerek alınan spikerler bile çoğu zaman uzun hecelerle kısıları karıştırmakta, dilimizi bozan vahim telâffuz yanlışlarıyla karşımıza çıkmaktadırlar. “Vak’a” kelimesi son hecesi uzatılarak “vakâ” diye, “dahî” edatı, “dâhî” diye söylenmekte, şu günlerde romanı televizyonda dizi olarak gösterilen kıymetli yazarımızın adı jenerikte, üstüne basa basa “Halit Ziyâ’nın ölümsüz eseri” diye zikredilmektedir. “Halit” değil “Hâlid” dir. Fakat imlâmız kaygan bir zemin olduğu için en büyük romancılarımızdan biri olan Hâlid Ziyâ’nın adı dahî doğru telâffuz edilememektedir.

Yahyâ Kemâl üstad, “Bugünkü Türkçe” başlıklı makâlesinde³ “Lisan bahsi açıldıkça: “Hâlâ mı o bahis?” diyerek bezginlik gösterenler bana acınmaya lâyık, gözlerini gaflet bürümüş, en zavallı kayıtsızlar gibi görünüyorlar. Vatan bahsi açıldığı bir yerde:” Hâlâ mı o bahis?” diyecek bir Türk, menfur bir kayıtsızlık göstermiş sayılır. Bu telâkkî, lisan bahsine olan kayıtsızlığa karşı bu derecede vâridir..... Bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçedir, bu bağ öyle metin bir bağdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz, hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar. Türkçenin çekilmediği yerler vatandır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, vatanın kendi gövde ve rûhu Türkçedir.” diyor. Demek ki bizler de “serçenin bildiği kırk hikâye var hepsi de darı üzerine” misâli bu konuda yazmaya, konuşmaya ve çalışmaya devam edeceğiz vesselâm...

---

³ *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 1 Ocak 1972, S. 23.

Tâzeliğini Koruyan bir Kitap *Türkçemiz ve Uydurmacılık**

Mehmet Nuri Yardım

Talebelik yıllarımızda ellerden düşmeyen bir eser vardı. Bu, merhum hocamız Prof. Dr. Fâruk Kadri Timurtaş'ın *Türkçemiz ve Uydurmacılık* isimli kitabıydı. Türkçe hakkındaki bilgilerimizi bu eserle tashih eder, tereddütlerimizi giderir ve işin doğrusunu öğrenirdik. Dilimizin geçirdiği merhalelerin ele alındığı, Türkçenin muhâfazası için yapılan çalışmaların sergilendiği eser, ciddî bir ilim adamının olgun bir meyvesi olup hem ilmî hem de târihî bir vesîka olarak büyük takdir görüyordu. Müellifi Timurtaş Hoca, bilhassa dilimize değer verenlerin gönüllerinde taht kurmuştu. Eser bugün de muhtevâsıyla hâlâ gündemde, hâlâ konuşulan mevzulara dâir mühim bir kaynak. Bu yönüyle de tâzeliğini korumakta ve ilgiyle okunmaya devam etmektedir.

Boğaziçi Yayınları, uzun yıllardan beri baskısı tükenmiş olan ve ısrarla aranan bu kıymetli eseri yeniden kültür hayâtımıza kazandırmış bulunuyor. Yayınevinin sunuş yazısında şu satırları okuyoruz:

“Dil bir milletin kültür kaynağı yâni can damarıdır. Bir imparatorluk dilinden millî devlet diline sâdeleşerek geçmeye başlayan dilimiz, zaman zaman zorlanarak büyük bâdirelere de uğramıştır. Sonunda kendi öz mecrâsını kaybetmekten kurtulan dilimiz bu günlerde de teknolojiye ve iletişimde ilerlemiş milletlerin dillerinin isti-

---

* *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Boğaziçi Yayınları, 0 212 5207076 yayin.bogazici@gmail.com

lâsına mâruz kalmıştır.”

Timurtaş, önsözde Türkçenin hayâtımızdaki yeri üzerinde dururken şöyle demektedir:

“Dil meselesi bir millî müdâfaa meselesidir. Dilimizi korumak, vatani korumakla birdir. Çünkü, dil de vatan kadar, târih kadar, gelenek ve töre kadar azizdir. Dil de bayrak gibi, âile gibi mukaddesattandır.

Belki de hepsinin ifâdesi, aksi onda olduğu için hepsinden öndedir. Dil olmayınca millet olmaz, milliyet olmaz. Millî kültürün baş unsuru dildir.

Dil sevgisi vatan sevgisi, ana sevgisi gibidir; sınırsızdır, her türlü fedakârlığı gerektirecek kadar engindir.”

Dilde yeniliğin ve gelişmenin son derece tabî olduğunu belirten Timurtaş, ancak bu gelişmenin dilin kendi kânunları ve tabî seyri içerisinde ortaya çıkması gerektiğini söylemektedir. Dünyânın hiçbir yerinde önüne gelenin dil üzerinde tasarruf edemediğini, kelimelerin değiştirilmediğini ifâde eden ilim adamımız, bu düşüncesini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Her kelimenin arkasında bir hâtıra, bir târih, bir kültür vardır. Millet ve millî kelimeleri, istiklâl kelimesi atılırsa Büyük Millet Meclisi, Millî Mücâdele, Kuvâ-yı Milliye, Millî İrade, Millî Hâkimiyet; İstiklâl Harbi, ‘Ya istiklâl ya ölüm’ söz ve mefhumlarına gölge düşmez mi? Halka mal olmuş, millîleşmiş her kelimenin etrâfında bir deyim, milletçe unutulmayan bir hâtıra yok mudur?”

Türkiye’de ‘Yaşayan Türkçemiz’ sloganıyla 1980’li yıllarda başlatılan bir kültür hamlesi vardı. Ve bu kültürel seferberliğin öncülerinden biri de Fâruk Kadri Timurtaş idi. Hocamızın başta *Tercüman* gazetesi olmak üzere muhtelif yayın organlarında kaleme aldığı yazılarla “Türkçenin istiklâli” için mücâdele eden âlimlerin arasında mümtaz bir yeri vardı. Tabî dil mücâdelesini vakfımızın kurucularından yazar ve mütefekkir Sâmîha Ayverdi, Nihad Sâmî Banarlı, Tahsin Banguoğlu, İlhan Ayverdi ve Muharrem Ergin gibi şahsiyetler de veriyordu. *Kubbealtı Akademi Mecmuası’*nda dille alâkalı yüzlerce makâle neşredilmiştir. Nitekim *Kubbealtı Lugatı* da bu çalışma-

ların ve gayretlerin bir semeresi olarak 34 yıl sonra vücûda geldi ve geniş kesimler tarafından büyük takdir gördü. Timurtaş *Türkçemiz ve Uydurmacılık* eserini Banarlı'ya ve Adnan Ötüken'e adanmıştı. Onun bütün hayâtı boyunca gözü gibi titizlenip koruduğu ve samîmiyetle sevdâlandığı Türkçeye olan derin sevgisini, önsözdeki şu ifâdeleri ne güzel dile getiriyor:

“Türkçe benim hayâtımdır. Bütün ömrümü ona bağlamışım. Dilimizi öğrenmek ve öğretmek hayâtımın başlıca gâyesini teşkil etmiştir. Üniversite öğretim üyesi ve yazar olarak üzerinde en çok durduğum konu dil olmuştur. Otuz yıla varan yazı hayâtımda da en fazla dil meselesini ele almış bulunuyorum. Yıllardır dilimizi bozanlara karşı mücâdelemizi sürdürmekteyim.”

Kitap “Uydurmacılık nedir?” sorusuna cevap aranarak başlıyor. Dilde yenilik ve “uydurmacılık” arasındaki farklara dikkat çekilen ilk sayfalarda aslında güzel dilimizin zorlanarak soysuzlaştırılmaya çalışıldığı ifâde ediliyor ve uydurma olan ve olmayan kelimelerin pratik olarak şöyle tasnif edilebileceği belirtiliyor:

“.... Uydurma kelimeler gramer şekli veya mânâ bakımından yanlış kelimelerdir. Dilin yapısına uygun, mânâca doğru kelimeler uydurma değildir. Bunlar türetilmiş kelimelerdir. Böylece durum, basın, bölüm, nitelik, açıklama türetilmiş yeni ve doğru kelimelerdir. Zorunlu, birey, koşul, doğal, yaşam ise yanlış ve uydurmadır.”

Ne yazık ki 20-30 yıl önce yanlış ve uydurma olduğu halde dilimize sokulan ve günümüzde toplum tarafından artık yaygın olarak kullanılan kelimeler vardır. Bence çok kullanılsa bile yaşaması gereken kelimeleri yine de ihmal etmemek ve büsbütün unutulmalarına engel olmak gerekiyor. Meselâ, hâtıra, mânâ, hayat, mekân, hâdisе gibi fonetiği de çok güzel olan kelimelerimizin dağarcığımızdan çıkmaması ve gençler tarafından kullanılması için konuşmalarımızda ve yazılarımızda onlara sık sık yer vermeliyiz. Unutmayalım ki, kullanılmayan kelimeler nisyâna terk edilir.

Eser aslında Timurtaş'ın muhtelif zamanlarda ve yerlerde yayımlanmış müteferrik makâlelerinden meydana geliyor. Ama Hoca bu eseri yayıma hazırlarken makâleleri konularına göre tasnif etmiş

ve eserin akıcı bir şekilde okunabilmesini bu sâyede sağlamıştır. “Dil Bayramı” ile alâkalı yazılar arasında “Dil Akademisi”nden de söz edilmektedir. Üzücü olan şu ki, ihtiyaç olduğu yıllardan beri konuşulan ve yazılan “dil akademisi”, bugüne kadar tesis edilememiştir.

Timurtaş, “Uydurmacılık ve Dil Kurumu” bölümünde TDK’nun yöneticilerini haklı olarak tenkit etmektedir. Bilindiği gibi sözü edilen kurum, 1980 öncesinde dilimizi aşırı derecede zorlayarak uydurma kelimelerle dolduran eski Türk Dil Kurumu’dur. Yoksa bugün yaşayan Türkçe’yi savunan, dilimizin normal akışı içinde zenginleşmesi gerektiğini müdâfaa eden ve bu yolda çalışmalar yapan TDK değil. Gençlerin bu husûsu bilmelerinde fayda var.

Yaklaşık 30 yıl önce Timurtaş bir makâlesinde “Memleketimizde bir Dil Akademisi kurulması, çok gecikmiş bir iştir. Bu yüzden de dilimiz bozulmuş, bilgisiz ve yetkisiz kimselerin elinde oyuncak hâline gelmiş, gelişmesi ve zenginleşmesi istenilen dereceye erişememiştir.” demektedir. Aradan bunca zaman geçmiştir ve bu ihtiyaç artık mübrem hâle gelmiştir. Dolayısıyla Türkçe konusunda hassasiyetleri olan müesseselerin harekete geçmesi ve “akademi”yi bir an önce oluşturması gerekiyor.

Kitabın ilerleyen sayfalarında ‘Milli Eğitim ve Dilimiz’ üzerinde duruluyor. “Arı dil” safatasının geçersizliği ispatlanırken dilde aşırılıklardan sakınılması gerektiği vurgulanıyor ve ders kitaplarında yaşayan, tabîî Türkçenin esas alınması gerektiği belirtiliyor. Kezâ dilimizin devletin kurumlarında da bütün canlılığı ve zenginliğiyle kullanılması ve kurallarına uyulması gerektiğinin altı çizilirken dilin hem TRT ile (O zamanlar sâdece devletin resmî televizyonu ve radyoları vardı, bugünkü gibi bir çok özel televizyon ve radyo bulunmamaktaydı.) korunması hem de kânunlarla muhâfaza edilmesi arzu ediliyor.

Fâruk Kadri Timurtaş İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Kürsüsü Başkanı’ydı ve Türkçenin en iyi uzmanlarından. Dolayısıyla Türkçede kelime yapımı ve yanlış üretilen kelimelere dikkat çekiyor yetkilileri ve sorumluları uyarı-

yordu. Bu konuda gerek basında gerekse radyo ve televizyonda yapılan vahim yanlışlara işâret ediyor ve bu hatâlarla ilgili makâleler yazıyordu. Yanlış kullanılan kelimeleri zikrediyor, doğru yazılımlarını açıklıyor, bu hususlarda îtirazlar vâki olunca da gereken ilmî cevapları ânında veriyordu.

Timurtaş, Türkçenin unutulmayan kahramanlarından, yılmaz müdâfilerinden idi. Dilimiz bugün şâyet bir nebze korunabilmişse, iç ve dış tasallutlardan bir parça kurtarılabilmişse ve hayâtiyetini devam ettirebiliyorsa, bu zafer büyük ölçüde Timurtaş gibi ömrünü dilimize adanmış hakiki ilim adamları sâyesinde olmuştur.

Eserin son satırları arasında şunları okuyoruz: “İmlâ meselesi çok geniş ve çok hüznün vericidir. Başka milletler bu hususta pek hassas oldukları halde, bizde bir vurdumduymazlık hüküm sürüyor. Temennimiz bu meselenin bir an önce düzene sokulmasıdır.”

Bugün de aynı sıkıntıları yaşamıyor muyuz? Bir çok yazar neredeyse kendine mahsus bir imlâ anlayışı ortaya koymaya çalışmakta ve zâten karmaşık bir durumda olan konuyu daha da çetrefil vaziyete, içinden çıkılmaz hâle düşürmektedir. Temennimiz, çeyrek yüzyıl önce Timurtaş ve dâvâ arkadaşlarının Türkçe vâdisinde gösterdikleri doğru yola geç de olsa bugün girilmesi, merhum hocanın tavsiyelerine harfiyen uyulmasıdır.

Türkçe bugün memleketini seven aydınların, milletini düşünen siyâsilerin ve ülkemizde millî birliğin korunmasını amaç edinen herkesin en çok ilgi gösterdiği mühim ve temel meselelerdendir. Dolayısıyla el altında bulunması gereken böyle rehber kitaplara her zaman ihtiyaç duyulacaktır. Bilhassa öğretmen ve öğrencilerin *Türkçemiz ve Uydurmacılık* kitabını okuması ve anlaması gerekiyor.

Bu kıymetli eseri yeniden neşrederek milletimizin istifâdesine sunan Boğaziçi Yayınları'nın değerli yöneticilerine teşekkür etmek de bir borçtur.

Türkçenin Berrak Sularında

M. Nihat Malkoç

Dil köklü bir iletişim aracıdır. Aynı dili konuşan kişiler bu emsalsiz vâsıtayla birbirlerini anlarlar. Harfler seslerin simgeleridir. Bunlar milletten millete değişse de dilin anlam ve önemi bütün milletlerde üst düzeydedir. Dil sâyesinde geçmişin maddî ve mânevî birikimlerini bugüne aktarabiliyoruz. Bugüne kadar pek çok dil tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar, tanımı yapan kişinin ufkuyla sınırlıdır. Bunlar içerisinde en geniş dil tanımı şudur: “Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vâsıta; kendi kânunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; bin yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurum; seslerden örülmüş bir ağ; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemidir.”

Dilin bu geniş tanımı üzerinde ciltler dolusu kitaplar yazsak azdır. Aslında bu tanımın her bir cümlesi üzerine bile bir kitap yazılabilir. Yâni o kadar mühim bir araçtır dil... Bir dilin seslerinin karşılığı olan harfler topluluğuna “alfabe” diyoruz. Türkler târih boyunca onlarca alfabe kullanmışlardır. Bunlar arasında en önemlileri Göktürk, Uygur, Arap ve Latin alfabeleridir. Özellikle cumhûriyetten evvel altı yüz yılı aşkın bir zaman boyunca kullanılan Arap alfabesiyle milyonlarca cilt kitap yazılmıştır. Fakat bu kitaplar Latin alfabesinin kabul edilişiyle birlikte kütüphânelerin tozlu raflarında derin uykulara dalmıştır. Bugünkü nesil bu kıymetli kitapları okumaktan ve anlamaktan çok uzaktır.

Millî kültürü, dîni, dili, sanatı olmayan milletler kısa zamanda yıkılıp yok olmaya mahkûmdur. Modern teknoloji ve kozmopolit değerler, insanları bir arada tutmaya muktedir değildir. Dil, millet-

leri birbirine bağlayan çimentodur. Dil aynı coğrafyayı, aynı târihi ve aynı kültürü paylaşan insanları birbirine bağlayan çelikten bir bağdır. Bütün bağlar kopsa da dil bağıyla birbirine bağlanan toplumlar ve fertler asla birbirinden kopmazlar.

Son yıllarda Türkiye'de "Yabancı dille eğitim yapılınsın mı yapılmınsın mı?" tartışması sürüp gitmektedir. Yabancı dil öğrenmekle yabancı dille eğitim yapmak ayrı konulardır. Öncelikle bunu ayırt etmek, sapla samanı birbirine karıştırmamak gerekir. Uzun yıllardan beri bir kısım liselerde (Anadolu ve Fen Liseleri) yabancı dil ağırlıklı eğitim verilmektedir. Hatta bir zamanlar bu okullarda diğer dersler de yabancı dille verilmekteydi. Fakat ne öğretmenler söz konusu dersleri yeterince verebilmekte, ne de öğrenciler verilenleri alabilmekteydi. Bunun yanlış olduğu tez anlaşıldı ve mevcut uygulamadan vazgeçildi. Bizler yabancı dil öğrenmenin önemine inanmakla birlikte, yabancı dille eğitimi sömürge milletlerin onursuzca davranışı olarak görmekteyiz. Şâyet Türkçe eğitim dili olmaktan çıkarılırsa yarın bu millet bir buz dağı gibi eriyip çözülebilir. Bu da değerlerimizin erozyona uğraması neticesini doğurur.

Bizler millet olarak büyüklüğümüzün farkında değiliz. Bu millet bir zamanlar üç kıtada bayrak dalgalandırmış, onlarca milleti aynı çatı altında huzur ve refah içerisinde yaşatmıştır. Üstelik bunu yaparken bugünkü ABD gibi şiddete ve hileye başvurmamıştır. Bu büyük milletin dili de, dîni de kendisine yetecek düzeydedir. Bugün yapılan araştırmalara göre dilimizde 15 bin yabancı kelime bulunurken, diğer dillerde ise 12 bin Türkçe kelime var. Bizler her işte aşırıya gitmeye meyilli bir milletiz. Bir zamanlar dilde özleştirme çalışmaları yapıldı. Nerde bir Arapça ve Farsça kökenli kelime varsa dilden çıkarıldı. Yerlerine nerden çıktığı belli olmayan uyduruk kelimeler getirildi. Fakat sağduyulu milletimiz bu kelimeleri benimsemedi, kullanmadı. Onun içindir ki bu beyhûde gayretler sonuç vermedi.

Bir zamanlar Arapça ve Farsçadan alınan kelimeler zamanla değişerek Türkçeye yerleşti. Atatürk'ün dediği gibi "Ketebe Arap'ın; kâtip, mektup bizimdir." Bunları değiştirip belirsiz ve ucûbe bir dil meydana getirme gayretleri, bu milletin birlik ve berâberliğine kurşun sıkmaktan farksızdır. Aslında bir zamanlar Atatürk de yanlış

yönlendirilerek bu hatâya düşürülmüştür. Türkçeyi kuşa döndürmeye, onun kolunu kanadını kırmaya niyetli kişiler, Atatürk'ün gücünden yararlanmayı denemişlerdir. Fakat Atatürk bu oyunu bozmuştur.

Türkçe millî birliğimizin ve bütünlüğümüzün vazgeçilmez teminatıdır. Bu teminat ortadan kaldırılıp yok edilirse diğer birlik unsurları çorap söküğü gibi gelir, milleti millet yapan değişmez unsurlar kaybolur gider. Bu ülkenin millî birliğini ve beraberliğini korumak istiyorsak dilimize, bizleri kenetleyen zengin Türkçemize sâhip çıkmalıyız. Bu hususta en büyük görev öğretmenlere ve âilelere düşmektedir. Öğretmenler ve âileler çocukların ne yediğine, ne içtiğine karıştıkları kadar, ne konuştuğuna, nasıl konuştuğuna da karışmalıdır. Çünkü bu büyük şer taarruzuna karşı ancak ortak hareket ederek durabiliriz. Bu konuda Atatürk'ün şu sözü bize yol göstermektedir: "Ülkesini yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."

Dil, fertler arasındaki duygu, düşünce ve inanç birliğini tesis eder, toplumsal yapımızı şekillendirir. Dağınık toplumlar ancak dillerini koruyarak kenetlenir, tekrar güçlü bir millet olurlar. Milletler ancak dil sâyesinde öz benliklerini koruyabilmektedirler. Kuşaklar arasındaki en sağlam köprü dildir. Bu köprü bizi geleceğe bağlar. Dedeyle torunu birbirlerine yaklaştıran, aynı kapta toplanıp çoğalmalarını sağlayan esas unsur dille taşınan maddî ve mânevî medeniyettir. Dil bizim yumuşak karnımızdır. Onun içindir ki millî hassâsiyetlerimizle uğraşmak isteyenler, işe dili yozlaştırmakla başlamaktadırlar. Bunun ucu kültür emperyalizmine kadar uzanmaktadır. Kültür emperyalizmi ilk icraatına duygularımızı ve irâdemizi esâret altına almakla başlamaktadır. Yâni kale bir anlamda içten fethedilmektedir. Bugünkü savaşların sessizce ve kansızca gerçekleşmesi bu yüzdendir.

Bilindiği gibi son yıllarda Türkçeye batı dillerinden, özellikle İngilizceden binlerce kelime girmiştir. Bu değişim ve istila her geçen gün artarak devam etmektedir. Türkçe, İngilizcenin çöplüğüne dönmüştür. Sokaklarda dolaşırken çok kez yüzümüz kızarıyor. Âdeta sömürge bir devlette yaşayanların ezikliğini iliklerimize kadar hissetmekteyiz. Bizler Avrupa'nın hem teknolojisine, hem de kültürü-

ne açık pazar olmuşuz. Bu sâhada gümrük kapılarımızı ardına kadar açmışız. Bunun netîcesinde ne yazık ki öz yurdumuzda garip ve parya durumuna düşmüşüz. Sırf bu yüzden bağımsızlığımız bile tehlikeye girmiştir.

Bizler batının teknolojisini isimleriyle berâber almışız. Kelimelerin önemli bir bölümü teknolojiyle birlikte elini kolunu sallaya sallaya geldi. Oysa buna hiç ihtiyâcımız yoktu. Bizim dilimiz sondan eklemeli bir dildir. Binlerce ek ve kök vardır bu dilde. Bunları kullanarak “bilgisayar” örneğinde olduğu gibi yeni kelimeler türetebilirdik. Fakat ne yazık ki öyle yapmadık. Ticarethânelerimize yabancı isimler koyma hususunda birbirlerimizle yarıştık. Bu durum karşısında halk da beklenen tepkiyi göstermedi. Aksine ecnebi kültüre dört elle sarıldılar. Böylelikle varlık sebebimiz olan Türkçemiz büyük bir yara aldı.

Türk dünyâsının birliğini imkânsız hale getirmek isteyen Ruslar, Türk dünyâsında “Dilde birlik, fikirde birlik, iş'te birlik”, kurmak isteyen Gaspıralı İsmâil Bey'in mezarını bile yok ettiler. Bu emsalsiz Türk büyüğünün mezarına bile tahammül edemediler. Kırgız'ı, Kazak'ı, Özbek'i, Türkmen'i, Âzeri'yi farklı milletler gibi göstermeye çalıştılar. Bu yüzden beklenen Türk birliği bir türlü gerçekleştirilemedi. Türkiye bu hususta beklenen cesur ve kararlı adımları atamadı. Bu ülkelerin bağımsızlığı sözde kaldı.

Bizler, savaşlarda zor şartlarda kazandığımız zaferleri masa başlarında hilelerle kaybettik. Artık elimizde bir Türkçemiz ve küçülmüş bir coğrafyamız kaldı. Onların kaybolmasına asla rıza göstermeyeceğiz. Zîra dil giderse vatan da gider.

Geçen zaman Türkçenin aleyhine işliyor. Günümüzde milletimizi cendereye alan dil ve kültür sömürgeciliğinin önüne geçecek Karamanoğlu Mehmet Bey gibi kararlı ve cesur insanlara ihtiyaç vardır. O, bundan yüzyıllar önce dilin gidişâtını beğenmemiş, bunun üzerine şu sert fermanı yayınlamıştır: “Bugünden geru divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” (13 Mayıs 1277) Bu fermanın sonra her yerde Türkçe konuşulmaya başlanmıştır. Bugün Türkçenin itibârını iâde edecek kararlı idârecileri mumla arıyoruz. Bu çağın Karamanoğlu Mehmet'ini hasretle bekliyoruz.

Hüseyin Movit ile Türkçe Üzerine Mülâkat

Kubbealtı

Günümüzde Türkçe hakkında önemli çalışmalar yapan yazarlar arasında Hüseyin Movit'in adı öne çıkmaktadır. Movit, özellikle Türk basın ve yayın organlarında yapılan vahim hatâları tespit etmekte ve bunları sâhiplerine bildirmektedir. Medyadaki dil hatâlarını yakından tâkip eden Hüseyin Movit, binlerce kişiye hatâsını bildirmekte ve doğrusunu söylemektedir. Bir "gönüllü" olarak Türkçeye sâhip çıkan ve bu alanda konuşmalar yapıp yazılar yazan Movit, arzu eden kişi ve kuruluşlara da Türkçeyi öğretmekte, yaygın olarak kullanılagelen dil hatâlarına dikkat çekmektedir. Ömrünü Türkçeye adayan yazar, konuyla alâkalı ciddî eserler hazırlayıp milletimizin istifâdesine sunmaktadır. Hüseyin Movit ile Türkçe merkezli yaptığımız bu mülâkatı takdim ediyoruz:

Mehmet Nuri Yardım: *Yüreğinizdeki Türkçe sevgisini ilk yeşerten kişi, İ. Gâlip Arcan olmuş sanırım. Ondan bir Türkçe ikâzı almışsınız. Bu hâtırânızı okuyucularımıza nakleder misiniz? Türkçeyle ilk ilginiz ve dilimize sevginiz ne zaman başladı?*

Hüseyin Movit: 13-14 yaşlarındaydım. Lokantamızın müşterisi ve aynı zamanda babamın samîmî arkadaşı olan İstanbul Şehir Tiyatroları yönetmeni ve aktörü, rahmetli İ. Gâlip Arcan "yalnış" dediğimi duymuş (13.12.2008'de aynı hatâya 416.000 kişi düşmüş); kulağıma yapıştı ve "'Yalnış' değil yanlış, yanlış!" dedi. Gel de o günden sonra "yalnış" de bakalım...

Bu olay bende dil bilincinin gelişmesini sağladı. O güne kadar etrafta "yumurta"ya "yımırta", "güreş"e "güneş", "reçel"e "leçel", "kibrit"e "kiprit", "Alpullu"ya "Allı pullu", "kirpik"e "kiprik", "modern"e "moderin", "lüks"e "lüküs", "fötr"e "fötür", "iğne"ye

“inne”, “pamuk” a “pambık” diyenlere rastladıkça bende bir merak uyanmaya başladı. Hemen araştırmalar yaparak, yanlış kelime kullanan kişileri uyarmaya başladım.

Lisede Millî Savunma dersine gelen hocamıza (binbaşı), “Bittabiî, bâhusus, seciyeli/seciyesiz, derakap, binnetice” kelimelerinin Türkçeleri yok mu? Onları kullanabilir misiniz?” dediğim için ilk karnede sıfır aldım. Beyoğlu Ticaret Lisesi’nde meslek dersleri olarak, “Borçlar Kânûnu” ve “Türk Ticâret Kânûnu”nu okuduk. Ağır bir dille yazılı olan bu kânûnları bilmeyen mezun olamıyordu. O dersler sâyesinde Osmanlı Türkçesi’ni hatmetmiş olduk.

M. N. Yardım: *Farklı bir mesleğiniz var. Ama kamuoyunda “dil uzmanı” ve “Türkçe hocası” olarak tanınıyorsunuz. Bu çalışmalara ne zaman başladınız? Kendinizi bu konuda nasıl yetiştirdiniz, lütfen anlatır mısınız?*

H. Movit: Ben ana diline âşık, amatör bir Türkçe gönüllüsüyüm, eleştirmenlik ve düzeltmenlik yapıyorum. “Dil uzmanı” ve “Türkçe hocası” olduğum konusunda bir iddiam yok ama kartvizitimde, “Türkiye’nin en dikkatli eleştirmeni” yazıyor bu konuda iddialyım.

Şimdi sorunuza cevap vereyim: Efendim, kurucu başkanı olduğum, Türkçe Gönüllüleri-Dil İzleme Grubu’nun ve arkadaşlarımla özelliğimizin başında ayrıntıya düşkünlüğümüz geliyor. Bu konuda söylenilmiş, “Mükemmel, ayrıntıların bileşkesidir, o ayrıntılardan biri, yalnızca biri çekilip çıkarılırsa mükemmel artık 'mükemmellik' niteliğini yitirir.” şeklinde bir de sözümüz bulunduğu hususlarını, sanıyorum ki artık, bilmeyen neredeyse kalmadı.

Âdiyetimiz altındaki bahsini geçirdiğimiz özelliklerimizden biri de eleştirilerimizin yalnızca, “Tenkit meydana getirelim de ne olursa olsun.” amacını taşımaması; doğruyu söylemeleri hâlinde, ideolojilerine ters düşüklerimiz dahi tarafımızdan savunulmasıdır.

Türkiye’de medya (Ne yazık ki gitti o güzelim “Basın-Yayın”), Yasama, Yürütme ve Yargı’dan sonra, dördüncü kuvvet olarak kabul edilir. Günümüzün dünyâsında medya silahtan öte bir güçtür... Özellikle ülkemizde...

Milletin vekillerini istifa noktasına getirir, bakanları hatta hükûmetleri dahi düşürür. Seçim kazandırır, seçim kaybettirir. Özetleye-

cek olursak medya, âdeta bir "atom bombası"dır...

Bu "medya" yanlış yapacak da biz susacağız! İşte bunu bizden kimse beklemesin...

Türkiye'de bir imlâ (Yoksa "yazım" mı?) sorunu var. Piyasada 100'ün üzerinde İmlâ/Yazım Kılavuzu var, her biri diğerinden farklı. Hâl böyle olunca kelimelerin yazılış şekilleri de farklı oluyor. Aynı kurumun, değişik târihlerde yayımladığı kılavuzlar arasında bile tutarsızlıklar var.

Bugün "sütyen" dediğine yarın "sutyen"; bugün "mokasen" dediğine yarın "makosen"; bugün "kapora" dediğine yarın "kapa-ro", bugün "beysbol" dediğine yarın "beyzbol", bugün "saksofon" dediğine yarın "saksafon" diyenleri mi ararsın? Ne ararsan var...

Adam Yazım Kılavuzu, Afyon'un "İscehisar" ilçesini yıllardır "İncehisar" yapmış (24. baskıda aynı hatâ devam ediyor!!!), başta İscehisarlılar dâhil kimseden çıt çıkmıyor.

Dil eleştirmenliği yapan kişi "Top taca çıktı" diyor yazısında, "Top taça çıktı." demesi gerekirken. TRT Haber Merkezi, "kaçak", "mülteci" ve "göçmen" arasındaki farkı bilmiyor. "Kaçak mülteci" ve "kaçak göçmen" uydurmalarını kullanıyor. TRT, "ısı" ile "sıcaklık" arasındaki farkı da bilmiyor! Uzun uğraşmalar sonunda, TRT Haber Merkezi'ne, "depremin şiddeti" ile "depremin büyüklüğü" arasındaki farkla, "il" ile "şehir" ve "ile" ile "ila" arasındaki farkı öğretebildik. Şimdi sıra geldi "uşak" ile "uşşak" arasındaki farkı ve diğerlerini öğretmeye... Aynı kurum uzun süre "yan hakem" demeye devam etti, "yardımcı hakem" demek varken! "Hakem" yerine "orta hakem" deme alışkanlıklarını da bir bırakabilseler, ah bir bırakabilseler...

Bu arada başkasına âit yazılarla, yabancı dillerden tercüme edilen eserleri "kes yapıştır" sistemiyle yürütenleri de unutmayalım. Bâzı kelimeleri eş anlamlıları ile değiştirerek, bâzen de bölümlerin yerlerini değiştirerek yakalanmayacaklarını sanan gâfiller var. Bunların bir kısmını, *Suçlular Aramızda* adlı kitabımda fâşettim. Diğerlerini de yakında çıkacak olan *Kim Bunlar, Kim Bunlar?* adlı kitabımda fâşedeceğim. Bu "fâşetmek" de nereden çıktı demeyin;

"duyurmak" veya "ortaya dökmek" de denilebilir ama anlamının (Yoksa "mânâsının" mı?) bilinmesinde yarar var...

Çapa Tıp Fakültesi-Psikiyatri Ana Bilim Dalı'nın eski Başkanı Sayın Prof. Dr. Özcan Köknel, 1998 yılında, lise mezûnu bir gencin sekiz yüz kelimeyle konuştuğunu tespit etmişti. İngiltere'deki lise mezûnu öğrenci, kırk bin kelimeyle yazan Şekspir'i okuyor ve anlıyorsa, bu işte bir sorun (Yoksa "mesele" mi?) var demektir!

Hâl böyle olunca gençlerimizin beyin kapasitesi, o sekiz yüz kelime ile sınırlanmıyor mu? Ben "dile dolama, dilden düşürmeme" yerine "virdizeban", "uluslararası" yerine "arsıulusal", "aralık" yerine "kânunuevvel", "ocak" yerine "kânunusâni", "çoşkunluk" yerine "cüşuhuruş", "kan dolaşımı" yerine "deveran-ı dem", "güzel yazı sanatı" yerine "hüsn-ü hat", "iletki" yerine "minkale", "üçgen" yerine "müselles", "artık yıl" yerine "sene-i kebise", "âilece" yerine "maâile", "seve seve" yerine "maalmemnûniye", "damıtılmış su" yerine "mâ-yı mukattar", "altın suyu" yerine "mâ-yı zerrin", "yıllık" yerine "senevî", "altıncı duyu, önsezi" yerine "hiss-i kablel vuku" (kimilerine göre "hiss-i kalben vuku") denilsin demiyorum; ama bilinmesinde yarar vardır. Dil, zâten belirli bir süre içinde gereğini yapıyor.

Dil gereğini yapmış yapmasına da Arapçadan gelen "verem"i atıp, Fransızcadan "tüberküloz"u buyur etmiş. Arapçadan gelen "teşrih"i atarak, Fransızcadan "iskelet"i aldığı gibi; yine Arapçadan gelen "kâtib-i âdil"i uçurarak Fransızcadan "noter"i almış... Ne diyelim, "Dil neyi kabul ederse..." diyelim mi?

Şimdi, "aylardan kasım" derken "kasım"ın iki hecesini de kısa olarak seslendiriyoruz. İş, bir erkek adı olan "Kāsım" a gelince, "Kā-sım Gülek", "General Kāsım" diyoruz; "ka" hecesini (Yoksa "seslemeni" mi? Yok, "Üç Hececiler" e haksızlık etmeyelim...) dil kendiliğinden uzatmış.

Medyadaki dil yanlışları ile uğraşmaya başlayalı neredeyse 15 yıl olmuş. Boşa kürek çektiğimi biliyorum ama önümüzde "topal karınca" örneği varken, "neme lâzım" diyemem... Hatâlarını bildirdiğim kişiler bana çok kızıyorlar, ne yapayım yâni onlar kızacak

diye "üç maymun"u mu oynayalım.

M. N. Yardım: *Bu çerçevede "Türkçe Gönüllüleri-Dil İzleme Grubu" nu oluşturdunuz. Bu faaliyetin târihçesinden bahseder misiniz? "Türkçe Gönüllüleri-Dil İzleme Grubu" ne zaman kuruldu, kurucuları kimlerdi, amacı neydi, bugüne kadar hangi aktiviteleri gerçekleştirdi?*

H. Movit: "Türkçe Gönüllüleri-Dil İzleme Grubu"nu Korhan Akderin ve rahmetli arkadaşım Avni Taşar ile birlikte 1993'te oluşturduk. Şu anda 1.000'e yakın gönüllümüz var. Yurdun dört bir tarafından iletiler alıyoruz. Şikâyetlerin çoğu televizyon yayınlarından, hele de dizilerden... Geçen bu süre içinde 200'den fazla televizyon, 200'den fazla radyo yayınına katıldım, çoğunu ben hazırlayıp sundum. Dil ve genel kültür konusundaki eleştiri makâlelerim 2.000'i aştı. Tamı tamına 15.000 kişiyi eleştirdim.

Bugüne kadar 5.000 kişiye telefon, faks, mektup ve elmek (e-posta) ile ulaştık. Yanlışın tekrarlanmaması için çağrıda bulunduk. Amacımız, bilinen yanlışların tekrarlanmaması ve toplumun doğru bilgilerle bilgilendirilmesidir.

Gözcü gazetesinin Asabi ekinde beş yıla yakın eleştiri köşesi yazdım. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin günlük yayın organı *Bizim Gazete'* de 10 yılı aşkın bir süredir "Medyanın Dili" köşesini hazırlamaktayım.

M. N. Yardım: *Basın ve yayın organlarında yapılan vahim hatâları bulup ortaya çıkarmakla tanınıyorsunuz. Neredeyse sizin fırçanızı yemeyen gazeteci yazar yok gibi... En çok hangi hatâlar tekrarlanıyor?*

H. Movit: Grup üyelerimizi en çok üzen olayların başında, bilinen yanlışların tekrar edilmesidir. Bunların başlıcaları birbirine karıştırılan kelimelerdir. İşte örnekler: Aynı-ayni, anlaşma-antlaşma, âşık-mâşuk, ayrıcalık-farklılık, âşık-aşık, atlet-atlet fanilası, avâre-avara (avara kasnak!!!), amatör-armatör, aktör-aktris, astragan-Astrahan, bilhassa-bilakis, bilemek-bilenmek, bekar-bekâr, bu-gün-bu gün, buzul-buzdağı, balyoz-balyos, birebir-bire bir, boran-bora, bordo-borda, başucu-baş ucu, böğür-bağır (Kırat'ın bağına "evet"i basacaksın!!!), boğa-boa, cefâkâr-cefâkeş, cürüm-cirim, çıkarma-çıkartma, çözmek-çözümlemek, delâlet-dalâlet, dolayısıyla-vecibesiy-

le, direk-direkt, doyumsuz-doyulmaz, darı-mısır, dansör-dansöz, eşgal-eşkâl, etkin-etken, etkin-edilgen, folklor-halk oyunları, filaman-Flaman, grup-gurup, güven-güvenç, hasep-hesap, halef-selef, isâle-izâle, ikiyüzlü-iki yüzlü, irtica-iltica, ilâhî-ilahî, ihsan-insan, istinaf-istinat, intiba-intibah, karşı-karşın, kaçak-mülteci, kaçak-göçmen, küpeşte-güverte, kozmik-kozmetik, kışmış-kışniş, kıyam-kıyım, lombar-lomboz, laik-layık, mâhiyet-maiyet, mahzar-mazhar, masör-masöz, mahzun-mahsun, mahkûm-sanık, mahsur-mahzur, mahfaza-muhafaza, matine-suare, muhâbere-muhârebe, muhâsip-musâhip, muhâsebe-musâhabe, mürteci-mülteci, meşrûtiyet-meşrûtiyet, mâruz-mâzur, mâsumiyet-mâsumiyet, mülteci-göçmen, madalya-madalyon, manto-palto, mürtet-mürteci, mahkeme-muhakeme, merhun-merhum, mevhum-merhum, meteor-meteorit, metroloji-meteoroloji, nahif-naif, nakkaş-hattat, nevruz-nevroz, nitelik-nicelik, nüfus-nüfuz, özdeşleşmek-özleşmek, öksüz-yetim, öğretim-öğrenim, ortodoks-Ortodoks, otel-motel, otomobil-taksi, ölçü-ölçüt, öncel-öncül, öneri-önerme, özel-özgü, özgür-bağımsız, öznel-nesnel, ölümcül-öldürücü, parka-parke, porte-portre, paten-patent, Patnos-Patmos, pırıldı-parıldı, rakip-râkip, Romen-Rumen, seri-serî, sitil-stil, sanat-zanaat, sanayi-sınai, sanık-suçlu, savunmak-iddia etmek, sonuç-son, soru-sorgu, söylene-söylem, suç-kabahat, sükût-sukut, süre-süreç, şantör-şantöz, şok-şoke, teskere-tezkere, tahayyül-hayal, tasarı-tasarım, teâmül-temâyül, teori-hipotez, tevsi-tevzi, tüm-bütün, türbin-tribün, tasfiye-tavsiye, taktir-takdir, tabi-tabî, tahrifat-tahribat, tanıtmak-tanıştırmak, tefriş-teşrif, tehdit-tah-dit, tellal-tellak, tellak-natır, tahsis-tashih, temrin-temren, umarsız-umursamaz, uluslararası-uluslar arası, uğraş-uğraşı, vâreste-vâbeste, vaka-vakia, vazetmek-vaaz etmek, vamp-vampir, veya-ya da, yad-yâd, yakinen-yakından, yaklaşık-yakın, yaşam yaşantı, yayın-yayım, yetke-yetki, yönetmelik-yönetmenlik, -zâde- -zede.

Bir de gereksiz anlamla ilgili (semantik) tekrarlamalar yapılarak, "ticâri taksî" (ticâri olmayanı varmış gibi), "kapalı spor salonu" (açık spor salonu varmış gibi), "kadın müdire", "ilk tanışmak", "sıfırın altında eksi", "taşıt aracı", "jüri heyeti", "davranış biçimi" de-

niliyor ki hiç affedilemez...

M. N. Yardım: *Hatâları bildirdiğinizde insanların size teşekkür etmesi ve aynı hatâları tekrarlamaması gerekiyor. Bu konuda neler söyleyeceksiniz, nasıl bir tavırla karşılaşıyorsunuz?*

Hüseyin Movit: Üzülerek belirteyim ki medya mensupları eleştirilmekten hoşlanmıyor. Oysa yanlış görüp de uyarı görevini yapmayan kişi hatâyâ ortak olmuştur. Herkes hatâ yapabilir. Erdem hatâyı tekrarlamamaktır. Bu arada uyarılarımıza teşekkür eden kişi de az değil.

M. N. Yardım: *Türkiye’de bir imlâ problemi var. Onlarca imlâ kılavuzu var, ama her biri diğerinden farklı. Dolayısıyla kelimelerin yazılış şekilleri de farklı oluyor. Hattâ bâzı kurumların değişik târihlerde yayımladıkları imlâ kılavuzları bile aynı değil. Bâzı kelimelerin yazılışlarında çelişkiler dikkat çekiyor. Türkiye’de güzel Türkçemizin imlâ kılavuzu ne zaman sağlıklı, sağlam ve esâş bir şekilde yazılacak. Mevcut imlâ kılavuzları arasında sizin tavsiye edeceğiniz hangisidir?*

H. Movit: Üzülerek belirteyim ki yıllardır süren imlâ (yazım) sorunuyla kimse ilgilenmiyor. Türk Dil Kurumu, Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Edebiyat Fakülteleri başta olmak üzere herkese görev düşmektedir. Bir “Dil Akademisi”nin kurulması gerekmektedir. Dil Akademisi’nin önemini belirten bir alıntı yapalım:

“Dilde arıcılık düşüncesindekilerin kültür kelimelerine saldırmasına rağmen, gelişen teknolojinin bir neticesi olarak dile giren yabancı kelimelere gecikmiş olarak karşılık bulmaya kalkışmasını bir samîmîyetsizlik olarak görür. Karşılık bulmaya çalıştıkları kelimeler 'otobüs' kelimesinde olduğu gibi köylere kadar ulaşmıştır, öyle veya böyle binlerce yazıya girmiştir. Bu tür teknolojinin getirdiği kelimelere hemen karşılık bulunması gerektiğini belirten Târik Buğra, bu hususta Fransa Dil Akademisi’nin bir faaliyetine dikkatleri çeker:

‘Amerika ilk atom denemesini yaptığı zaman, haberi alan Fransız Dil Akademisi, vaktin gece olmasına rağmen toplandı ve bu hâdisenin getireceği ve getirdiği terimlerin Fransızca karşılıklarını bulmak, bu işi de onlar halka intikal etmeden yapmak kararı aldı.’ Târik Buğra yabancı kelimelerin alışkanlık hâline gelmeden Türkçe

karşılıklarının bulunmasını ister. Dilin korunması ve kendi gücüyle gelişmesi için bu önemlidir.”⁴

Faks makinesi ülkemize geleli neredeyse 30 yıl oldu, “faks” (kimilerine göre “fakis”), “fakslamak” (kimilerine göre “fakislamak”) kelimeleri dilimize yerleşti. Şimdi “Faks demeyin, belgegeçer veya belgeç deyin; fakslamak demeyin, belge geçerlemek veya belgeçlemek deyin” dersiniz buna kim uyar?

“Ahmet yazıları belgegeçerledin mi?” dersiniz, Ahmet size nasıl cevap verir acaba? “Belgegeçerledim ama karşı tarafın belgegeçeri hep meşgul” derse bu kulak tırmalamaz mı? İşte “Fransız Dil Akademisi”nin çalışmaları, işte bizim Türk Dil Kurumu’nun davranışı.

M. N. Yardım: *Biliyorsunuz 2005 yılında Kubbealtı Lugatı yayımlandı ve büyük bir ilgi ve takdir ile karşılandı. Sonra Türk Dil Kurumu da sözlüğünü yeniden yayımladı ve geniş bir kampanya ile yayıldı. Şimdi de Ötüken Neşriyat bir sözlük hazırladı. Duyduğumuza göre başka kurum ve kuruluşlar ile kişilerin hazırladıkları sözlükler de yolda. Son yıllarda Türkçeye bir ilgi mi var? Sözlüklere büyük rağbet gösterilmesi sizce de sevindirici bir gelişme değil mi? Mevcut sözlükleri değerlendirmenizi istesek neler söylemek istersiniz?*

H. Movit: *Kubbealtı Lugatı* sık sık başvurduğum bir kaynak, tek tük eksikliklerine rağmen pek beğeniyorum. “İhlas”ın birinci anlamı (elif, hı, lamelif, sad) var; ikinci anlamı olan, " 1) Kazık atma, müşteriyi aldatma. 2) İflas etme (elif, ha, lamelif, sin) yok.

Türk Dil Kurumu’nun çıkardığı *Türkçe Sözlük* (2005) pek beklemediğim gibi olmadı. Daha önceki sözlüklerde olan “Danıştay”, “Sayıştay” ve “Yargıtay” Türkçe Sözlük’te yok, “Rumen” kelimesi *Türkçe Sözlük*’te (2005) var *Güncel Türkçe Sözlük*’te yok.(10.12.2008) *Türkçe Sözlük*’teki bazı yanlışlar:

1- “İri”nin karşıtı, “ince” olarak belirtilmiş. “İnce”, “kalın”ın karşıtıdır.

2- “Elmâsiye”nin anlamı, “Dondurulmuş meyve suyundan yapılan bir tür pelte” olarak belirtilmiş. Elmâsiye, ısıtılmış meyve suyunun, eritilmiş jelatinle karıştırılıp, içine çeşitli meyve parçaları ko-

nularak hazırlanmış jölemsi bir tatlı çeşittir.

3- "Erik kompostosu" karşılığı olarak "erik hoşafı" verilmiş. "Komposto" tâze meyveden ve bol şekerli, "hoşaf" ise kuru meyvelerden, az şekerli olarak hazırlanır.

4- "Rodeo"nun anlamı, "Bir binicinin yabâni at veya öküz üzerinde durabilmesine dayanan Amerikan oyunu" olarak belirtilmiş. Zavallı öküzün üzerine, değil bir kişi, bir manga asker binse kılını bile kıpırdatmaz. Rodeo oyunundaki "boğa", *Türkçe Sözlük*'te "öküz" oluvermiş. İşin ilginç yönü aynı haâya *Mikrobeta Türkçe Sözlük*, *Haltıcı Türkçe Sözlük* ve *Dil Derneği Türkçe Sözlük* de ortak olmuşlar.

5- "Koç"un anlamı, "damızlık erkek koyun" olarak belirtilmiş. Sorumuz: "Damızlık olmayan erkek koyuna ne ad verilir?"

6- "Boğa"nın anlamı, "damızlık erkek sığır" olarak belirtilmiş. Sorumuz: "Damızlık olmayan erkek sığıra ne ad verilir?"

7- "Uçan dâire"nin anlamı, "Ne olduğu, nereden geldiği bilinmeyen, başka gezegenlerden uçup gelerek dünyamızda görüldüğü sanılan, yassı yuvarlak biçimde uçan araç" olarak belirtilmiş. Sorumuz: "Yassı yuvarlak biçimde uçmak nasıl oluyor?"

8- "Telve"nin anlamı, "Fincanın dibine çöken kahve tortusu" olarak belirtilmiş. Pekmezin telvesi nerede?

9- "Krank" maddesindeki hatâ (2003'ten beri uyarımıza rağmen) aynen duruyor. Açıklamada yanlışlıkla "biyel" yerine "bilye" yazılmış; *Güncel Türkçe Sözlük*'te hatâ hâlâ düzeltilmedi.

Ötüken Türkçe Sözlük de geniş bir içerikle yayımlandı. 246.000 kelimeden oluşan sözlüğü hazırlayan emekli edebiyat öğretmeni Yaşar Çağbayır'ı candan kutluyorum. Tek başına böyle bir çalışmayı, yüzünün akıyla tamamlaması, her türlü övgüye değer.

Sözlüklere rağbet gösterilmesi çok sevindirici bir olaydır. Dile sâhip çıkmak için onu kurallarıyla uygulamak gerekir.

M. N. Yardım: *Son zamanlarda Türkçeyi Doğru ve Güzel Konuşma kursları arttı. Demek ki insanlarımız Türkçeyi tam anlamıyla konuşamadığını biliyor ki, bu kurslara teveccüh gösteriyor. Ancak bu kursların sayısı belli ve devam edenler belki de yüzlerle, en fazla binlerle ifade edilebilir. Bu mesele'nin kökten çözümü için "diksiyon"un okullara ders olarak konulması gerekir mi?*

Hüseyin Movit: Bu konuda Rahmetli Burhan Felek ne demiş, önce ona bakalım: “Müfredat programlarında kıraat yâni diksiyon dersi yok.” Aradan yıllar geçmiş, hiçbir gelişme yok! Çocuklarımızı test sistemiyle yetiştirirsek, sonuçlarına da katlanırsınız.

Önce öğretmenlerimizi çok iyi bir şekilde eğiteceğiz. Öğretmenliğe başlayacaklara bütün kaynak kitaplar bedava olarak üzerlerine zimmetlenecek, eğitimle ilgili diğer yayınlar da ücretsiz ve düzenli olarak adreslerine gönderilecek ve tâkibi yapılacak. Cumartesi günleri öğretmenler özel eğitime tâbi tutulacak, katıldıkları süreler üst derecelerden ücretlendirilecek ve yapılacak imtihan sonunda liyâkata göre maaş bağlanacak. İş yalnızca diksiyonla kalmayacak, dil bilgisinin bütün esasları öğretilecek ve genel kültür seviyeleri en üst seviyelere çıkartılacak. Ancak bundan sonra kaliteli eğitim ve öğretim yapılabilir. Müfredat konusu da esaslı bir şekilde çağın şartlarına göre yeniden düzenlenmelidir.

M. N. Yardım: *Türkçemizin son yıllarda karşılaştığı en mühim problemler size göre nelerdir ve bu meselelerin çözümü için neler yapılmalıdır?*

H. Movit: Türkçemizle ilgili sorunlar saymakla bitecek gibi değil. Google'da “Türkçe” yazıp tıkladığınızda 253 milyon sitenin adresi çıkıyor: Bu da Türkçeye ilginin ne kadar çok olduğuna işârettir. Çözüm eğitim sistemimizdedir. Bu konuda Prof. Dr. Mehmet Kanar'ın görüşlerini birlikte okuyalım: “Birkaç yüzyıl önceki Türkçe şöyle dursun, Cumhûriyet dönemi dilini bile anlamakta güçlük çekiyorsak, bu, bizim câhiliğimizden kaynaklanır ve eğitim sistemimizin bir yerlerde aksadığını gösterir.”

Gurbette Türkçe

Zeki Önsöz

1970'li yılların sonunda Almanya'nın Neuss şehrinde bir okulda Türkçe dersi öğretmeni olarak çalışıyordum. Bir sabah okul müdürü sınıfıma bir kız öğrenci getirdi. Müdürün anlattığına göre, Ayşe isimli, 8 yaşındaki bu çocuk yakında bulunan başka bir Alman okulunun birinci sınıfına devam ediyordu. Ayşe sınıfında ve okulda hiç kimse ile konuşmuyormuş. İkinci sınıfta olması gerekirken, hâlâ okuma yazmayı öğrenemediği için birinci sınıfa gidiyormuş. Hiç konuşmadığı için geri zekâlı çocuklar okuluna bile gönderememişler. Son çâre olarak benim sınıfımı düşünmüşler. Müdür kısaca bunları anlattı ve çocuğu bırakıp gitti.

Ayşe, zayıf, çelimsiz bir çocuktur. İri, kara gözleri ile etrafına tedirgin, sessiz, mutsuz ve hüznle bakıyordu. Ayşe sorduklarıma cevap vermedi. Diğer öğrencilerime onu tanıttım ve aralarına oturttum. Her an ağlayabilir korkusuyla başka soru sormadım. Ayşe o gün kimseyle konuşmadı.

Ertesi gün öğrencilerimi sandalyeleri ile bir dâire şeklinde etrafında topladım. Onlara bir Türk masalı anlattım. Göz ucu ile Ayşe'yi izliyordum. Onun bu kedili masalı dinlediğini hissettim. Benim ve öğrencilerimin sevgi dolu ilgisi, oyunlarımız, şarkılarımız, anlattıklarımız Ayşe'nin tedirgin hâlini giderdi.

Bir gün öğrencilerime okuduğum öyküyle ilgili bir soru sordum. Ayşe'nin de parmak kaldırdığını gördüm. Bütün sınıf nefesini tuttu. Onun kısa cevabına hepimiz sevindik. Konuşmayan küçük öğrencim o günden sonra konuştu. Anne ve babasının sevinçle okula gelişini unutamam. Ayşe zeki bir çocuktur. Kısa zamanda da oku-

ma ve yazmayı öğrendi. Mutlu bir yüzle okula geldi. Her sabah okul bahçesinde beni görünce koşarak yanıma gelir, elimi tutardı. Ders yılı sonunda eski okul ve sınıfına döndü. Ondaki bu değişiklik Alman öğretmenleri çok şaşırttı. Bana başarımın anahtarını sordular. Onlara; "Bunu Türkçe başardı" dedim. Ayşe anadili Türkçe ile önce etrafındaki dünya ile anlaşmış, kendine güven kazanmış, Türkçe ile okuma ve yazmayı, buna bağlı olarak Almancayı öğrenmişti. Anadilimiz Türkçemiz böylesine sihirli bir anahtardı.

Almanya'da öğretmen olarak görev yaptığım yıllarda daha nice Ayşeler, Aliler, Mehmetler, Yâseminler tanıdım. Onlara, anadilleri Türkçenin ses ve söz güzelliklerini, anlatım gücünü, deyimlerini, bilmecelelerini, atasözlerini masallarını, şarkılarını öğrettim.

Gurbette büyüyen sevgili Türk çocuklarına Türk dilini öğretmeyi büyük bir hizmet olarak gördüm. Yaptığım işten büyük mutluluk duydum.

O yıllarda Alman eğitimcilerin Türkçeye bakışı olumluydu. Veya onlar, o dönemde Türkçeye ve Türk öğretmenlere ihtiyaçları olduğunu biliyordu. Daha sonraki yıllarda Türkçe, ders programından çıkarıldı. İsteğe bağlı ek ana dil dersi olarak öğleden sonraki saatlere atıldı. Bu dersler dışında yaptığımız okuma ve Türk kültürü bilgi yarışmaları, millî bayramlarımız ve Türk büyüklerini anma günlerimiz, folklor çalışmaları ve gezilerimiz ile Türkçe ve Türk kültürüne ilgiyi devam ettirdik. Birinci nesilden anne babalarla kurduğumuz Neuss Türk Okul Âile Birliği de bu yöndeki çalışmalarımıza destek ve Alman okulunda Türk velilerin sesi oldu. Türkçe dersi iyi olan öğrencilerimin Alman okullarında da başarılı olduğunu gördüm. Bu öğrencilerimin iyi meslekler öğrendiklerini, gerek Türk, gerekse Alman toplumlarıyla iyi iletişim kurduklarını gözlemledim. Anadilini iyi bilen öğrencilerimden Almanya'da doktor, avukat, mühendis çıkan ve diğer mesleklerde yetişenler, hâlâ Almanya veya Türkiye'de çalışıyor. Onlarla gurur duyuyorum.

Son yıllarda, Almanya'da isteğe bağlı anadil dersi Türkçeyi Alman okullarından tasfiye hareketi başlatıldı. Bu âdeta aşama aşama uygulamaya sokulan planın son halkası gibiydi: Kuzey Ren

Westafalya'da 1999 yılında 716 olan öğretmen sayısı 2008 yılı başında 279'a düşürüldü. Emekliye ayrılan Türkçe öğretmenlerinin yerine yenileri alınmadı. Bütün bu gelişmelere Türk tarafının gerekli tepkiyi zamanında gösteremediğini söyleyebilirim.

Buna bağlı olarak, Türk çocuklarının Alman okullarında başarısız olduğu görülmektedir. Alman eğitimini inceleyen Birleşmiş Milletler uzmanları, Almanya'da Türk çocuklarına verilen eğitimin fırsat eşitliğine aykırı olduğunu, Pisa raporu ise ayrımcılık uygulandığını ortaya koydu.

Şu anda Almanya genelinde Türk çocuklarının ancak yüzde kırkına yakın bir kısmı Türkçe derslere devam etmektedir. Bu demektir ki, Türk çocuklarının büyük bir kısmı Türk dili ve kültürünü öğrenmeden yetişmektedir.

Öğretmenlik hayatımdan verdiğim örneklerde görüldüğü gibi, Türk çocuklarının Almanca öğrenebilmeleri, okulda, meslekte başarılı olmaları ve her iki toplumla sağlıklı ilişkiler kurmaları herşeyden önce Türkçeyi öğrenmelerine bağlıdır.

Türkçe, Türk kimliğinin en büyük özelliklerinden birisidir. Büyük şâirimiz Yahyâ Kemal; *"Her şeyin kaybolduğu zamanda vatan dilinden ibâret kalsa, ona yaslanarak doğrulmak imkânı vardır. Lisânımız milliyetimizdir."* der.

Alman dil bilimcisi filozof Wilhelm Von Humboldt da; insan yeni yabancı bir dil öğrense bile bu dilin dünya görüşüne tamâmen giremeyeceğini, kendi dilinin ona yön vereceğini söylüyor.

Almanya'da Türkçenin okullarda çocuklarımıza verilmesini sağlamak için hepimize görev düşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarımız, velilerimiz, medyamız, devletimizin temsilcilikleri bu konuda seslerini yükseltmelidirler. Bu amaçla Düsseldorf'ta 30 Mart 2008'de yapılan yürüyüş ve Eyâlet Parlamentosu önündeki konuşmalar bir ilk olarak faydalı olmuştur. Ne yazık ki, bâzı Türk sivil toplum örgütlerini burada göremedik. Buna rağmen yürüyüşe katılan gençler bizi sevindirmiş ve umutlandırmıştır. Almanya'da üç milyona yakın Türk'ün yaşadığı düşünülecek olursa, ne büyük güç olduğumuz anlaşılır. Yeter ki, dünyânın sayılı en eski kültür dillerinden

biri olan Türk dilini var eden ve yaşatan aynı milletin çocukları olduğumuzu unutmayalım.

Şâirin dediği gibi;

*Beni bağlayan sana, seni bağlayan bana,
Bir sestir ki, bizlere Türk vatanından gelir.
O, öz ana sesidir, bir ses benzemez ona;
Dinle, iyi dinle, o benim güzel Türkçemdir*

Türkçeyi bilmeyenlerin Türk kimliğini kaybedeceği unutulmasın!

Gurbette yetişen genç nesillerimiz Türkçemizi öğrensin!

Türkçe Duyarlılığına Dâir Bir Araştırma....*

Efecan Karagöl-Hüseyin Karaboğa**

A. Giriş

Dil, her şeyden önce iletişim kurmaya yarayan bir sistemdir. Her dilin kendine münhasır kuralları vardır ve her dil mensuplarının kendisine verdiği önem oranında gelişir.

“Dile önem vermek nedir?” sorusuna muhtelif boyutlarda cevap verilebilir.

Biz, bu çalışmamızda dile önem vermenin işaretlerinden olan “Türkçeye duyarlılık” meselesini araştırdık. İlköğretim 8. sınıf öğrencileri ve ortaöğretim 11. sınıf öğrencilerinden oluşan yirmi beşer kişilik gruplara, tarafımızca geliştirilen “Türkçeye Duyarlılık Ölçeği”ni kullanarak bir anket uyguladık. “Türkçeye Duyarlılık Ölçeği” ile gençlerimizin Türkçeye olan duyarlılıklarını ve onların yaşları itibarıyla Türkçeyi ne denli dikkatle kullandıklarını ölçmeye çalıştık. Amacımız Türkçeye olan duyarlılığı ölçmek ve bu doğrultuda meseleleri tespit ederek bunlara çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmada kullanılan ölçek yirmi dört maddeden oluşmaktadır. Günlük hayattan başlayarak Türkçeye karşı duyarlı olup olmadığını ölçmeye çalıştığımız öğrencilere bütünlük arz eden, birbirinin müttemmimi olan ve bir gencin hayatıyla ilgili önemli kesitler sunan sorular sorduk.

Anket sonuçlarını değerlendirirken araştırmaya katılan öğrencilerin cevaplarını oranladık ve her kademeyi kendi içinde tahlil ettik. Her iki kademenin sonuçlarını mukâyese ederek gençlerimizin

---

* İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrenci-lerinin ve Ortaöğretim On Birinci Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Duyarlılığına Dâir Bir Araştırma

** Abant İzzet Baysal Üni., Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

Türkçeye duyarlılığına dâir bir hükme vardık.

B. İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Anket Sonuçları

“Türkçe kelimeleri doğru telaffuz ederim.” ölçeği anketimizin birinci maddesidir. Bu ölçeğe öğrencilerin %72’si “Evet” derken, %28’i “Kısmen” demiştir. Öğrencilerin hiçbiri bu ölçeğe “Hayır” dememiştir. Bu durum bize ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin genellikle Türkçede kelimeleri doğru söylemeye, sesleri olması gerektiği gibi çıkarmaya dikkat ettiklerini göstermektedir.

“Okuduğum kitaplardan bilmediğim Türkçe kelimelerin anlamlarını öğrenerek hayatımda kullanırım.” ölçeğine öğrencilerin %36’sı “Evet” derken, %60’ı “Kısmen” demiştir. Bu maddeye öğrencilerin %04’ü “Hayır” cevabını vermiştir. Bu ölçeğe verilen cevapların ekseriyetle “Kısmen” olması, ilköğretim son sınıf öğrencilerinin okuduğu kitaplardan bilmediği kelimelerin anlamlarını tespit etme, öğrendiği kelimeleri kullanarak ifâde zenginliğini artırma bakımından yerleşmiş bir alışkanlığa sâhip olmadıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O hâlde öğrencilere, okuma-yazma öğrenmeye başladıktan sonra sözlük kullanma alışkanlığı kazandırılmalı ve ilerleyen zamanlarda öğrencilere kelime hazînesi kazandırma çalışmaları yaptırılmalıdır. Türkçe eğitimi programlarında kelime çalışmalarına ayrıca önem verilmelidir.

“Bir kelimenin birden fazla anlamı var ise sözlükten kelimenin tüm anlamlarına bakarım.” maddesine “Evet” ve “Kısmen” olarak görüş bildirenlerin oranı -ayrı ayrı- %44’tür. %12 öğrenci de bu maddede “Hayır” olarak değerlendirmişlerdir. Bu maddenin sonuçları bir önceki maddedeki analizlerimizi doğrulayıcı bir görünüm arz etmektedir. İlköğretim öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlığı çok azdır. Bâzi öğrenciler de bâzen sözlük kullanmaktadırlar. En önemlisi de %12’lik kısım, sözlükten hiçbir şekilde istifâde etmemektedirler. Bu durumun daha iyi olması ve öğrencilerin sözlük kullanma meselesinin önemini idrak etmesi için Türkçe dersleri başta olmak üzere, diğer sözel derslerde de sözlük kullanmaları gerekmektedir. Bunun için de Türkçe programları başta olmak üzere di-

ğer programlar da sözlük çalışmalarına ehemmiyet verilmelidir.

“Bir konu hakkında konuşurken akıcı bir şekilde konuşurum.” maddesine dâir “Evet” ve “Kısmen” olarak görüş bildirenlerin oranı -ayrı ayrı- %48’dir. %04’lük kesim de bu maddeye “Hayır” olarak cevap vermiştir. Bu görünüme göre şu yorumu yapabiliriz: İlköğretim 8. sınıf öğrencileri bir konu hakkında konuşma becerileri bakımından yeterli düzeyde değildirler. Öğrencilerin yarısına yakını kendini yeterli bulurken yarısına yakını kendini tam mânâsıyla yeterli bulmamaktadır. O hâlde öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu da öğrencilerin okuduğu bir metin üzerinde tartışması, bir konu hakkında konuşma yapması ve en önemlisi öğrencilerin kelime hazinesi bakımından yeterli düzeyde olması ile mümkündür.

“Cümlelerimde atasözlerine ve deyimlere yer vermeye özen gösteririm.” ölçeğine öğrencilerin %52’si “Evet” derken, %28’i “Kısmen” demiştir. %20’lik kısım ise bu ölçeğe “Hayır” cevâbını vermiştir. Bu sonuca göre, öğrencilerin atasözleri ve deyim hazînesini geliştirmeye yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Çünkü atasözleri ve deyimler, insanın konuşma becerisinin gelişmesini, ifâde yeteneğinin artmasını sağlar.

“Film izlerken filmde kullanılan Türkçenin anlaşılır olmasına dikkat ederim.” ifâdesine öğrencilerin %64’ü “Evet”, %28’i “Kısmen” demişlerdir. Bu maddeye “Hayır” cevâbını verenlerin oranı %08’dir. Öğrencilerin hayatında televizyon, film, reklam gibi görseller oldukça önemlidir. O hâlde, gerek yabancı filmlerdeki çeviri Türkçeye, gerekse Türk filmlerinde kullanılan Türkçeye önem verilmelidir. Bu sâyede en azından %64’lük kesimin hassâsiyeti desteklenmeli ve ilköğretim öğrencilerine Türkçenin kullanımı açısından örnek olunmalıdır.

“Alt yazılı filmlerde kullanılan dile ve Türkçenin kurallarına uyulup uyulmadığına dikkat ederim.” ölçeğine yönelik öğrencilerin %24’ü “Evet”, %56’sı “Kısmen”, %20’si ise “Hayır” demiştir. Bu sonuca göre, öğrencilerin Türkçe hassâsiyetlerinin genellikle düşük olduğu sonucuna varabiliriz. Çünkü öğrencilerin %80’i, alt yazılı

filmlerdeki Türkçenin kullanımına dâir tam anlamıyla dikkat edememektedirler.

“Televizyonda haber sunucularının Türkçeyi kullanımlarımdaki başarılarına dikkat ederim.” ifâdesine ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin %80’i “Evet”, %12’si “Kısmen”, % 08’i “Hayır” demiştir. Buna göre, medyada Türkçenin kullanımına özen gösterilmesi gerektiği sonucuna varabiliriz. Zîra ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine televizyondaki Türkçenin kullanımı tesir etmekte ve bu noktada öğrenciler medyayı örnek alabilmektedir.

“Televizyondaki yabancı kanal isimlerinin Türkçe olmasını isterim.” ölçeğine öğrencilerin % 72’si “Evet”, %24’ü “Kısmen” ve %04’ü “Hayır” demiştir. Bu neticeye göre, ilköğretim son sınıf öğrencileri televizyon kanallarının isimlerinin Türkçe olmasına ekseriyetle ehemmiyet vermektedirler ve medyadaki adlandırmalarda Türkçeye önem vermektedirler, yorumu yapılabilir.

Onuncu maddede yer alan “Evcil hayvanlara Türkçe isim verilmesini isterim.” ifâdesini öğrencilerin %76’sı “Evet”, %16’sı “Kısmen”, %08’i “Hayır” olarak değerlendirmişlerdir. Ülkemizde evcil hayvanlara yabancı dillerden isimler verilmesi yönünde bir alışkanlık mevcuttur. İlköğretim 8. sınıf öğrencileri bu alışkanlığı %76 oranında tasvip etmemekte ve evcil hayvanlara Türkçe isimler verilmesini istemektedirler. Bu durum öğrencilerin Türkçeye hassâsiyeti bakımında sevindirici bir sonuçtur.

“Türkçe müzik yapan toplulukların isimlerinin Türkçe olması dikkatimi çeker.” ölçeğine dâir %40’lık kesim “Evet”, %36’lık kesim “Kısmen”, %24’lük kesim “Hayır” görüşünü bildirmişdir.

“Türkçe müzik parçalarında kullanılan yabancı kelimelerden rahatsız olurum.” ölçeğine öğrencilerin % 40’ı “Evet”, %32’si “Kısmen”, %28’i “Hayır” cevâbını vermişlerdir. Bu ölçeğe verilen cevaplar bir önceki ölçekteki cevapla paralellik arz etmektedir. Her iki sonuç da öğrencilerin müzikte Türkçeye gereken önemi vermedikleri sonucunu yansıtmaktadır. O hâlde Türkiye’de öğrencilerin dil bilincine sâhip olmaları için müzik, sinema vb. etkinliklerde Türkçeye gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkçe program-

larında öğrencileri bu konuda yetiştirmeyi ve bilinçlendirmeyi hedefleyen çalışmalara yer verilmelidir.

“Gazete veya dergi satın alırken resimler kadar Türkçeyi kullanmadaki başarıya da dikkat ederim.” ifâdesini araştırmaya katılan öğrencilerin % 32’si “Evet”, %56’sı “Kısmen”, %12’si “Hayır” cevaplarıyla değerlendirmişlerdir. %56’lık kesimin “Kısmen” cevâbını vermesi, %32’lik kesimin de “Evet” cevâbını vermesi nitelikli okurların ve Türkçeye hassâsiyetle yaklaşan okurların azlığına delâlet eder.

“Türk malı ürünlerin dünyâya pazarlanırken marka adının Türkçe olmasını tercih ederim.” ifâdesine öğrencilerin % 60’ı “Evet”, %16’sı “Kısmen”, %24’ü “Hayır” cevâbını vermişlerdir.

“Çikolata, içecek vs. ihtiyaçlarımı Türkçe olan ürünlerden gideirim.” maddesine “Evet” ve “Kısmen” cevâbını veren öğrencilerin oranı -ayrı ayrı- %36’dır. %28’lik kesim de bu maddeye “Hayır” cevâbını vermişlerdir.

“Giyimde yabancı isimli markaların tercih edilmemesini isterim.” ifâdesine öğrencilerin %28’i “Evet” derken, %56’sı “Kısmen”, %16’sı “Hayır” demiştir.

“Alışveriş yapacağım marketlerin veya mağazaların adlarının Türkçe olmasına dikkat ederim.” ifâdesi de anketimizin maddelerindedir. Bu maddeye öğrencilerin %24’ü “Evet”, %44’ü “Kısmen”, %32’si “Hayır” demiştir. 16. ve 17. maddeye “Evet” cevâbı verenlerin oranı birbirine yakındır. Fakat bu oran oldukça düşüktür. Her iki maddeye de “Kısmen” diyenlerin oranı daha fazladır. Yâni öğrencilerin çoğunluğu marka isimlerinin Türkçe oluşuna tam anlamıyla dikkat etmemektedirler. Bu iki maddeye tam anlamıyla dikkat edenlerin -“Evet” cevabını verenlerin- oranı oldukça azdır.

“Sokak ve cadde isimlerinin Türkçe olmasını tercih ederim.” Ölçeğini öğrencilerin %76’sı “Evet”, %20’si “Kısmen”, %04’ü “Hayır” olarak değerlendirmişlerdir. Buna göre öğrencilerin önemli bir kısmının sokak ve Türkçe adları bakımından Türkçeyi önemsiyorlar, yorumunu yapabiliriz.

“Konuşma dilinin yazı dilinde kullanılmamasını tercih ederim.” ifâdesine öğrencilerin % 44’ü “Evet”, %28’i -ayrı ayrı- “Kısmen” ve

“Hayır” demişlerdir. “Kısmen” ve “Hayır” diyenlerin oranı toplamda %56’dır. Bu açıdan bakarsak ankete katılan ilköğretim son sınıf öğrencilerinin yarısından fazlasının İstanbul ağzının yazı dili olmasını tam mânâsıyla gerekli bulmuyorlar. %44’lük kesimin bu maddeye “Evet” cevâbını vermesi, ankete katılan öğrencilerin yarısına yakınının İstanbul ağzının genel yazı dili olmasına olumlu baktıklarını düşündürebilir. O hâlde, Türkçe programlarında yazı dili ve konuşma dilinin ne olduğuna, farklılıklarının nelerden ibâret olduğuna dâir etkinliklere yer verilmelidir.

Yirminci maddemiz olan “Yazı yazarken kelimeleri yazım kılavuzunda olduğu gibi yazarım.” ölçeğine %52’lik kesim “Evet”, %44’lük kesim “Kısmen”, %04’lük kesim “Hayır” demiştir. Yazım (imla) geleneğinin oluşması bir dil için önemli bir mevzûdur. Bu geleneğin oluşmasının şartlarından biri de büyük oranda yazım kurallarının ihmal edilmemesinden geçer. Buna göre öğrencilerin yarısı yazım kılavuzunu dikkate alırlarken, yarıya yakın kısım yazı yazarken yazım kılavuzunu tam anlamıyla dikkate almıyorlar. Burada önemli olan %44’lük kısma yazım kılavuzu kullanma alışkanlığının kazandırılmasıdır.

Araştırmaya katılan öğrenciler, “Yazı yazarken nokta ve soru işareti dışındaki noktalama işaretlerini de kullanmaya önem veririm.” ölçeğine %68 oranında “Evet” derken, %32 oranında “Kısmen” demişlerdir.

“Genel ağda(internet) Türkçe karakterlerin de kullanılmasını isterim.” maddesine %80’lik kesim “Evet”, %12’lik kesim “Kısmen”, %08’lik kesim de “Hayır” demiştir. İnternet ortamında Türkçeye mahsus karakterler olan “Ç, İ, Ö, Ü” harfleri bâzı gerekçelerle kullanılmamaktadır. Anlaşılan o ki, öğrencilerin önemli bir çoğunluğu bu durumdan rahatsızdırlar.

“Yabancı kökenli kelimeleri seslendirirken ve yazarken Türkçenin kurallarına uymaya dikkat ederim.” ölçeğine “Evet” ve “Kısmen” diyenlerin oranı –ayrı ayrı– %44’tür. %12’lik kesim bu maddeye “Hayır” demiştir. Yabancı kökenli kelimelerin seslendirilmesi ve yazılması meselesi Türkçe açısından göz ardı edilemeyecek bir me-

seledir. Bâzı kelimelerin okunduğu gibi yazılması hususunda fikir birliğinin olduğunu söylemek mümkün değildir. 23. madde hakkında öğrencilerin yaptığı değerlendirmeye bakıldığında da bu durum apaçık ortadır.

Son maddeye - “Günlük hayattaki konuşmasında yabancı kelimeleri sıklıkla kullananları uyarırım.” maddesine- öğrenciler, %20’ lik oranda “Evet” derken, %40’lık oranlarda -ayrı ayrı- “Kısmen” ve “Hayır” cevâbı vermişlerdir. Demek ki ankete katılan öğrenciler, çevrelerine hissettirecek kadar Türkçe hassâsiyetine sâhip değildirlere. O hâlde öğrencileri bu açıdan bilgilendirecek etkinliklere ihtiyaç vardır.

C. Ortaöğretim 11. Sınıf Öğrencilerinin Anket Sonuçları

Ölçeğimizin ilk maddesi olan ve Türkçe kelimelerin doğru telaffuzu ile ilgili olarak gençlere yönlendirdiğimiz soruya gençlerimizin %52 “Kısmen” dikkat ederim cevâbını verirken %48’i ise “Evet” cevâbını vermiştir. Bu durum açıkça bize şunu göstermektedir ki gençlerimiz telaffuza yeterince önem vermemektedir. Gençlerimiz Türk dili açısından son derece önemli olan bu konuya duyarlı olmadıklarını ve bunu çok da önemsemediklerini ortaya koymaktadır.

Gençlere gündelik hayatta ve edebî eserlerde karşısına çıkan ve anlamlarını bilmedikleri kelimelere dikkat edip etmedikleri, bunları araştırıp araştırmadıkları sorulduğunda aldığımız cevaplar genellikle “Kısmen” veya “Hayır” şeklindedir. Bu durum gerçekten de ürkütücü bir tablodur. Gençlerin %64’ü okuduğu kitaplarda karşısına çıkan ve anlamlarını bilmedikleri Türkçe kelimeleri çok da önemsemediklerini, bu kelimelerin anlamlarını bâzen araştırdıklarını dile getirmektedirler. Farklı anlamlara sâhip birden çok anlamı olan kelimeleri araştırmadıklarını dile getirenler ise %64’lük bir kesimdir. Türkçe kelimelerin anlamlarını bilmeyen ve üstüne üstlük bunları araştırmayı kendisine görev bilmeyen bir nesille karşı karşıyayız.

Atasözlerine ve deyimlere konuşmalarında yer verme konusunda gençlerimizin büyük çoğunluğu kararsızdır. Atasözlerine ve deyimlere konuşmalarında yer verme konusunda istekli olanların oranı sâdece %16'dır. Türkçemizin hazînesi ve deneyimlerin ifâdesi olan atasözleri ve deyimler ne yazık ki gençlerimiz tarafından dikkate alınmamaktadır. Burada iki unsur ön plana çıkıyor: Gençlerimiz ya atasözlerimizi ve deyimlerimizi bilmiyor ya da ikincisi bunların dilimize kattıklarının farkında değiller. Her iki durumda da kötü bir tablo karşımızda durmaktadır.

Her dilde konuşmanın akıcı, anlaşılır olması son derece önemlidir. Buna karşın gençlerimizin %44'ü bâzen akıcı konuşabildiklerini ifâde etmekte iken, %12'si akıcı konuşamadıklarını ifâde etmektedir. Bu durum bize şunu göstermektedir: Gençlerimiz konuşmada akıcılığın önemini kavrayamamaktadır. Ayrıca vermiş olduğumuz Türkçe eğitimi yetersizdir, başarısızdır. Akıcı konuşmanın dil açısından önemi gençlerimizce fark edilememiştir.

Gençlerimizin sinema filmlerinde Türk dilinin kullanımına dikkat edip etmediklerine yönelik olarak sorduğumuz sorulardan iki veri elde ettik. Bu verilerden ilki Türk sinemasında kullanılan Türkçeye %76'lık bir kesim dikkat ederken, ikinci bir veri olarak dünya sinemalarından yapılan çevirilerde ve yabancı filmlerde kullanılan Türkçeye dikkat eden gençlerin oranı sâdece ve sâdece %28'dir. Buradan elde edilen sonuç aslında bir çelişkiyi de berâberinde getirmektedir. Dünya sinemalarında Türk dilinin kullanımına dikkat edilmezken Türk sinemasında Türkçenin kullanımına son derece önem verilmektedir. Gençlerimiz yabancı kaynaklı filmlerde var olan hatâları göz ardı etmekte ve bunların çok da farkında olmadıklarını vurgulamaktadırlar. Türk dilinin sâdece biz Türkler tarafından dikkatle kullanılması gerektiğine bir inanmışlık var. Oysa gençlerimizin göz ardı ettikleri husus bir eserin hangi dilde olursa olsun dilin kurallarına uygun kullanım ile başarıya ulaştırıldığıdır.

Gençlerimize televizyon kanallarının isimleri ve bu kanallarda yayımlanan programlarda kullanılan Türkçeye dikkat edip etmediklerini anlamak için sorduğumuz sorularda aldığımız cevaplar

nispeten olumludur. Gençlerimizin %52'si televizyon kanallarında özellikle haber sunucularının Türkçeyi kullanmaktaki başarılarına dikkat ettiklerini belirtiyorlar. Ayrıca televizyon kanallarının isimlerinin Türkçe olmasını istediklerini de belirtiyorlar. Gençlerimizin %36'sı kanal isimlerinin Türkçe olmaması gerektiğini söylemektedir. Aslında bu oran oldukça yüksek bir oran olmakla birlikte günümüz Türkiye'sinde normal olarak karşılanabilir.

Modern yaşam tarzı bizlerin evcil hayvanlarla tanışmasını da sağladı. Peki gençlerimiz evcil hayvanlarına Türkçe bir isim mi yoksa yabancı dilde bir isim mi veriyorlar? Gençlerimizin %36'sı evcil hayvanlara Türkçe isim verilmesini kısmen desteklerken, %32'si kesinlikle Türkçe isim verilmemesi gerektiğini savunuyor. Gençlerimizin savunması ise evcil hayvanlara Türkçe isimlerin yakışmadığı şeklindedir. Hatta evcil bir hayvana Türkçe isim mi verilmiş şeklinde bir itirazla da karşılaşmamız mümkündür. Yabancı isimlerin neden bu denli kabul gördüğü ayrı bir araştırmanın konusudur; ancak gençlerimizin evcil hayvanlara Türkçe isimler vermek istemediği ortadadır.

Gençlerimize Türkçe müzik yapan sanatçılar, topluluklar ve Türkçe şarkı sözleri ile ilgili olarak sorduğumuz sorulara hayli ilginç cevaplar aldık. Gençlerimiz Türkçe müzik yapan toplulukların Türkçe isimle sahnede yer alması gerektiğini savunuyorlar. Gençlerimizin %72'si Türkçe müzik yapan toplulukların isimlerinin de Türkçe olmasına dikkat ettiklerini dile getiriyorlar. Gençlerimizin %44'ü şarkı sözlerindeki yabancı kelimelerden rahatsızlık duyduklarını ifade ederken, bu durumdan kısmen rahatsız olanların oranı %24'tür. Bu oranlar her ne kadar beklediğimiz oranlar olmasa da popüler kültürün etkisini hissetmememiz de mümkün değildir.

Basın yayın organlarının Türkçeyi kullanmadaki başarısı ve bu başarının gençlerin dikkatini ne derecede çektiğini anlamak için sorduğumuz bir diğer soru da gazete ve dergi satın alırken kıstas olarak Türkçeyi başarılı kullanıp kullanmamaları konusunda gençlerin söyledikleridir. Gençlerimizin %46'sı gazete ve dergi satın alırken Türk dilinin başarılı kullanıp kullanılmamasına kısmen dikkat

ettiklerini dile getirirlerken, %46'sı dikkat etmediğini açıkça vurguluyorlar. Bu verilerden elde ettiğimiz sonuç ise gençlerimizin iyi birer okur olmadığıdır. Okur, okuduğu eserin dili kullanma gücüne değer verir. Anlaşılan gençlerimiz sâdece fotoğraflarla yetinmektedir.

Gençlerimize Türk markalarının dünyâya açılırken marka isimlerinin Türkçe olup olmaması konusunda fikirlerini sorduğumuzda, gençlerimizin %88'i marka isimlerinin Türkçe olması gerektiğini belirtmektedirler; ancak Türk markalarını da tercih etmemektedirler. Bu durum gençlerimizin bilinçsiz ve yabancı marka düşkünü olduklarını da göstermektedir.

Yiyecek, içecek, giyim vb. sektörlerde ürünlerin Türkçe isimli olanlarının tüketimi ile ilgili bir soru sorduğumuzda gençlerimizin %40'ı yiyecek ve içecek ürünlerinin Türkçe isimli olmasını kısmen kabul ederken, %24'ü Türkçe isimli olmasının önemsiz olduğunu vurgulamaktadır. Giyim sektöründe gençlerimizin %48'si yabancı isim taşıyan markaları tercih ederken, %40'ı kısmen buna katıldığını belirtiyor. Araştırmaya katılan gençlerimizin %60'ı alışveriş yapacağı marketin, mağazanın adının Türkçe olmasına dikkat etmediklerini vurgulamaktadırlar. Yabancı markalar ve alışveriş merkezleri gençlerimizi derinden etkilemiş benziyor.

Gençlerimizin %72'si cadde ve sokak adlarının Türkçe olmasını tercih ettiklerini dile getirmektedirler. Sâdece %8'lik bir kesim bunu kabul etmemektedir.

Gençlerimizin %60'ı konuşma dilini yazı dilinde kullanmamaya dikkat etmektedir. Buna karşın %24'lük bir kesim ise kısmen de olsa konuşma dilini yazı dilinde kullandığını ifâde etmektedir. Bu konuda önemli bir eğitim sorunu olduğu ortadadır.

Gençlerimize yazı yazarken yazım kılavuzuna başvurup başvurmadıkları sorulduğunda gençlerimizin %48'i yazım kılavuzunu kısmen kullandığını belirtirken, %20'si yazım kılavuzu kullanmadığını ifâde etmektedir. Ayrıca gençlerimizin %52'si noktalama işaretlerini kısmen kullanmaya değer gördüklerini ifâde ederlerken, %4'ü noktalama işaretlerini kullanmadıklarını ifâde etmektedirler.

Gençlerimize genel ağda(internette) Türkçe karakterlerin de kullanılıp kullanılmaması gerektiği sorulduğunda buna gençlerimizin %76'sı "Evet" cevâbını vermektedir. Gençlerimizin genel ağda Türkçe ile ilgili birçok sorunla karşılaştığı bir gerçektir.

Yabancı kökenli kelimelerin yazılmasında ve seslendirilmesinde gençlerin fikirleri sorulduğunda, gençlerin %40'ı yabancı kökenli kelimelerin yazılmasında ve seslendirilmesinde Türkçenin kurallarına uyduklarını ifâde ederken, %24'ü kısmen kurallara uyduklarını belirtmektedirler. Bu durum açıkçası bu konuyla ilgili olarak gençlerin tam bir karâra varamadığının ispatıdır. Türkçe eğitiminin bir parçası olarak bu konuya yer verilmesi gerekmektedir.

Gençlerimize gündelik yaşantısında sıklıkla yabancı kelimeleri kullanan insanları uyarıp uyarmadıkları sorulduğunda gençlerimizin %60'ı bu tarzdaki insanları uyarmadıklarını söylerken, %36'luk bir kesim bunu nâdiren de olsa yaptıklarını belirtiyorlar. Gerçekten düşündürücü bir tablo ile karşı karşıya olduğumuz âşikârdır.

Ç. Sonuç

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin ve ortaöğretim on birinci sınıf öğrencilerinin Türk diline duyarlılıkları karşılaştırıldığında ne yazık ki birçok noktada kötümser bir paralellik göze çarpmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde alınan eğitimle birlikte gençlerimizin Türk diline karşı daha bilinçli olması beklenirken bunun tersi bir şekilde gerileme gözlemlenmektedir. Bu durum Türk dilinin geleceği açısından dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

"Türkçe kelimeleri doğru telaffuz ederim." diyen ilköğretim öğrencilerinin oranı %72 iken, ortaöğretim öğrencileri arasında bu oran %48'e gerilemektedir. Diğer yandan "Bir kelimenin birden fazla anlamı varsa sözlükten kelimenin tüm anlamlarına bakarım." diyen ilköğretim öğrencilerinin oranı %44 iken, ortaöğretim öğrencileri arasında bu oran %0'dır. Gençlerimizin sözlük kullanmak gibi bir alışkanlığı olmadığı ortadadır.

"Cümlelerimde atasözlerine ve deyimlere yer vermeye özen

gösteririm." diyen ilköğretim öğrencilerinin oranı %52'dir, ortaöğretim öğrencileri arasında bu oran ise %16'dır. Demek ki zamanla deyimlerimiz ve atasözlerimiz insanlarımız için değerini kaybetmektedir.

"Evcil hayvanlara Türkçe isim verilmesini isterim." diyen ilköğretim öğrencilerinin oranı %76 iken, ortaöğretim öğrencileri arasında bu oran ise %32'dir. Oranların bu denli değişmesinde temel faktörler olarak yabancı dil eğitimi ve yabancı dillerin akranlar üzerindeki farklı etkilerini öne sürebiliriz. Ortaöğretim çağındaki gençlerimizde yabancı dildeki isimlerin, kelimelerin daha fazla ve daha kolay bir şekilde kabul gördüğünü rahatça söyleyebiliriz.

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencileri ile ortaöğretim on birinci sınıf öğrencileri arasındaki en büyük farklılıklar, basın-yayın sektöründe Türk dilinin kullanımı konusunda görülmektedir. Televizyon kanallarının isimlerinin Türkçe olup olmaması, haber sunucularının Türk dilini dikkatli kullanıp kullanmamaları, gazetelerde ve dergilerde Türk dilinin dikkatli kullanılıp kullanılmaması gibi birçok konuda, ilköğretim öğrencileri ortaöğretim öğrencilerinden daha ciddi bir şekilde, Türk dilinin kullanımına duyarlılıkla yaklaşmaktadırlar.

Dikkatimizi çeken bir diğer noktada ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin sözlük ve yazım kılavuzu kullanmaya ortaöğretim öğrencilerinden daha fazla değer vermiş olmalarıdır. Burada önemli bir sorunun varlığı ortadadır. Öte yandan noktalama işaretlerini kullanmakta ve konuşmalarında sıkça yabancı kelime kullanan insanları uyarma konusunda da benzer bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Her nedense gençlerimiz için Türk dilinin önemli kâideleri giderek önemsizleşmeye, anlamını yitirmeye başlamaktadır.

Açıkça görülmektedir ki ilerleyen yaşa ve alınan eğitime rağmen insanlarımızın Türk diline olan duyarlılığı azalmaktadır. Türk dilinin önemini çocuk yaşta kavrayıp ilerleyen yaşlarda bunu geliştirmemiz gerekirken aksine bir gerileme gözlemlenmektedir.

Türk diline karşı duyarlılığı ölçme amacıyla yaptığımız bu çalışma ortada büyük bir eğitim sorununun olduğunu da ispat etmektedir. Sınav sistemimizin ve Türkçe eğitim programımızın yeniden

yapılandırılması gerektiği âşikârdır. Her şeyden önce dilimizi sevdiren ve dilimizin önemini kavratabilen bir eğitim programının yürürlüğe girmesi gerektiği ortadadır. Bunu başarmak ise ancak daha milli ve daha edebî bir eğitim anlayışının kavranması ile mümkün olacaktır. Türk dilinin kâideleri öğretilirken, Türkçe sözlüklere ve yazım kılavuzuna gereken yer verilmeli, Türk dilinin kâideleri seçilen metinlerle anlatılmalıdır. Ders kitaplarına konulan metinlerin nitelikleri yeniden gözden geçirilmelidir.

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemâl Y. Aren

Hay Huyla Geçen Günler ve "Kendinize İyi Bakın" Temennîsi

Bir konuşma:

- Ne âlemlerdesin, neler yapıyorsun?
- Ne yapayım, günlerimiz hay huyla geçiyor!
- Ya!.. Yazık!

Niye yazık olsun ki? Keşke hepimizin günleri böyle hay huyla geçse!... Bunun gerçekten Hayy-Hû'y olduğunun idrâkine varabilsek!

Ne demek Hayy, ne demek Hû'y?

"Hayy" Allah'ın hayat vericilik sıfatı. "Hû" ise doğrudan doğruya Allah sözünün kısaltılmışı.

Şimdi gelin "*Günlerimiz hay huyla geçiyor!*" sözünü yeniden okuyup anlayalım: "*Günlerimiz Allah'ın hayat verme, canlı kılma fiilini görmek, anlamak, idrak etmekle geçiyor*" demiş olmuyor muyuz?.. Eh, bundan güzel bir meşguliyet olur mu? O halde niye yazıklanıyoruz ki?

Dün, tekkeler, dergâhlar açıkken, oralardan yükselen zikir sesleri, binânın dışına, sokağa taşar, semâdan dökülen rahmet damlaları gibi ruhlara ferahlık verirdi.

Zikir sesleri: "*Hayy Allah; Hû Allah; Kayyum Allah; Dâim Allah vs.*" idi.

Bizim yazımıza mevzu ettiğimiz "*Hay huy*" sözü tekke terminolojisinden halk diline biraz ses kaybederek geçmiş Hayy-Hû'dan başka bir şey değil. Tabîî bu arada biraz anlam kayması da olmuş, boşa geçen zaman gibi bir mânâ da almış. Olsun, tefekkür edildiğinde aslına ulaşmak zor değil. Onun için ben "*zamânı boşa harcamak*"

anlamında kullanılmış olsa dahi bu deyim dilimizde yaşamasını arzu ederim.

*

Efendim, eskiden, teyp-kaset devriminden çok önce, anneler bebeklerini beşikte veya ayaklarında sallayarak uyutmaya çalışırken ninni denilen ezgiler söylerlerdi: “*Hû, Hû, Hû Allah, yavruma uykular ver Allah!*”... gibi. Körpecik beyinlere nakşedilen şu güzelliğe bakar mısınız!.. “*Hû Allah! Hû Allah!.. Hû, Hû, Hû Allah!*”

Eskilere özlem, illâ taş devrine dönme özlemi değil, bu güzelliklere tekrar kavuşma isteğidir.

Genetik biliminin, DNA araştırmalarının alabildiğine derinleştiği günümüzde terbiyeciler, pedagoglar, **‘eğitimin, daha anne kar-nındayken başladığını’** söylüyorlar. Gen’lerin mikro-çip özelliği taşıdığını, onlara duyular yoluyla pek çok bilgilerin işlendiğine işâret ediyorlar.

Dahası, **‘Uykuda terapi’** metoduyla beyinlere bâzı bilgilerin kaydedildiğini biliyoruz. Bebek hâfızasına da ninniler yoluyla Allah lâfzı işleniyordu.

Sâdece ninniler mi? Masallar, kıssalar, türküler vb. de bu yolda hizmet veriyordu.

-du, diyorum, çünkü bu günün kreşlerde, bakıcı kadınların elinde uyutulan bebeklerin, ya da ana okullarında oyuna, arkadaşlığa, paylaşmacılığa eğitilen yavruların bunlardan mahrum olduğunu görüyoruz.

Yahyâ Kemal **‘Ezansız Semtler’** adlı makâlesinde: “*O semtlerde ki, minâreler görülmez, ezanlar işitilmez, ramazan ve kandil günleri hissedilmez. Çocuklar, Müslümanlığın çocukluk rüyâsını nasıl görürler?..*” diyor.

“*Müslümanlığın çocukluk rüyâsı...*” ne güzel söylemiş!... Ne güzel!

İşte Müslümanlığın çocukluk rüyâsını göremeden yetişen nesiller daha sonraki yaşlarında internet sitelerinde, uyuşturucu bataklıkta rüyâ görmeye çalışıyorlar. Rüyâ, hava gibi, su gibi vazgeçilmez bir ihtiyaç! İnsan rüyâsız yaşayamaz. Tabiat boşluk kabul etmez. Sizin sürüp ekmediğiniz tarlaya gelir başkaları başka tohumlar ekerler. Ondandır da bu ısırgan otu nereden çıktı, der, şaşar ka-

lırsınız.

Hani meşhur hikâyedir: Kuluçkadaki tavuğun altına bir tâne de ördek yumurtası koymuşlar. Vakti gelip civcivler çıkmış. Anaç tavuk onları peşine takıp kırlarda yaymaya çıkarmış. Yayıla yayıla dere kenarına gelmişler. Ördek palazı suyu fark edince paytak paytak dereye koşmuş, suya dalmış, anaç tavuk kenarda kendini paralıyor. Lisan-ı hâl ile “ *gitme yavrum, orası sana göre değil!*” çılgılığında. Yavru ördeğin ise keyfine diyecek yok. Tavuk şaşkın..

Millet olarak şaşkın tavuğa benzememek için çocuğunu “ *Hû, Hû, Hû Allah*” ninnileri ile uyutan anneleri özlüyorum.

*

“ *Haydan gelen huya gider !*” mi?..

Evet, **‘Hayy’dan gelen Hû’**ya gider!..

Ve, ne güzel, ne mübârek bir gidiştir o!.. “*Bana döndürüleceksiniz!*” emrine ittibâ ederler onun hayat verdikleri, tekrar ona dönerler.

Tasavvuf ilmi der ki:

Bu âleme gelmekten murat “*Bezm-i elest*”te, o sevgilinin huzûrunda mutlu mesut dem sürerken “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” hitâbına mazhar olup da “*Belâ- evet, sen bizim Rabbimizsin*” cevâbını vermiş olmamız, kendisini âlem aynasında seyretmek isteyen O, yüceler Yücesî’nin: “*Hadi bakalım, bu ikrârınızı varlık âleminde de ispatlayın*” emrine uymaktan başka nedir ki?

İşte dünkü Müslüman Türk, bu mevcûdat âleminin “*Hayy’dan gelip Hû’ya gittiğini*” böyle formülleştirmiş. Yâni Allah’ın yaratıcılık kudreti ile vâir olmuş bu âlemin, sonunda yine O’na döneceğini söylemiş. Amma devirler içinde söz mânâ kaybına uğramış, emeksiz kazançların boş işlerle hebâ olacağını ifâde eden bir anlama gelir olmuş. Aslında bu anlam da güzel. Ama asıl güzeli “*Hayy*” ve “*Hû*” esmâlarını muhâfaza ediyor olması.

Efendim, yukarıda da arz etmiştim, dünkü toplum, tekke ve dergâhlarla iç içeydi. Tekke terminolojisinden gündelik hayatta kullanılan lisana pek çok geçişler olmuş: “*Hay Allah!*” –becerememek, yapamamak gibi hallerde kullanılan bir ünlem–, “*Aman Allah!*” –Korkulan bir durumdan Allah’a sığınma– “*Allah Allah!*” –şaşır-

ma – vb. Daha bunlar gibi pek çok deyim, ünlem ve tekerleme “Allah” lafzını anarak ya da çağrıştırarak kullanılmış.

Dile pelesenk olmuş bu sözler, beynimizin idrak bölgesini devamlı uyararak: “Allah var, hesâbını ona göre tut!” îkâzını yapıyordu. Şuura çıkmasa dahi, bu îkaz şuuraltında birikiyor ve muhtemelen sâhibini birçok olumsuz işleri işlemekten alıkoyuyordu.

Günümüz insanındaki hoyratlığı, hak-hukuk tanımazlığı, hırsı, aç gözlülüğü ben biraz da lisanımızdaki bu yozlaşmada, şuuraltını tetikleyen bu deyişlerden mahrum bırakılmış olmasında buluyorum.

Türkçesi:

Allah’sız bir lisan oluşturuldu, böylece de haram-helal, günah-sevap kavramları birbirine karıştı ve tamâmen unutturuldu.

*

Tekrar olacak; ama beni bağışlayın, dün kıssalar vardı, hani o küçük hikâyecikler, küçücükler ama geniş açılımları içlerinde taşırlardı. Körpecik hâfızalarda yer eder, yıllar sonra ona müşküllelerinde hâl çâresini gösterirlerdi.

Ne yazık ki şimdi kissa bilen, âdâbıyla kissa anlatan da kalmadı. Amerikan patentli, kıt zekâlar için uydurulmuş fıkralar ağızlarda sakız olmuş, söylenip duruyor ve dinleyenler sâdece bol kahkahalarla gülüyorlar.

Masallar vardı, iyiliğin kötülüğe dâima gâlip geldiği, çok zaman nur yüzlü, ak sakallı bir dedenin masal kahramânına yol gösterdiği, yardım ettiği, aydınlık yüklü, mecaz yüklü masallar...Yok!.. Bilen de yok, anlatan da...

Evet, anlattıkça dinleyenleri mest ü hayran, ağzının içine baktıran masalcı nineler de yok!

Bir Eflâtun Cem Güney de yok! O, masal babasıydı. Hâlis Türk masallarının pek çoğunu o derlemişti. Benim neslim, çocukluğunu 1950’li yıllarda yaşayanlar, her akşam üzeri radyomuzun başında masal saatinin başlamasını sabırsızlıkla beklerdik. Eflâtun Cem Güney anlatır, biz, yüzümüz avuçlarımızın içinde, onun sesiyle, Keloğlan’ın ya da Küçük Şehzâde’nin peşinde masallar ülkesinde koşar dururduk. Ta ki gökten üç elma düşene kadar...

Bugünün Hi-Men'li, Betmen'li mâcerâları ancak vurdu-kırdılı nesiller yetiştiriyor. Bir komplo teorisi belki ama aklıma geldiği için söylemeden edemeyeceğim: Bâzı merkezler belli bir psikolojik plan çerçevesinde bu tür hikâyeler uydurup piyasaya sürüyorlar. Globalleşen, küreselleşen dünyamızda yetişmesi arzu edilen nesiller için fidelik oluşturuyorlar.

Olamaz mı?

*

Kubbealtı Kitabevi'mizde yaşadığım ibretâmiz olayları, muhâtabı olduğum konuşmaları ilerde bir kitap haline getirsem hiç de fena olmaz zannederim.

Neyse!... Onu sonra düşünürüz.

Geçen gün üç kişi arasında şöyle bir konuşma geçti:

Dört-beş seneden beri tanıdığım bir delikanlı hoş beşten sonra, ayrılırken:

- Kendinize iyi bakın! dedi.

Her zaman yapmam; ama nedense o gün dayanamadım:

- Taner, dedim. Senden bir şey rica etsem yapar mısın?

- A, tabii hocam! Buyurun! dedi.

- Bundan böyle ayrılırken bana: " Kendinize iyi bakın, deme!..."

Olmaz mı ?

Mahcup oldu. Soran gözlerle:

- Hay hay, olur, demeyeyim. Peki, onun yerine ne diyeyim?

- Allah'a ısmarladık de, Allah'a emânet olun, de. Ama şu Amerikancadan apartma lâfı kullanma!

- Peki, öyle diyeyim.

- Söz mü?

- Söz!... Allah'a ısmarladık hocam! dedi. Gülüştük. Çıktı, gitti.

O sırada bu konuşmalara kulak misâfiri olduğu anlaşılan bir bey yanıma kadar geldi,

-Hocam, büyük bir yanlış yaptınız, dedi.

Bayağı bozuldum! Kırık bir sesle:

- Hayrola, ne yanlış? dedim.

- O gence söz verdirdiniz. Anladığım kadarıyla mütedeyyin bir insansınız. Söz nihâyette Allah'a verilmiş olur. Peki, bu çocuk bir

şekilde sözünü tutamazsa ne olacak? Günâha girmiş olmayacak mı?

Durdum. Utandım. Bunun böyle olduğunu bilmez değildim; ama gafletime gelmişti, işte.

-Haklısınız, dedim. Boş bulundum. Hatâ, tabî!.. Ama şu, yabancı dillerden bire bir tercüme ile dilimize sokulan sütü bozuk sözlerden de pek rahatsızım doğrusu...

-Niye rahatsız oluyorsunuz ki?.. Şöyle düşünün: Şeyh Gâlib'in " *Hoşça bak zâtına*" deyişini hatırlayın... Oradaki mânâyı tefekkür edin, '**Kendinize iyi bakın**' sözünü öyle yorumlayın. O zaman hiç de rahatsız olmazsınız. Aksine sizi yaratanla yüz yüze gelmiş olursunuz."

Aman Allah!... Aman Allah'ım!... Tutmayın beni... Utanmasam adamcağızın ellerine sarılıp defâlarca öpeceğim. Gaşyoldum... Titrek bir sesle:

- Çok teşekkür ederim, Allah râzı olsun, diyebildim.

Adam mahcup bir tebessümle niyaz etti, dönüp yumuşak adımlarla yürüyüp gitti.

- "Mollalık, beşikten mezara kadardır." diyen O, büyük insana dua ettim, Rabbimden de bu fakire uyanıklık nasip etmesini niyaz ettim.

- İşte böyle dostlar! "**Güliden terâzi tutarlar / Gülü gül ile tartarlar.**" denmiş.

- "Dervişlik elbette hurka ve tâc ile değildir." Nitekim onlar alınlı çok oldu. Ama dervişlik bâkî.

Derviş dilinden bilinir. Dil gönlün aynasıdır.

Kişi bile söz demini

Demeye sözün kemini

Bu cihan cehennemini

Sekiz uçmağ ede bir söz

demiş mübârek Yûnus! Ne güzel demiş!...

*